

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАРКОВА ОЛЬГА ІВАНІВНА

УДК: 811.161.2'42:070 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМУ У МОВІ ДРУКОВАНИХ ЗМІ
УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

О. І. Маркова

Науковий керівник: Серебрянська Ірина Миколаївна,

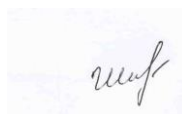
кандидат філологічних наук, доцент

Згідно з оригіналом дисертації.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

К 08. 051. 05,

Кандидат філологічних наук, доцент

Шевченко Т. В.

АНОТАЦІЯ

Маркова О. І. Експлікація концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ України ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Сумський державний університет; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Суми – Дніпро, 2018.

Теоретико-методологічна концепція дисертаційної праці ґрунтується на основоположному в сучасній лінгвістиці антропоцентричному підході до опису мовних явищ, що передбачає зосередження уваги дослідника на аналізі змістового компоненту лексичних одиниць. Моделювання та аналіз ціннісних складників духовної культури в їх вербальному вираженні є одним із важливих завдань сучасного мовознавства. У системі аксіологічних координат української духовної культури концепт ПАТРІОТИЗМ займає важливе місце, тому його дослідження затребувало поєднання двох підходів: лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного. У роботі реалізовано семантико-когнітивний підхід, згідно з яким мовні факти слугують «ключем» до розкриття інформації щодо формування й функціонування концептуальних структур свідомості людини, а також лінгвокультурологічний, відповідно до якого концепт ПАТРІОТИЗМ трактуємо як фрагмент загальнолюдської культури, що ґрунтується на вищих людських почуттях. Концепт ПАТРІОТИЗМ як ментальне утворення об'єктивується в текстах друкованих ЗМІ мовними засобами різних рівнів. У його номінативному просторі містяться такі елементи: лексема «патріотизм», вільні словосполучення, речення, надфразові єдності, тексти. Концепт ПАТРІОТИЗМ як одиниця лінгвокультурології, базуючись на лексико-семантичному рівні мови, сконцентровано відображає національно-культурну специфіку, надає достовірну інформацію про самобутність українського етносу. Дослідження експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ України зумовлено нагальною

потребою його аналізу не лише з позиції того, що ці тексти репрезентують, які цінності відображають, а й з позиції виявлення когнітивних рис, притаманних феномену «патріотизм», оскільки саме вони є результатом уявлення українців.

У роботі здійснено системний аналіз концепту в сукупності таких аспектів: польова організація, структура й зміст, особливості експлікації, етимологія, дослідження когнітивних мікрополів – складників концепту ПАТРІОТИЗМ, а також аналіз когнітивних метафор та метафоричних моделей, побудова лексико-семантичного поля. Оскільки аксіологічний компонент структури концепту, визначаючи специфіку семантики одиниць природної мови, відображає мовну картину світу її носіїв, то в праці враховано безперечний вплив на її формування процесу концептуалізації. Засобом експлікації концепту є мовні форми, дослідження яких проведено з позицій того, як вони виявляють певне бачення світу людиною.

У першому розділі закладено підвалини аналізу концепту, розглянуто важливість лінгвокогнітивного напрямку дисертаційної роботи, проаналізовано поняття концептуальна й мовна картини світу, виявлено роль концептуального аналізу як методологічної основи дослідження, диференційовано поняття структура та зміст концепту, з'ясовано роль асоціативного, перцептивного експериментів та фреймового моделювання.

Так, зокрема, слід розмежовувати структуру і зміст концепту. У змістовому плані концепт ПАТРІОТИЗМ досліджується у його польовій організації (ядро, ближня та дальня периферії) з метою виокремлення центрального денотативного змісту з семантичним ядром і периферією. Завдяки аналізу поняттєвих, образних та ціннісних характеристик концепту, у роботі змодельовано його структуру. Виявлено, що поняттєвий компонент представляє мовну фіксацію, позначення, опис, знакову структуру, дефініцію, пов'язану з процесом вербалізації концепту, а образний – сформований зоровими, слуховими, тактильними, смаковими характеристиками явищ, подій, відбитих у нашій пам'яті, релевантних ознакам практичного знання.

Важливим етапом дисертаційної праці є програма досліджень, що надає можливість охарактеризувати принципи виникнення нових значень слів, а також сукупності значень складників цілого – фреймове моделювання. Фрейм як особлива модель, структура інформаційних даних, у якій відображено найбільш узагальнені, набуті досвідним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, уможливив виявлення когнітивного наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ. Оскільки фреймові простори постійно перебувають у процесі трансформації (розширення, установлення нових зв'язків, реформації складників ядерної та периферійної зон тощо), тому концепт ПАТРІОТИЗМ як ментальне утворення постійно оновлюється, формуючи нову, упорядковану структуру свідомості індивіда й етносу.

У другому розділі виявлено внутрішню форму концепту за допомогою етимологічного аналізу. Генетичною основою концепту ПАТРІОТИЗМ є етимологія лексеми-номінанта, що уможливила виявлення тих семантичних закономірностей, які відбуваються в процесі зміни значення. Оскільки більша частина інформації однаково сформована у свідомості різних носіїв однієї мови, етимологічний аналіз, поєднавши й загальні погляди на концепт, і приховані, зумовлені національною ментальністю, став у дисертаційній роботі одним із важливих джерел інформації щодо наповнення імені концепту ПАТРІОТИЗМ.

Задля пошуку опосередкованих зв'язків, що формують структуру концепту ПАТРІОТИЗМ, а саме – його периферію, проводився асоціативний ланцюговий експеримент, який базується на виявленні змісту та форми реакції респондента на слово-стимул. Асоціативні паралелі, виокремлені за результатами анкетування, дозволяють зробити суттєві висновки щодо входження всієї комплексної системи асоціацій у структуру змісту концепту.

За результатами експлікативного експерименту сформовано структуру концепту, з'ясовано низку когнітивних класифікаторів для виявлення його образного, поняттєвого та аксіологічного шарів. У відповідях зафіксовані такі сегменти ціннісного компоненту: соціальні, моральні, естетичні, економічні,

політичні. Утім є певний відсоток відповідей, у яких асоціації пов'язані з негативними вербалізаторами: продажна країна, війна, революція, АТО, зрада, смерть.

Проведено поетапний процес виявлення фактичного матеріалу в поєднанні концептуального, компонентного, корпусного видів аналізу та засобів експлікації концепту, змодельовано ядро-периферійну структуру концепту. За допомогою комплексної методики здійснено аналіз структури концепту із залученням семантико-когнітивного та лінгвокультурологічного підходів. Семантико-когнітивний підхід є необхідним для аналізу поняттєвих експлікаторів концепту, а лінгвокультурологічний – спрямований на виявлення його образних, оцінних та асоціативних складників, оскільки саме в них розкривається концептуальна картина світу. Поняттєвий сегмент лексико-семантичного поля концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ досліджено через систему контекстів, що формують відповідні світоглядні позиції індивідуальної свідомості українців та соціуму. Це саме ті структурні одиниці концепту, що сконцентровано відображають певні фрагменти національної картини світу, надаючи змістовну інформацію щодо сучасного стану суспільства.

Важливий етап дослідження – опис та аналіз семантики мовних засобів, що утворюють периферію номінативного поля, із подальшим процесом когнітивної інтерпретації. За результатами компонентного аналізу словникових дефініцій встановлено, що основою ядерного сегмента номінативного поля є слово-номінант «патріотизм». Концептуальну основу периферії складають поля, у яких знаходиться вираження особистого досвіду, конотації, асоціації: «Розуміння сутності патріотизму», «Усвідомлення важливості патріотизму», «Відчуття посилення впливу патріотизму», «Вияв протидії патріотизму», «Недовіра». Їх диференційований зміст формує смислову багатоплановість концепту в мові ЗМІ, а саме: жертівність, мірило людяності, пізнання й самопізнання душі, громадянська чеснота, вимір професіоналізму, усвідомлення трагедії підміни понять, усвідомлення неможливості відродження

патріотизму, насмішка, відчуття меншовартості, недовіра, несприйняття, антипатія. Інваріантний категоріальний елемент осмислення слугує основою об'єднання вказаних когнітивних категорій у семантичний простір досліджуваного концепту.

У третьому розділі виявлено, що особливістю експлікації концепту в мовній картині публіцистичного дискурсу є референція до ознак, які формують асоціативно-образні уявлення мовців до феномену патріотизм та вказують на його аксіологічний вектор: самовдосконалення, почуття власної гідності, праця заради країни, чесність, любов, родина, усвідомлення екологічних проблем, захист, повага до минулого та мови, толерантність. Досліджено когнітивне наповнення аксіологічного складника, сформованого базовими доменами, що наповнюють примітивне репрезентаційне поле, створюючи потенціал цієї ментальної структури: «Діяльність», «Виховання», «Позиція», «Захист», «Політика», «Маніпуляція». Виокремлено складники концепту ПАТРІОТИЗМ – концепти-компоненти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ, які мають об'єктивну взаємозалежність.

У межах когнітивного підходу важливим етапом дисертаційного дослідження став процес створення метафоричних моделей, особливість яких – наявність лексики, що вербалізує когнітивно-аналогійні операції, транспоновані з поняттєвої сфери інших концептів. Структуру метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» формують фрейми «Патріотизм – показова іграшка» і «Патріотизм – абсурд». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» – фрейми «Патріотизм – любов до країни» та «Патріотизм – найвища чеснота». Проаналізовані зразки дискурсу засвідчують, що в якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» використано номінації, характерні для концепту ГРА: ставка, показовість, монополія, патент, вовтузіння, спроба зіграти, маскується, лідерство, ситуативність, перемагає, відійти в сторону, не конфліктує. А в якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» – номінації-характеристики концепту ЛЮБОВ: не

конфліктує, не суперечить, йдуть поруч, зігріває, потреба пам'ятати, йде від серця, черпати сили, злився в спільне почуття.

Виявлено, що містовий потенціал концепту розширюють епітети та метафори, здійснюючи певний сугестивний вплив на читача. Власне необхідність аналізу метафори зумовлена її здатністю виступати інструментом пізнання того об'єкта, що називається чи позначається, подаючи додаткову інформацію про нього. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує усвідомлення, яке сприймає розум, формуючи судження щодо концепту ПАТРІОТИЗМ.

Ключові слова: експлікація, концепт, патріотизм, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, мовна картина світу, зміст концепту, ядро-периферійна структура, лексико-семантичне поле, асоціативне поле, метафорична модель, інтерпретаційне поле концепту, номінативне ядро, базові домени.

SUMMARY

O. I. Markova. Explication of the concept of PATRIOTISM in the language of print media of the XXI century. – Qualification scientific paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Specialty 10.02.01 – Ukrainian language. – Sumy State University; Oles Honchar Dnipro National University, Sumy – Dnipro, 2018.

The theoretical and methodological concept of the thesis is based on the anthropocentric approach to the description of the linguistic phenomena that is fundamental in modern linguistics, which involves focusing the researcher's attention on the analysis of the content of the lexical units through the prism of knowledge presented in the meanings of these units. Study of the explication of the concept of PATRIOTISM in the language of print media of Ukraine is caused by the urgent need for such an analysis. The points to be analyzed are: what these texts represent, which values they reflect (value aspect), as well as the positions of identifying the cognitive features characteristic of the phenomenon of PATRIOTISM, since they are the result of the ideas of the Ukrainians. The semantic and cognitive approach according to which the language facts serve as the «key» to the disclosure of information about the conceptual structures of human consciousness, and the linguistic and cultural approach, according to which the concept of PATRIOTISM is interpreted as a fragment of the universal human culture, are implemented in the thesis, which is based on higher human feelings, reflecting the process of self-affirmation in the minds of the Ukrainians. Reconstruction and analysis of the value components of spiritual culture in their verbal expression are one of the important tasks of modern linguistics. In the axiological system of Ukrainian spiritual culture, the concept of PATRIOTISM takes an important place. Thus, to study the concept we combined two approaches: linguistic and cognitive, and linguistic and cultural. The concept of PATRIOTISM as a mental formation is objectified in the texts of the print media by language means of different levels. There are the following elements in its

nominate space: patriotism lexeme, free phrases, unphraseologized sentences, texts. The concept of PATRIOTISM as a unit of linguistic and cultural studies, when addressing the lexical and semantic level of the language, reflects the national and cultural specifics in a concentrated form, provides reliable information about the material and spiritual identity of the Ukrainian ethnos.

The thesis represents a systemic analysis of the concept in the set of such aspects as: field organization, structure and content, features of explication, etymology, research of cognitive micro-fields, components of the concept of PATRIOTISM, analysis of cognitive metaphors and metaphorical models, construction of lexical and semantic field, analysis of an axiological component. Since the axiological component of the concept structure, when defining the specifics of the semantics of the natural language units, reflects a linguistic picture of the world of its carriers, the study considers the undeniable influence of the process of conceptualizing the language on the formation of the linguistic picture of the world.

In the first chapter, the foundations of the analysis of the concept is formed; the importance of the linguistic and cognitive direction of the thesis is studied; the notion of conceptual and linguistic picture of the world is analyzed; the role of conceptual analysis as the methodological basis of the research is identified; the notion of the structure and content of the concept are differentiated; the role of associative, perceptual experiments and framing modeling are clarified.

In particular, the structure and content of the concept should be distinguished. In the content plan, the concept of PATRIOTISM is studied in its field organization (nucleus, middle and distant peripheries) in order to distinguish central denotative content with the semantic core and periphery. Due to the analysis of conceptual, figurative and value characteristics of the concept, its structure is designed. The conceptual component was found out to represent language fixation, designation, description, symbolic structure, and definition related to the verbalization of the concept, and the figurative one is formed by visual, auditory, tactile, taste characteristics of events, actions reflected in our memory, relevant signs of practical knowledge. . The means of the concept explication are the language forms we studied

from the point of view their reflection of a certain vision of the world by a man and the means of its conceptualization in the language, using the general principles of categorization and mechanisms of information processing in terms of their reflecting all the cognitive experience of a man, and the influence of external and internal social factors.

An important stage of the thesis is a research program that provides an opportunity to characterize the principles of the emergence of new word meanings, as well as the set of values of the components of the whole – a framing simulation. A frame as a special model, the structure of information data, which displays the most generalized, acquired knowledge by way of experience of a certain stereotypical situation and the text describing it, and made it possible to identify the cognitive content of the concept of PATRIOTISM. Since the frame spaces are constantly in the process of transformation (expansion, establishment of new connections, the reformation of components of nuclear and peripheral zones, etc.), the concept of PATRIOTISM as a mental formation is constantly updated, forming a new, well-ordered structure of consciousness of an individual and an ethnic group.

The second chapter reveals the inner form of the concept using etymological analysis. The genetic basis of the PATRIOTISM concept is the etymology of the nominative lexical item, which made it possible to identify those semantic patterns that occur in the process of changing the meaning. Since most of the information is equally formed in the minds of different carriers of the same language, the etymological analysis, combining the general views on the concept, and the hidden ones, due to the national mentality, are one of the important sources of information on filling the name of the concept of PATRIOTISM in the thesis.

In order to find the indirect connections that form the structure of the concept of PATRIOTISM, namely, its periphery, an associative chain experiment was conducted based on the identification of the content and the form of the respondent's reaction to the word-stimulus. The associative parallels, separated by the results of the questionnaire, allow us to make meaningful conclusions regarding the entry of the entire complex system of associations into the structure of the concept content.

The results of an exploratory experiment led to the formation of the structure of the concept, and the discovery of a series of cognitive classifiers to identify its figurative, conceptual and axiological layers. The responses contained such segments of the value component as social, moral, aesthetic, economic, and political. However, there is a certain percentage of responses associated with negative verbalizers: corrupt country, war, revolution, ATO, betrayal, death.

A phased process of revealing an actual material in combination with the conceptual, component, case types of analysis and means of explication of the concept is carried out, the nuclear-peripheral structure of the concept is designed. An analysis of the structure of the concept with the involvement of semantic and cognitive, and lingual and cultural approaches was carried out using complex methods. The semantic and cognitive approach is necessary for the analysis of the conceptual explorers' conceptualizations, and the linguistic and cultural one is aimed at the identification of its figurative, evaluative and associative components, since they reveal the conceptual picture of the world. The conceptual segment of the lexical and semantic field of the concept of PATRIOTISM in the language of print media is studied through the system of contexts that form the corresponding outlook positions of the individual consciousness of the Ukrainians and the society. These are the structural units of the concept that concentrate on representing certain fragments of the national picture of the world, providing meaningful information about the current state of the society.

An important stage of the study was the analysis and description of the semantics of the linguistic means included in the periphery of the nominative field of the concept of PATRIOTISM, followed by the process of cognitive interpretation of these results. The conceptual basis of the nuclear segment of the nominative field of the concept of PATRIOTISM, based on the results of the component analysis of vocabulary definitions, is a word-represent patriotism. The conceptual basis of the periphery make up the field, where there are expressions of personal experience, connotations and associations: «Understanding the essence of patriotism», «Awareness of the importance of patriotism», «Feeling the growing influence of

patriotism», «Counter demonstration of patriotism», «Distrust». Their differentiated content forms the semantic versatility of the concept in the language of the media, namely: sacrifice, measure of humanity, cognition and self-cognition of the soul, civilian virtue, dimension of professionalism, awareness of the tragedy of the substitution of the concepts, awareness of the impossibility of its revival, ridicule, feeling of inferiority, ineffectiveness, non-acceptance, and antipathy. The invariant categorical element of the comprehension serves as the basis for the union of the specified cognitive categories into the semantic space of the studied concept. The results show that the concept of PATRIOTISM is an open system, which components interact with each other, densely complementing each other and forming a coherent field.

The third chapter reveals that the peculiarity of the explication of the concept in the linguistic picture of journalistic discourse is the reference to signs that form association and image speeches to the patriotism phenomenon and show its axiological vector: self-improvement, self-respect, labour for the sake of the country, honesty, love, family, awareness of the environmental problems, defense, respect for the past and the language, tolerance. The cognitive filling of the axiological component formed by the basic domains, filling the primitive representation field, is studied, creating the potential of this mental structure: «Activity», «Education», «Position», «Protection», «Policy» and «Manipulation». The components of the concept of PATRIOTIC - the concepts-components of LOVE, SACRIFICE, which have an objective interdependence are distinguished.

An important stage in terms of the cognitive approach was the process of creating metaphorical models, which is the presence of vocabulary that verbalizes the cognitive and analogous operations transposed from the conceptual scope of other concepts. The structure of the metaphorical model «PATRIOTISM – GAME» forms the frames «Patriotism - a demonstrative toy» and «Patriotism – absurd». The structure of the model «PATRIOTISM – LOVE» is formed by the frames «Patriotism - love for the country» and «Patriotism - the highest virtue». In the

language of the media, a more productive component of the concept of PATRIOTISM is the metaphorical model «PATRIOTISM – GAME».

We have discovered the conceptual segment of the lexical and semantic field of PATRIOTISM in the language of print media through a system of contexts that form the corresponding values in the individual and social consciousness of the Ukrainians. These are the very structural units of the concept that are concentrated to reflect certain fragments of the national picture of the world and provide meaningful information about the current state of the society.

The content potential of the concept is revealed to expand epithets and metaphors, making a certain suggestive influence on the reader. The need for an analysis of a metaphor is caused by its ability to act as a tool for the cognition of the object, which is called or identifies providing additional information about it. Creating an image and appealing to the imagination, the metaphor generates awareness, which generates the comprehension that the mind perceives, forming judgments about the concept of PATRIOTISM.

Keywords: explication, concept, patriotism, cognitive linguistics, linguistic culture, language picture of the world, concept content, nuclear peripheral structure, lexical and semantic field, associative field, metaphorical model, interpretive field of the concept, nominative core, basic domains.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ У ФАХОВИХ ВИДАННЯХ УКРАЇНИ

1. Маркова О. І., Серебрянська І. М. Репрезентація концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ (на матеріалі газети «День»). *Міжвідомчий науковий збірник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Українське мовознавство*. Київ : ВД «Монограф», 2015. Вип. 45/1. С. 360–365.
2. Маркова О. І. Епітет як засіб вербалізації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові газети «Дзеркало тижня». *Міжвідомчий науковий збірник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Українське мовознавство*. Київ : ВД «Монограф». 2016. Вип. 46/2. С. 90–95.
3. Маркова О. І. Антропометафора як засіб вербалізації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові газети «Дзеркало тижня». *Збірник наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія». Одеський лінгвістичний збірник*. Одеса : ВД «Гельветика». 2016. Вип. 2. С. 109–114.
4. Маркова О. І. Метафоричні моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» і «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» як засоби формування концепту ПАТРІОТИЗМ. «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету». Серія : «Філологія». Одеса : ВД «Гельветика», 2016. Вип. 23. Том 1. С. 37–39.
5. Маркова О. І. Експлікація концепту ПАТРІОТИЗМ у мовній картині публіцистичного дискурсу. «Науковий вісник гуманітарного університету». Серія : «Філологія». Одеса : ВД «Гельветика», 2016. Вип. 26. Том 1. С. 50–53.
6. Маркова О. І. Внутрішня форма концепту ПАТРІОТИЗМ на базі етимологічного аналізу. *Науковий журнал Сумського державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Філологічні трактати»*. Суми, Харків, 2017. Том 9. № 4. С. 55–60.
7. Маркова О. І. Аксіологічна складова змісту концепту ПАТРІОТИЗМ на матеріалі газетного дискурсу України. *Науковий журнал Сумського*

державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Філологічні трактати». Суми, Харків, 2018. Том 1. № 1. С. 50–57.

У ЗАКОРДОННИХ ВИДАННЯХ

8. Маркова О. І. Предметно-образний зміст концепту ПАТРИОТИЗМ за результатами асоціативного експерименту. *World science. Warsaw, Poland*, 2017. № 11 (27). Vol. 2. Pp. 28–31.

9. Маркова О. І. Структура концепту ПАТРИОТИЗМ за результатами експлікативного (рецептивного) експерименту. *The European Journal of Literature and Linguistics*, Premier Publishing s.r.o. Vienna. 2017. № 4. Pp. 119–122.

ДОДАТКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

10. Маркова О. І. Моделювання асоціативного поля концепту ПАТРИОТИЗМ за результатами експлікативного експерименту. *Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи : Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 24-25 жовтня 2017 року)*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. С. 9–12.

11. Маркова О. І. Лінійна модель лексико-семантичного поля концепту ПАТРИОТИЗМ. *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 9–10 лютого 2018 року)*. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2018. С. 68–71.

12. Маркова О. І. Експлікація концепту «патріотизм» у мові газети «Україна молода», «Українська правда» . *Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів : Матеріали міжнародної науково – практичної конференції (Львів, 10-11 листопада 2017 року)*. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. С. 82–83.

13. Маркова О. І. Засоби образної мовної експлікації концепту патріотизм у текстах газет «День», «Дзеркало тижня» . *Журналістська освіта на Сумщині :*

набутки й проблеми : Матеріали X Міжнародної науково – практичної конференції (Суми, 11–12 червня 2017 року). Суми : СумДУ, 2017. С. 115–117.

14. Маркова О. І. Предметно-образний зміст концепту патріотизм за результатами психолінгвістичного експерименту. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі : тенденції, виклики, перспективи: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 23–24 листопада 2017 року)*. Суми : СумДУ, 2017. С. 92–94.

15. Маркова О. І. Концепт як базове поняття сучасної наукової парадигми. *Журналістська освіта на Сумщині : набутки й проблеми : Матеріали Десятої міжнародної науково – практичної конференції (Суми, 8–9 червня 2016 року)*. Суми: СумДУ, 2016. С. 103–107.

16. Маркова О. І. Вербалізація концепту «патріотизм» у мові газети «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ». *III Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва»*. Матеріали III міжнародної науково – практичної конференції (Тернопіль, 20–21 жовтня 2016 року). Тернопіль, 2016. С. 242–244.

17. Маркова О. І. Засоби експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ у текстах газети «Україна молода». *Contemporary issues. In philological sciences: experience of scholars and educationalists. of Poland and Ukraine. (Lublin April 28–29, 2017)*. Lublin, Republic of Poland, 2017. Pp. 25–28.

18. Маркова О. І. Концепти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ як складники макроконцепту ПАТРІОТИЗМ у публіцистичному українському дискурсі. *«Таврійські філологічні наукові читання»*. Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 26–27 січня 2018 року). Київ, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2018. С. 24–27.

19. Маркова О. І. Концепт ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ: когнітивні ознаки та номінативне поле. *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем*. Всеукраїнська науково-практична конференція (Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018 року). Запоріжжя, 2018. С.16–18.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
SUMMARY	8
СПИСОК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ	14
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ	29
1. 2. Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ	29
1. 2.1. Концепт як базове поняття сучасної когнітивної лінгвістики	33
1. 2. 2. Структура і зміст концепту	37
1. 3. Роль концептів у пізнанні картини світу	42
1. 4. Методологічні засади дослідження концепту	47
1. 4. 1. Концептуальний аналіз як методологічна основа дослідження	47
1. 4. 2. Психолінгвістичний підхід у дослідженні концепту: асоціативний та експлікативний експерименти.....	51
1. 4. 3. Фреймове моделювання структури концепту.....	53
1. 4. 4. Лінгвокультурологічний вектор дослідження концепту ПАТРІОТИЗМ.....	55
Висновки до першого розділу	59
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОЗНАКИ ПАТРІОТИЗМУ: МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ	62
2. 1. Інтроексплікативно-лексикографічний аналіз феномену «патріотизм»: первісне значення й сучасне мовне втілення.....	62
2. 2. Внутрішня форма лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ	66
2. 3. Структура концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами експлікативного експерименту.....	71
2. 4. Предметно-образний зміст концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами асоціативного експерименту	76
2. 5. Когнітивне наповнення інтерпретаційного поля концепту ПАТРІОТИЗМ.....	82
2. 6. Поняттєвий сегмент лексико-семантичного поля основної лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ.....	92
2.7. Концепт ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ: ядро номінативного поля, периферія.....	104
Висновки до другого розділу	113

РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ У МОВІ ЗМІ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	118
3. 1. Особливість експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ у мовній картині публіцистичного дискурсу	118
3. 2. Когнітивне наповнення базових доменів аксіологічного складника концепту ПАТРІОТИЗМ.....	123
3. 3. Концепти-компоненти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ – складники концепту ПАТРІОТИЗМ.....	141
3. 4. Метафоричні моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» та «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ»: структура, функційні властивості	150
3. 5. Концептуальна метафора як засіб презентації когнітивного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ.....	159
3. 6. Епітет як засіб розширення змістового потенціалу концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ	165
Висновки до третього розділу	174
ВИСНОВКИ.....	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	206
ДОДАТКИ.....	210

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ККС – концептуальна картина світу

МКС – мовна картина світу

МКА – метод концептуального аналізу

КА – концептуальний аналіз

КМ – концептуальна метафора

ЛСП – лексико-семантичне поле

ВСТУП

Згідно з теорією когнітивної лінгвістики мова виявляє те, як особа осмислює себе, свою діяльність, оточення, створюючи власну картину світу. У руслі когнітивної лінгвістики (Н. Арутюнова, М. Джонсон, В. Дем'янков, С. Жаботинська, Дж. Лакофф, І. Кобозєва, А. Мартинюк, О. Селіванова, Ч. Філмор, Ж. Фоконьє) дослідження мовних явищ пов'язане з інтерпретацією когнітивних сутностей, що реалізуються різними моделями подання знань: прототипи, схеми, фрейми, сценарії тощо. Нині в лінгвістиці посилилась увага до проблеми вивчення концептів, виявлення їх місця та ролі в мовознавчій парадигмі ХХІ ст., про що йдеться в працях як українських (Л. Белєхова, А. Белова, І. Голубовська, О. Качмар, Т. Радзієвська, А. Приходько), так і зарубіжних (Т. Булигіна, А. Бабушкін, С. Воркачов, В. Карасик, Д. Лихачов, Л. Панова, Ю. Степанов, О. Яковлева) учених. Дієвим засобом дослідження концептів є аналіз мовного матеріалу за допомогою асоціативних експериментів з наступною побудовою асоціативних полів, семантичного аналізу словникових статей, засобів експлікації концептів у мовленні / тексті. Зміст концепту репрезентують не лише словом, його властивості чітко виявляються й у трактуванні в тому чи тому контексті. Відтак важливим етапом аналізу є когнітивна інтерпретація, що й відрізняє когнітивну семантику від лінгвістичної.

Актуалізація проблеми експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ перетинається із часом духовного відродження української нації. У сучасному мовознавстві важливість дослідження національно-культурних концептів розглядають передусім з позицій формування національно-мовної картини світу, що простежено в працях вітчизняних (І. Голубовська, В. Жайворонок, Л. Лисиченко, В. Русанівський, О. Селіванова) та зарубіжних науковців (А. Вежбицька, С. Воркачов, В. Карасик, Ю. Караулов, О. Кубрякова, В. Маслова, З. Попова, І. Стернін, Ю. Степанов, В. Телія).

На думку Н. Арутюнової, незважаючи на належність концепту до ментальних ресурсів людської свідомості та його функціонування як своєрідної ідеальної абстрактної одиниці, якою індивід послуговується в процесі мислення і яка відображає його досвід, безперечним є той факт, що формування концептів здійснюється під впливом традицій, фольклору, життєвого досвіду, релігії, образів мистецтва, системи цінностей, відчуттів тощо, оскільки це «своєрідний культурний прошарок, що є посередником між людиною та світом» [7, с. 3]. Саме тому дослідження зосереджено на вивченні експлікації концепту в руслі лінгвокогнітивної та лінгвокультурологічної парадигм. У фокусі уваги – феномен «патріотизм», а саме: експлікація концепту в мові друкованих ЗМІ України, його структура, зміст, когнітивна інтерпретація. У газетному дискурсі цей соціальний феномен виражається через лексичну номінацію «патріотизм» та її лексико-семантичне поле (ЛСП). Динамічна природа концепту ПАТРІОТИЗМ відбиває постійні трансформації в колективній та індивідуальній свідомості носіїв мови унаслідок змін аксіологічних настанов соціуму. Фіксуючи їх, ми заглиблюємося в інформаційне поле концепту й семантичне поле його репрезентантів, розширюючи відомості про пасивну зону ментальних структур.

Концепт ПАТРІОТИЗМ, попри всю його вагомість, досі досліджували лише спорадично: виявлена специфіка його мовної репрезентації в українському публіцистичному дискурсі 2014 року (С. Гузенко), з'ясовані семантичні та психолінгвістичні аспекти концепту (К. Близнюк), а також засоби його вербальної та невербальної актуалізації у системі бінарних концептів свій / чужий (Г. Лильо), вивчені лексеми «патріотизм» і «антипатріотизм» у метафоричних контекстах (Т. Должикова, О. Антіпов), проаналізовані традиції та інновації сучасного дискурсу патріотичного виховання (О. Ігнатович), розглянута будова лексико-семантичного поля «патріот» у публіцистичних статтях Панаса Мирного, Павла Грабовського, Лесі Українки, І. Франка (О. Антіпов).

Ураховуючи важливість означеного концепту, виникла необхідність його системного аналізу в сукупності таких аспектів: польова організація, структура та зміст, особливості експлікації у мовній картині публіцистичного дискурсу, етимологія, дослідження когнітивних мікрополів, складників концепту ПАТРІОТИЗМ, аналіз когнітивних метафор і метафоричних моделей, побудова лексико-семантичного поля, виявлення когнітивного наповнення базових доменів його аксіологічного складника.

Актуальність дисертації визначається особливим місцем феномену «патріотизм» в концептуальній картині світу українців та його значущістю як для окремої мовної особистості, так і для мовної спільноти загалом. Досі цю ментальну структуру і засоби її експлікації в українській мовній картині світу не розглянуто в повному обсязі. Поліаспектний аналіз концепту ПАТРІОТИЗМ в сучасному газетному дискурсі сприятиме глибшому розумінню домінуючих цінностей українського суспільства, оскільки робота виконана в межах провідного для сучасної лінгвістики когнітивно-комунікативного підходу.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертація, тему якої затвердила вчена рада факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету (протокол № 4 від 10. 12. 2015 року), виконана згідно із планом наукових досліджень кафедри журналістики та філології Сумського державного університету в межах наукової теми «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі» (номер державної реєстрації 0115U001713).

Метою роботи є проведення комплексного дослідження експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ, виявлення його змісту та структури з подальшим аналізом когнітивного наповнення в мові друкованих ЗМІ України. У цьому аспекті вважаємо за доцільне простежити динаміку розвитку зазначеного концепту за допомогою моделювання його актуального та історичного шарів.

Для реалізації мети поставлено такі завдання:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження концепту, методи концептуального аналізу, диференціювати зміст і структуру поняття «концепт»;
- виявити внутрішню форму лексеми-номінанта означеного концепту;
- описати конотативний супровід, додаткові значення, асоціативно-оцінні ряди, що утворюють предметно-образний зміст концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами психолінгвістичних експериментів;
- дослідити когнітивне наповнення інтерпретаційного та номінативного полів концепту;
- визначити образно-прагматичні особливості репрезентації аксіологічного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ;
- розкрити поняттєвий сегмент вербалізаторів лексико-семантичного поля концепту ПАТРІОТИЗМ, що есплікується через систему контекстів мови друкованих ЗМІ;
- окреслити структуру й функційні властивості метафоричних моделей «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» та «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» як складників концепту ПАТРІОТИЗМ;
- виявити механізми метафоричної концептуалізації з метою реконструювання концептуальних метафор;
- проаналізувати лексеми, що есплікують концепт ПАТРІОТИЗМ образними засобами (епітети, метафори) в аспекті презентації когнітивних смислів;
- з'ясувати когнітивне наповнення аксіологічного складника базових доменів концепту на матеріалі газетного дискурсу.

Об'єктом дослідження є концепт ПАТРІОТИЗМ у газетному дискурсі України XXI століття.

Провідним **методологічним принципом** дослідження є антропоцентризм, що передбачає лінгвоконцептологічний підхід, сформований на перетині когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології. Когнітивна

парадигма вможлиблює ґрунтовне дослідження концепту, актуалізованого на лексико-семантичному рівні ключовими лексемами, їх асоціативними та синонімічними рядами.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні механізми реконструкції концепту ПАТРІОТИЗМ, його характеристики (когнітивні, культурологічні, структурно-семантичні) та мовна об'єктивація в лексикографічних джерелах і мові друкованих ЗМІ України ХХІ століття.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дисертаційної праці зумовили вибір **методів дослідження**: *загальнонаукових – індукція, дедуція, аналіз і синтез* – для уточнення теоретичних засад і формування висновків наукової праці; *власне лінгвістичних: концептуальний аналіз* – для виявлення структури та змісту концепту, *лексикографічний аналіз* корпусу даних – для систематизації матеріалу дослідження та його кількісного оброблення, *дефініційний і поняттєвий аналіз* – для встановлення поняттєвого змісту концепту, *етимологічний аналіз* – для виявлення внутрішньої форми, *компонентний аналіз* – для з'ясування семного складу лексичних номінацій концепту, *метод польового моделювання* – для створення моделей лексико-семантичних полів, *метод семантико-когнітивного аналізу* – для переходу від змісту значень мовних знаків до змісту відповідних концептів під час важливого етапу опису – когнітивної інтерпретації.

У праці за основу взято положення З. Попової та І. Стерніна щодо тришарової структури концепту, сформованої поняттєвим складником (інформаційне поле), образним (інтерпретаційне поле) та ціннісним (чуттєвий образ). Другим положенням нашої роботи є внутрішнє впорядкування змісту концепту (сукупність когнітивних ознак явища) за польовим принципом: ядро, ближня та дальня периферії.

Матеріалом дослідження слугували дані 21 лексикографічного джерела (словники синонімів, тлумачні, етимологічні, іншомовні, філософські тощо), 13 джерел ілюстративного матеріалу (газети «День», «Галичина», «Голос України», «Україна молода», «Урядовий кур'єр», «Культура України»,

«Кримська світлиця», «Експрес», «Місто»; часопис «Всеукраїнське об'єднання «Свобода»; тижневики «Галицький кореспондент», «Дзеркало тижня», «Літературна Україна») та результати психологічних експериментів (рецептивного та асоціативного). Метод суцільної вибірки газетного дискурсу України періоду 2000 – 2018 років виявив 2600 випадків вживання лексеми «патріотизм» як імені концепту, а також – 300 випадків його непрямой номінації.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше подано комплексний опис концепту ПАТРІОТИЗМ у руслі когнітивної лінгвістики в єдності його поняттєвого, образного й ціннісного компонентів; побудовано метафоричні моделі його поняттєвих складників; виявлено основне когнітивне наповнення змісту концепту на матеріалі мови друкованих ЗМІ України XXI століття.

Наукова новизна одержаних результатів узагальнена в наступних положеннях, що виносяться на захист:

1. Концепт ПАТРІОТИЗМ є ментальною одиницею, що відображає як загальнолюдські, так і національно-культурні особливості сприйняття та оцінки цього феномену. У лінгвокультурологічному напрямі концепт ПАТРІОТИЗМ характеризується як ментальне утворення з польовою структурою, детерміноване культурою, утворене поєднанням поняттєвих, образних та ціннісних елементів, сформоване свідомістю та експлікується в мові. Концепт ПАТРІОТИЗМ – це багатокомпонентний концепт-когнітив, який за змістовим обсягом належить до макрорівня. Змістове наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ: ядро (інформаційний зміст) – почуття любові до батьківщини, відданість їй і гордість за неї. Ближня периферія (образний зміст) представлена когнітивним (метафоричним) складником: спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самобутність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра – позитивна конотація; зрада, лицемірство, смерть – негативна конотація. Перцептивний складник актуалізований такими образами: зоровими (українець, паспорт, Карпатські гори, верба, вишиванка,

майдан, прапор, калина, рідний дім, тризуб); смаковими (борщ, вареники); тактильними (сила, підтримка); слуховими (гімн, пісні, мова). Дальня периферія (аксіологійний компонент) концепту ПАТРІОТИЗМ представлений сегментами: соціальні цінності (свобода думки, єдність, законність, свобода, революція, антикорупція, війна), моральні (любов, відданість, віра, правда, співчуття, ввічливість, захист, дружба, надія, дружність, повага, сміливість), естетичні (пісні, культура, мистецтво), економічні (розвиток держави), політичні (новини, АТО).

2. Поняттєвий сегмент лексико-семантичного поля концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ есплікується через систему контекстів, що формують відповідні цінності індивідуальної свідомості українців та соціуму. У суспільно-громадянському контексті лексико-семантичного виділяємо ядро (макрополя «Позиція», «Почуття», «Принцип»), ближню периферію (мікрополя «Відповідальність», «Захист», «Допомога», «Освіта», «Критика»). Аналіз центральної зони, зважаючи на характер та інтенсивність вираження її архісем «Відповідальність» і «Допомога», уможливив більш детальний вияв наповнення структури ЛСП. Змістовна ділянка архісем «Гордість», «Любов» виявила наповнення вмісту ядра: мікрополе «Почуття», що сформовано смисловими складниками: «Доля Батьківщини» та «Готовність служити її інтересам».

Теоретичну значущість праці визначає те, що аналіз концепту ПАТРІОТИЗМ (установлення когнітивно-семантичних характеристик засобів есплікації) є внеском у розроблення теоретичних питань лінгвоконцептології й може використовуватися в подальшому для лінгвокогнітивного та когнітивно-дискурсивного дослідження концептів.

Практичне значення одержаних результатів детерміновано доцільністю використання основних положень і висновків, емпіричного матеріалу дослідження в процесі підготовки спеціалістів з когнітивної семантики, лінгвокультурології та культурології, у лекційних, практичних курсах та спецкурсах, спецсемінарах з питань діяхронічної та когнітивної семантики,

навчальних курсах когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології, етнолінгвістики, стилістики, під час укладання словників культурно значущих концептів тощо.

Особистий внесок дисертанта полягає в комплексному описі концепту ПАТРІОТИЗМ з позицій лінгвокогнітивного та лінгвостатистичного аналізів. Виявлено внутрішню форму лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами аналізу словникових дефініцій, сформовано структуру концепту за результатами експлікативного експерименту, з'ясовано предметно-образний зміст концепту за результатами асоціативного експерименту, на матеріалі текстів друкованих ЗМІ досліджено когнітивне наповнення інтерпретаційного поля, простежено вияв аксіологічного складника, сформованого базовими доменами, побудовано метафоричні моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» та «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ». Усі наукові результати отримані особисто автором, про що свідчать публікації та доповіді на наукових конференціях.

Апробація результатів дослідження. Основні результати висвітлено в доповідях на тринадцяти міжнародних науково-практичних конференціях: «Мова як світ світів: граматики і поетика текстових структур» (Київ, 2015), «Сучасні орієнтири філологічної науки» (Херсон, 2016), «Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми» (Суми, 2016), «Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми» (Суми, 2017), «Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи» (Одеса, 2017), «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 2017), «Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи» (Суми, 2017), «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine» (Люблін, 2017), «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва» (Тернопіль, 2016), «Modern Scientific Achievements and Their Practical Application» (Дубаї, 2017), «Таврійські філологічні наукові читання» (Київ, 2018), «Мова та література у полікультурному просторі» (Львів, 2018),

«Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем» (Запоріжжя, 2018).

Публікації. Положення дисертаційного дослідження висвітлено в 9 публікаціях, із них 7 – у фахових виданнях України та 2 – у зарубіжних.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової та довідкової літератури, джерел ілюстративного матеріалу (253 видання), додатків. Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок, основний текст – 164 сторінки.

У **ДОДАТКУ** подано перелік та категоризацію прикладів на основі аналізу суцільної вибірки лексем, що номінують досліджуваний концепт.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ

1. 2. Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ

Стрімкий розвиток когнітології є важливим показником кардинальної зміни парадигми гуманітарного знання. Когнітивна лінгвістика як самостійний напрям сформувалася в зарубіжному мовознавстві (Р. Джекендофф, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Дж. Міллер, Ч. Філмор, У. Чейф). У східнослов'янському мовознавстві ця наука представлена роботами таких учених: В. Дем'янков, С. Жаботинська, О. Кубрякова, В. Маслова, О. Селіванова та ін. Визначившись як самостійний напрям у мовознавстві, когнітивна лінгвістика не заперечує нічого з того, що було досягнуто раніше в лінгвістиці, а навпаки, інтегрує всі отримані знання, й узагальнює їх на новому, вищому, пояснювальному рівні [19, с. 8]. Як зазначає О. Кубрякова, когнітивна лінгвістика належить до низки наук, які вивчають один спільний предмет – когніцію, когнітивна наука – міждисциплінарна і є «парасольковим терміном» для когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, логічного аналізу мови, теорії штучного інтелекту, нейрофізіології: «майже в кожній гуманітарній науці виділилася спеціальна галузь, пов'язана з застосуванням когнітивного підходу та аналізу до відповідних об'єктів певної науки» [94, с. 10–11]. Предмет когнітивної лінгвістики – виявлення ролі мови в процесах пізнання й осмислення світу, реалізації певних способів його концептуалізації й категоризації, співвідношення концептуальних систем з мовними, взаємозв'язок наукової та повсякденно-побутової картин світу. У сферу змісту когнітологія входить через лінгвістику тексту, оскільки має засоби виявлення імпліцитних змістів, захованих в глибині текстів. Аналіз мовної семантики уможливорює доступ у сферу концептів. У центрі уваги когнітивної лінгвістики мова як загальний когнітивний механізм, як інструмент – система знаків, що відіграють важливу роль у репрезентації (кодуванні) і в трансформуванні інформації [95, с. 53]. Хоча вищезазначений напрям у мовознавстві постав

на протипагу структурній лінгвістиці, він не входить з останньою в протипроччя й певною мірою використовує її підходи до мови. Сучасна антропоцентрична парадигма лінгвістики зумовила актуальність проблеми взаємодії мови й людини, доцільність аналізу мови крізь призму пізнавальної діяльності індивіда.

Когнітивна лінгвістика вивчає процеси отримання, відображення та зберігання знань у мовних формах. Так, зокрема, розглядаючи ці процеси, когнітологи припускають існування різних форм їхньої репрезентації в мозку як певних структур свідомості. Такими глобальними одиницями мисленнєвої діяльності є концепти, які, за визначення М. Болдирева, як кванти структурованого знання відображають онтологію світу у зв'язку з потребами соціальної свідомості [24, с.22]. Оскільки лінгвокогнітивна концептологія використовує поняття концепт на позначення модельованої лінгвістичними засобами одиниці свідомості, завдання лінгвоконцептолога полягає в тому, щоб «описати максимально повно семантику слів, словосполучень, фразеологізмів чи текстів та, застосовуючи когнітивну інтерпретацію результатів лінгвістичного дослідження, моделювати зміст концепту» [165, с. 221].

Когніція як об'єкт дослідження привертала увагу науковців ще з давніх часів, але з іншого ракурсу. Філософи античності зазначали, що в основі мови та процесів породження мовлення знаходиться логіка. Автори філософської граматики А. Арно та К. Ланело, спираючись на ідею Р. Декарта, вважали, що здатність говорити утворена початковим імпульсом – ідеєю. Інші мисленнєві операції вони заперечували. Подальші лінгвістичні дослідження однобічно вивчали мовні процеси з використанням вибіркового підходу. Нині в сучасному мовознавстві важливим є принцип антропоцентризму, як один з вихідних принципів парадигми цієї науки. Саме тому на першому місці в когнітивній лінгвістиці знаходиться системний опис та пояснення механізмів засвоєння людиною мови, принципи структурування цих механізмів, тобто основне завдання полягає у відповіді на запитання: які «репрезентації» знань і процедури їхньої обробки [53, с. 21].

Антропоцентризм (лат. *anthropos* – людина, *centrum* – центр) – парадигма наукового знання, яка орієнтується не на простий опис мовних явищ, а на виявлення ролі людини та її свідомості у висвітленні наукових проблем і явищ. Сучасні дослідження ґрунтуються на зв'язку ментального й духовного компонентів із мовними процесами. Так, зокрема, глобальне повернення до індивіда як носія мови й культури дозволяє розглянути в інших ракурсах і осмислити в новій системі координат те, що є специфічним для функціонування мови в природних умовах, коли вона виступає як інструмент пізнання та комунікації реального індивіда – активного й упередженого, не тільки мислячого, але й завжди сповненого відчуттів та переживань [66, с. 121].

Сам термін «когнітивізм» походить від поняття «когніція» (англ. *cognition* – «пізнавальні можливості, знання, мисленнєвий процес» або лат. *cognitio* – «знання»). Це процес пізнання світу людиною і результат цього – знання. Когніція є сукупністю ментальних структур та психологічних процесів, які пов'язані з пізнавальною діяльністю людини. «Як когнітивні (когніцію) розглядають не лише процеси «вищого порядку» – мислення й мову, а й процеси перцептуального, сенсомоторного досвіду, що відбувається в актах повсякденного зіткнення зі світом» [95, с. 81]. Власне термін «когнітивізм» має різні значення: один з двох етапів наукового пошуку, що виник як опозиційний до біхевіоризму; у межах цього підходу розглядали «репрезентацію зовнішнього та внутрішнього світів суб'єкта» [165, с. 67]. Згодом на зміну прийшов другий етап – конекціонізм (зв'язки), репрезентуючи мисленнєву діяльність через зв'язки в нейронній мережі мозку, «що створює пакети інформації досимволічних одиниць», одні з яких у процесі мислення активізуються, а інші – гасяться [165, с. 67]. Саме когнітивний напрям у лінгвістиці уможлиблює виявлення вербалізованих форм вираження мислення, що експлікують концептуальні (мисленнєві) структури в мові.

Ми поділяємо думку М. Алефіренка, що будь-які знання про світ для подальшого передавання від одного індивідуума до іншого мають бути концептуалізовані в мовні форми, тобто оформлені у вербалізований концепт

(концептуальну інформацію) [1, с. 44]. Саме тому в когнітивній лінгвістиці інструментом оперування стають концепти, гештальти, фрейми, що спрямовують сучасну мовознавчу науку на моделювання картин світу, устрою мовної свідомості. Основною ідеєю когнітивної лінгвістики є осягнення сфери концептів завдяки аналізу семантики. Власне специфіка когнітивного дослідження полягає в тому, щоб не відокремлювати власне мовний і немовний плани, оскільки концепти не є жорстко прив'язаними до матеріальної форми.

Слідом за З. Поповою та І. Стерніним ми вважаємо, що мову необхідно аналізувати як систему, пов'язану з іншими, тому в дисертаційній праці важливими є методи лінгвістики, що «досліджують когнітивні процеси, роблять висновки про типи ментальних репрезентацій у свідомості людини на основі використання власне лінгвістичних методів аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів» [145, с. 10]. Оскільки мова – це вікно в навколишній і духовний світ людини, у її інтелект, засіб доступу до таємниць мисленнєвих процесів, то, як слушно зазначає М. Болдирєв, метою когнітивної лінгвістики є проникнення за допомогою мови в форми різних структур знання та опис їхньої взаємозалежності, моделювання структури, виявлення змісту тощо [24, с. 19]. Так, зокрема, когнітивний напрям у лінгвістиці дозволяє виявити вербалізовані форми вираження мислення, що відображають концептуальні (мисленнєві) структури в мові. Когнітивний рівень аналізу створює можливість вийти за межі власне мовного знання та здійснити аналіз співвідношення мовного значення й концептуального змісту, що передається окремим словом [24, с. 13]. Власне когнітивна лінгвістика базується на тісному взаємозв'язку одиниць мови та референтів, які вони називають, ставлячи за мету розкрити суть складних процесів свідомості.

1. 2. Концепт у парадигмі сучасних досліджень когнітивної лінгвістики

1. 2.1. Концепт як базове поняття сучасної когнітивної лінгвістики

Ідея про концептуальну природу мислення людини, процес пізнання нею об'єктивної реальності покладена в основу сучасної когнітивної лінгвістики, що досліджує проблему впорядкування світу, тобто створення його концептуальної картини. Ментальні репрезентації, що є в мозку, забезпечують зв'язок зі світом, допомагаючи створювати власну мовну картину світу, представлену словами. Саме мозок показує, як світ структурований у свідомості, як звідти людині бачиться простір, час, закони та явища природи, смаки, звуки тощо. Ця інформація зберігається в мові не хаотично – вона певним чином структурована і, фактично, «є організованою класифікацією людського досвіду», тобто є по суті своєю «мовною картиною світу» [165, с. 420]. Світ для людини такий, яким його здатен сприйняти мозок. Я. Ікскюль увів у біосеміотику поняття «умвельт» (umwelt) – оточення, навколишнє середовище, згідно з яким у кожного біологічного виду – свій окремий світ, який можна сприйняти й описати тільки за допомогою мови й мовлення [216, с. 24].

Механізмом виведення інформації в структури мислення, що передбачає об'єднання предметів і явищ у відповідні класи як рубрики досвіду, є категоризація. Вона пов'язана, як слушно зазначає О. Кубрякова, з усіма когнітивними системами й операціями (порівнянням, ототожненням, аналогією) [92, с. 4]. Поряд із «категоризацією» ключовим поняттям когнітивної лінгвістики є «концептуалізація», адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови. Результатом концептуалізації є формування системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих та впорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду. Ми поділяємо думку О. Селіванової, що концептуальна система фіксує інформацію, яка надходить в мовній і невербальній формі різним шляхом: від органів чуття, у результаті

осмислення, на підставі інтуїції, позасвідомих процесів або у функційному континуумі взаємодії різних пізнавальних механізмів [165, с. 405]. О. Кубрякова слушно зауважує, що «категоризація світу – результат когнітивної діяльності людини, підсумок класифікації (таксономії) світу, що її оточує, та вичленовування окремих одиниць (таксонів) у даній класифікації, коли кінцевим підсумком зазначеної діяльності є формування певної категорії, що дозволяє побачити світ у головних атрибутах його буття та функціонування» [93, с. 307].

Продуктом процесів концептуалізації та категоризації світу людиною, що взаємодіють, є концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна за способом формування та представлення знань про певні об'єкти, явища [165, с. 234]. Важливим для нас є зауваження В. Красних, що концепт є глибинним смислом, згорнутою смисловою структурою тексту [86, с. 60]. Визначаючи сутність концепту, услід за О. Селівановою, ми називаємо його конденсованим утіленням змісту тексту [166, с. 324].

Сучасні дефініції концепту базуються на різних підходах. В. Карасик вважає, що всі вони зведені до двох: лінгвокогнітивного – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури (В. Дем'янков, О. Кубрякова, Л. Лузіна, Ю. Панкрац, З. Попова, І. Стернін та ін.) і лінгвокультурологічного – напрямок від культури до свідомості (В. Воркачов, В. Карасик, М. Красавський, Г. Слишкін та інші). Ми поділяємо думку О. Селіванової, що обидва підходи мають когнітивне підґрунтя, тому не важливо, у який бік спрямовано дослідження.

О. Селіванова виокремлює чотири аспекти в дефініюванні концепту: логіко-філософський (концепт пов'язаний з поняттям); логіко-семантичний (ототожнення концепту зі значенням); психологічний (закладена ідея О. Потебні про «трирівневу структуру слова»: внутрішня форма, зовнішня і зміст); інтегративний (концепт – це інформаційна структура свідомості з огляду на різні способи отримання інформації) [166, с. 298]. Серед лінгвістів немає єдності щодо визначення поняття концепту. Як зазначає Д. Лихачов, з позицій

когнітивної лінгвістики концепт усвідомлюється як «натяк на можливе значення» та як «відгук на мовний досвід людства, що передує», тобто концепт трактується як індивідуальний зміст, на відміну від колективного, словниково закріпленого значення [105, с. 76]. Ж. Краснобаєва-Чорна вважає, що концепт – це багатовимірне утворення, яке характеризується такими диференційними ознаками: зв'язок із мовою, пам'яттю, психікою, мисленням, певний рівень абстрагування, етнокультурне забарвлення, момент переживання, специфікація, автореферентність, узагальнення, безтілесність, відкритість, вічність, динамічність, гнучкість, множинність складників, потенційна суб'єктивність, тривалість і складність формування, стереотипність і константність, кодованість у чуттєво-образних уявленнях, відображення ментальної дійсності, виконання пізнавальної функції, функції збереження знань про світ, структурування знання, орієнтування у світі [85, с. 41]. С. Воркачов пропонує визначати концепт як одиницю колективного знання / свідомості, що скеровує до вищих духовних цінностей, має мовне вираження, позначена етнокультурною специфікою [39, с. 268]. І. Серебрянська зазначає, що концепт – це словесно виражена одиниця свідомості, збагачена культурними смислами й індивідуальними асоціаціями, які реалізуються в мові при певному наборі слів у контексті й відображають основні етапи розвитку тієї чи тієї мови й культури [168, с. 20]. Важливим для нас є зауваження С. Кремзикової щодо когнітивної пам'яті слова – компонента семантики концепту: значеннєві характеристики мовного знака пов'язані з його споконвічним призначенням і системою духовних цінностей носіїв мови [90, с. 86–97]. Слідом за О. Селівановою ми вважаємо, що концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, у певний спосіб організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості у взаємодії з позасвідомим [166, с. 120].

Одним із вагомих завдань когнітивної лінгвістики, на думку А. Приходька, є проблема реалізації / онтологізації концептів – виведення їх

внутрішнього змісту назовні («озовнішнювання»), тобто їхньої екстеріоризації [155, с. 90]. Ми поділяємо думку Н. Бардіної, що ім'я концепту є умовним [17, с. 277], оскільки ця ментальна одиниця характеризується можливістю виражатися одиницями різного мовного рівня: словом, сукупністю слів, фразеологізмами, словосполученнями, структурною схемою речення і навіть текстом. Власне саме тому аналіз вербалізованого концепту передбачає, насамперед, отримання вичерпного списку мовних одиниць, які його об'єктивують. Вираження концепту – це вся сукупність мовних і немовних засобів, які безпосередньо чи опосередковано ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Вербальна мова поєднує об'єкти зовнішнього світу з нейрофізіологічними феноменами, використовуючи конвенціональні семіотичні механізми. Оскільки наше сприйняття можна описати як відносно об'єктивне, тому концепт існує в ментальному світі особистості у вигляді певної ідеї. Сприяють цьому такі ознаки концепту: неізолюваність, пов'язаність з іншими, відкритість як невичерпність його змісту, нежорстка структурованість, динамізм, здатність поповнюватися. Так, зокрема, завдяки поєднанню «активного» й «пасивного» шарів концепт постійно функціонує, вступає в парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні зв'язки з іншими концептами. У цьому плані він не має чітких меж, відзначається принциповою незавершеністю й багаторівневою відкритістю, постаючи «подією, а не сутністю і не річчю» [54, с. 32]. Саме тому ми погоджуємося з думкою О. Лукашевич, що опис концепту проводиться шляхом перерахування когнітивних ознак, які становлять собою «згорнуті знання і / чи уявлення» [107, с. 78], виокремлювані за допомогою логічних операцій. Власне відмінність між репрезентацією тих чи тих концептів у різних мовах виражається зазвичай не в наявності чи відсутності певних ознак, а в їхній частотності та специфічній комбінаториці [106, с.117].

У когнітивних концептах відсутня акцентуація ціннісного елемента. Саме цей складник – основна ознака лінгвокультурологічного концепту, оскільки він є тією структурою свідомості, у якій фіксуються цінності соціуму. Цей факт

підтверджує нашу думку щодо ключової ролі концептів у формуванні ціннісного навантаження тексту. «Концепт розпорошений у мовних знаках, які його об'єктивують. Щоб відновити його структуру, потрібно дослідити весь мовний корпус, у якому репрезентовано концепт» [140, с. 9].

Отже, когнітивний простір формується структурами, які мають властивості кодування й зберігання інформації. Саме тому концепт є базовою одиницею предметного коду людини. Це ментальне утворення побутує у свідомості окремого представника етносу, виявляючи особливості його мислення та поведінки, на ґрунті яких і формується колективна свідомість.

1. 2. 2. Структура і зміст концепту

Різні підходи до розуміння самого поняття «концепт» зумовлюють відсутність однозначності щодо його структури. В. Іващенко акцентує на можливості структурування концепту як «з огляду на різні рівні його латентного існування, так і багатовимірність у ментальному просторі» [68, с. 101]. Концепт має визначену структуру, хоча не жорстку. Ми поділяємо думку І. Стерніна, що така структура визначила динамічну роль концепту в процесі мислення: він увесь час функціонує, актуалізується в різних своїх частинах та аспектах, поєднується з іншими концептами та відштовхується від них [176, с. 258]. Дослідник виокремлює три структурні типи концептів: однорівневий, багаторівневий і сегментний. Однорівневий має чуттєве ядро, фактично – один базовий шар. Багаторівневий тип утворюють декілька когнітивних шарів з різним ступенем абстракції, які нашаровуються на базову основу. Сегментний тип утворений базовим чуттєвим шаром, що оточений різними сегментами, рівноправними за ступенем абстрагованості [176, с. 260]. Ю. Степанов виокремлює в структурі концепту три компоненти: активний шар, пасивний і внутрішню форму. Активний шар є основною концептуальною ознакою, відомою кожному носієві культури й значущою для нього. Пасивні шари – це додаткові ознаки, актуальні для окремих груп представників тієї чи

тієї мовної культури. Внутрішню форму концепту можуть виявити лише фахівці, а для звичайних носіїв мовної культури вона існує опосередковано, як основа, на якій виникли й тримаються інші шари значень [174, с. 3]. К. Голобородько описує концепт як сферичну будову, що характеризується багат шаровістю з певним «художньо-семантичним наповненням» [46, с. 7]. М. Алефіренко вважає, що структура концепту (його структурні шари) співвідноситься з різними за характером семантичними компонентами слова:

- 1) суперкатегоріальним, найбільш абстрактним шаром, що вказує на ту ділянку концептосфери, до якої належить концепт, і співвідноситься з класею;
- 2) категоріальним (чи груповим) шаром, що співвідноситься з архісеєю;
- 3) поняттєвим шаром – з субкатегоріальними (первинно денотативними) семами;
- 4) етнокультурним шаром, що відображає специфічне бачення світу членами однієї етномовної спільноти, – з семами вторинно денотативного характеру;
- 5) образно-асоціативним шаром концепту, що виражає предметно-почуттєві уявлення кожного носія тієї чи тієї мови і співвідноситься з широким спектром первинних та вторинних конотативних сем [2, с. 64].

Отже, більшість дослідників виділяють такі складники концепту: образ, певне інформаційно-пояттєве ядро й деякі додаткові ознаки. Як слушно зауважують З. Попова та І. Стернін, варіанти побудови концептів, запропонованих більшістю авторів, можна подати трихотомічно: інформаційно, образно й інтерпретаційно [146, с. 104–115].

Слід розмежовувати структуру і зміст концепту. Зміст – сукупність когнітивних ознак предмета / явища, що внутрішньо упорядкована за польовим принципом – ядро, ближня та дальня периферія, а структура включає інформаційний складник, чуттєвий образ та інтерпретаційне поле [146, с. 114–115]. Структура містить базові компоненти когнітивної природи та може бути описана як сукупність когнітивних ознак [149, с. 6]. Основним засобом формування змісту концепту А. Шмельов висуває семантику мовного знака [197, с. 300]. Слід зазначити, що інформаційний зміст близький до словникової дефініції – ознаки, яка диференціює денотат концепту без урахування

випадкових, необов'язкових, оцінних рис. Інформаційний складник сформований мінімумом когнітивних ознак, що визначають основні диференційні риси концептуалізованого предмета чи явища. Чуттєвий образ у структурі концепту складається з перцептивних ознак, що відображені у свідомості носія мови за допомогою органів чуття, та когнітивних, сформованих метафоричним осмисленням відповідного предмета чи явища. Інтерпретаційне поле – це надзвичайно різноманітна й вагома частина концепту, яка інтерпретує інформаційний складник і впливає з нього. Оцінний складник вважається одним із найбільш виразних у структурі. Ми поділяємо думку Ю. Степанова, що «до структури концепту входить все те, що робить його фактом культури – первинна форма (етимологія), історія, відбита в основних концептуальних ознаках його змісту; сучасні асоціації; оцінки та ін.» [173, с. 41]. Важливою для нашої роботи є думка Н. Арутюнової, що людина, оцінюючи об'єкт, повинна пропустити його через себе. Моментом первинного утворення того чи того концепту у свідомості носія культури є його емоційне переживання [10, с. 181]. «Лінгвіст може встановити загальнонародне ядро концепту, а всі інші шари, що течуть та переміщуються, можна лише певною мірою знаходити, вказувати на них, однак чітка організація для них не характерна, тому й моделювати концепт як структуру в принципі неможливо.

У дисертаційній праці зміст концепту ПАТРІОТИЗМ, слідом за З. Поповою та І. Стерніним, розглядатимемо в його польовій організації (ядро, ближня та дальня периферії), виділяючи за результатами концептуального аналізу центральний денотативний зміст із семантичним ядром і периферією.

1. 2. 3. Номінативне поле концепту

Знакова природа концепту передбачає його закріпленість за певними вербальними засобами реалізації, сукупність яких становить «план вираження відповідного лексико-семантичного поля, побудованого навколо домінанти (ядра), представленої ім'ям концепту» [37, с. 7]. Номінативне поле – це той

мовний матеріал, що відображає концепт у мовній свідомості носіїв мови. Опис семантики одиниць номінативного поля уможливить відтворення змісту концепту в тому вигляді, у якому він зафіксований у мові. Так, зокрема, це дозволить реконструювати, описати ту частину концепту, у якій об'єднано його найбільш комунікативно релевантні ознаки. Ми поділяємо думку З. Попової та І. Стерніна, що чим більше за обсягом та різноманітністю одиниць у номінативному полі концепту, виявлених у процесі лінгвокогнітивного дослідження, тим надійніші будуть результати реконструкції, повніше й точніше можна описати його зміст і структуру [146, с. 54].

Номінативне поле відрізняється від традиційно виокремлюваних у лінгвістиці структурних груп лексики – лексико-семантична група, лексико-семантичне поле, лексико-фразеологічне поле, синонімічний ряд, асоціативне поле, оскільки воно має комплексний характер, включає до свого складу всі зазначені типи груп і не виступає при цьому як структурний підрозділ у системі мови, будучи сукупністю номінативних одиниць, виявлених і впорядкованих дослідником [146, с. 66]. До номінативного поля того чи того концепту входять такі мовні засоби: прямі номінації концепту (ключове слово – номінант концепту, яке обирається дослідником як ім'я концепту й, відповідно, імені номінативного поля та його системні синоніми); похідні номінації концепту; однокорінні слова, одиниці різних частин мови; контекстуальні синоніми; okazionalні індивідуально-авторські номінації; стійкі сполучення слів, синонімічні ключовому слову; фразеологізовані сполучення; паремії (прислів'я, приказки й афоризми); метафоричні номінації; стійкі порівняння з ключовим словом; вільні словосполучення, які номінують ті чи ті ознаки-характеристики концепту; словникові тлумачення мовних одиниць, які об'єктивують концепт; тематичні тексти (наукові або науково-публіцистичні, які розкривають зміст концепту); публіцистичні або художні тексти, які розкривають зміст концепту притаманними їм засобами [146, с. 154]. Слідом за В. Масловою ми вважаємо, що для відновлення структури концепту потрібно дослідити весь мовний корпус, у якому репрезентований концепт (лексичні одиниці, фразеологію,

пареміологійний фонд), разом із системою стійких порівнянь, які закарбували образи-еталони, властиві певній мові [111, с. 60]. Моделювання концепту передбачає виявлення вичерпного списку мовних одиниць, які його об'єктивують, з'ясування значень слів, виокремлених у ході етимологічного аналізу, та результати психолінгвістичних досліджень (рецептивний та асоціативний експерименти). Компоненти концепту, виявлені в такий спосіб, завжди більш глибокі та об'ємні. Експериментальне вивчення змісту концепту передбачає виділення та опис усіх семантичних ознак, що структурують його в індивідуальній свідомості. Зміст концепту не складають лише лексикографічні компоненти (з'ясовані за допомогою словникових дефініцій) та психолінгвістичні, тобто ті змістові компоненти, пов'язані зі словом, що актуально усвідомлювані та використовуються в спілкуванні. У змісті також наявні компоненти, що відображають інформаційну базу людини, її енциклопедичні знання щодо предмету чи явища. Слідом за З. Поповою та І. Стерніним ми вважаємо, що всі знання, які утворюють концепт, упорядковані у вигляді поля. Саме сукупність компонентів, які об'єктивують концепт у конкретний період розвитку суспільства, називають номінативним полем, визначаючи його як «сукупність компонентів-об'єктиваторів концепту: лексичні та фразеологічні одиниці, структурні та позиційні схеми речень, тексти та сукупності текстів» [146, с. 47].

Номінативне поле має польову структуру, сформоване ядром та периферією. Ядро конституюється прямими номінаціями, а периферія – номінаціями окремих когнітивних ознак, що розкривають зміст концепту й оцінне ставлення до нього особистості в різних комунікативних ситуаціях. Ми поділяємо думку З. Попової та І. Стерніна, що встановлення ядра номінативного поля відбувається через синонімічне розширення ключового слова, а також через аналіз контекстів, у яких номінується досліджуваний концепт [146, с. 93]. Периферія номінативного поля виявляється декількома способами, одним із яких є аналіз асоціативного поля ключового слова-номінанта концепту. Близню периферію утворюють асоціати, засвідчені

кількома респондентами, дальню – одним респондентом. Номінативне поле принципово неоднорідне – у ньому поєднано як прямі номінації самого концепту, безпосередньо виявлені в ядрі поля, так і номінації окремих когнітивних ознак у периферії поля концепту, що визначають його зміст [146, с. 48]. Побудова номінативного поля здійснюється на основі використання різноманітних лексикографічних джерел – тезаурусних, синонімічних, тлумачних, етимологічних, фразеологічних словників. Компонентний аналіз словникових дефініцій є важливим етапом вивчення структури концепту, оскільки лексична система, репрезентована у словниках, є відображенням специфіки мовної картини світу [144, с. 55].

1. 3. Роль концептів у пізнанні картини світу

Будучи історично основним фактором самостворення та самореалізації особистості, патріотизм дозволяє зрозуміти сутність людини та її місце в світі, усвідомити зміст світоглядних орієнтацій та ціннісних установок. Нині в центрі уваги наукових досліджень поставлено людину, яка творить мову, а мова аналізується у зв'язку з її духовним світом. Людина постає суб'єктом на верхівці розвитку процесу пізнання. Антропоцентричний підхід до мови виявляє її системність та сутнісну роль – бути картиною світу. Когнітивна лінгвістика, як слушно зазначає А. Приходько, визнаючи мову комплексною інформаційно-семіотичною системою, концентрує свою увагу на шляхах та способах презентації знань, їх одержання та обміну в процесі вербальної комунікації [155, с. 94]. Ключовими для когнітивістики стали терміни «мовна картина світу» (МКС), «концептуальна картина світу» (ККС) тощо. Так, зокрема, З. Попова та І. Стернін пропонують у загальному вигляді визначати картину світу як упорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій та індивідуальній свідомості [144, с. 51]. Концепт виявляє себе недискретною одиницею, що акумулює у вигляді образних, поняттєвих і ціннісних асоціацій найрізноманітніші смисли,

формування яких пов'язане із процесами суб'єктивного узагальнення та категоризації, самоусвідомлення та осмислення, систематизації та структурування відображуваного фрагмента дійсності [75, с. 5]. Результати подібних процесів формують картини світу. Саме тому характерною рисою сучасних лінгвістичних досліджень є спроба реконструкції духовного універсу людей різноманітних культурно-історичних спільнот. Звернемо увагу на твердження М. Полюжина про те, що мова не є суб'єктом концептуалізації, а виступає засобом закріплення результатів концептуалізуючої діяльності свідомості [150, с. 20]. Саме тому, враховуючи безперечний зв'язок процесу концептуалізації та мови, аналіз особливостей експлікації концептів передбачає й дослідження специфіки концептуалізації світу окремим індивідумом чи етносом, що має своє виявлення в концептуальній картині світу.

Виявлення й аналіз універсальних категорій, що визначають поняття та явища людської свідомості, неможливі без вивчення мовної картини світу, у якій відображений образ світу певного етносу. МКС визначають як спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає в сприйнятті цієї реальності через призму мовних та національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретацію навколишнього світу за національними структурно-концептуальними канонами [190, с. 156]. Властивий мові спосіб концептуалізації дійсності є універсальним, з іншого боку – національно специфічним. Мовна картина світу втілює в собі зафіксований у мовних формах спосіб світосприйняття й світобачення певного народу. Формування людини та її національної свідомості можливе лише завдяки долученню її до мовного середовища, унаслідок її культурного розвитку, саме тому різні нації мають своєрідне світобачення, унікальне відчуття дійсності, яке передається через мовні одиниці. Результатом цього узагальнення є створення для кожного окремого етносу власної картини світу, завдяки якій «осягається дійсність, відображена через систему колективних уявлень про навколишній світ» [71, с. 75]. На сучасному етапі національного відродження посилюється

зацікавленість мовознавців питаннями вивчення концептуальної та мовної картин світу.

Термін «картина світу» з'явився наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. і вперше застосовується фізиком В. Герцем як сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень щодо поведінки об'єктів. Поступово цей термін перетворився в універсальну категорію природничих і гуманітарних наук. Так, зокрема, О. Шпенглер зазначав, що «кожній культурі притаманний індивідуальний спосіб бачення та пізнання природи. Так само в кожній культурі, у кожній окремої людини, є свій неповторний вид історії» [198, с. 54].

Картину світу в нашій свідомості можна представити у вигляді двох моделей – концептуальної та мовної картин. Вони логічно постають на базі двох самостійних явищ, тісно взаємопов'язаних, – мови та мислення. Картина світу, як мозаїка, складається з концептів та зв'язків між ними, тому її називають концептуальною картиною світу [186, с. 85]. ККС є глибинним знанням про навколишній світ, а МКС – фіксацією цих знань за допомогою мовних знаків. Картини світу структуровані категоріальними, класифікаційними схемами, тому М. Фуко зазначав, що людина має «мережу уявлень» – скелет картини світу [190, с. 23]. Слідом за Є. Бартмінським ми вважаємо, що категоризація безпосередньо пов'язана з виявленням картини світу, оскільки, як одна з базових домінант мовної картини світу, дозволяє за допомогою аналізу мовних фактів виявити засоби сприйняття та концептуалізації світу людиною, психосоціальні механізми категоризації явищ [204, с. 15].

Оскільки ККС – підгрунття, на якому виникає мовна картина, тому О. Левченко слушно зауважує, що, хоч і є відмінності між концептуальною й мовною картинами світу, не можна твердити про відсутність зв'язку між ними чи неможливість дослідження концептуальної картини світу через її рефлeksi в мовній картині світу [101, с. 28].

Поняття «мовна картина світу» активно досліджували Ю. Апресян, Г. Колшанський, О. Кубрякова, Л. Лисиченко, В. Постовалова, Б. Серебренников та інші. Означене поняття базується на уявленнях людини про світ: картину світу розуміють як вихідний глобальний образ світу, що є основою людського світобачення, репрезентує сутнісні властивості світу в розумінні її носіїв і є результатом усієї духовної активності людини. У такому тлумаченні картина світу постає як суб'єктивний образ об'єктивної реальності та входить, відповідно, до класу ідеального, яке, не перестаючи бути образом реальності, опредмечується в знакових формах, не відбиваючись повністю в жодній із них [159, с. 21]. МКС – це сукупність уявлень народу про дійсність на певному етапі його розвитку, зафіксованих в значеннях мовних одиниць – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів і явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ [144, с. 54]. З. Попова та І. Стернін зазначають, що ця картина є «наївною», оскільки не передає повністю ту картину, що є в національній свідомості, оскільки мова категоризує не все, що є у свідомості народу. Ми поділяємо думку О. Кубрякової, що одним із шляхів реконструкції мовної картини світу є аналіз концептів як «оперативних змістових одиниць пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [95, с. 90]. Оскільки концепт є когнітивною одиницею, частиною усієї картини світу, що відображена в психіці людини, то він містить достатньо великий обсяг знань, потрібний у лінгвістичних дослідженнях. Узаємозв'язок концептуальної та мовної картини світу, як зауважує Я. Остапчук, умотивований схожістю внутрішніх структур: концептуальна картина світу може бути організована у вигляді ідеальних когнітивних моделей, а мовна – у вигляді тезаурусу, окремі блоки якого схожі з семантичними, асоціативними та тематичними полями [135, с. 45]. Кожна мовна одиниця, стаючи мовленнєвим виявом певного фрагменту концептуального простору довкілля, на нього й орієнтується. Оскільки ККС – явище динамічне, а не статичне (з причини політичних, соціальних,

економічних тощо чинників та їхнього впливу), мовні одиниці, що її відображають, шляхом перетворення набувають концептуальних значень. Ми поділяємо думку В. Яковлевої, що одночасно йде процес корегування концептуальних значень мовних одиниць, що виявляється в актуалізації найбільш виправданих на певний період часу характеристик того чи того концепту [201, с. 204].

Отже, багатство картини світу йде передусім від людини та етносу, що відбивається на мовній системі: її ресурси не вичерпуються словниковим запасом та граматичними можливостями, а доповнюються багатством концептуального світу, концептуальної сфери, носієм якої виступає мова окремої людини та мова нації. Мова виступає «ключем» для розуміння кодів національної культури й одночасно є відбиттям культурного досвіду людини, багатство та широта якого впливає на потенції концептів. За переконаннями Д. Лихачева, мова є не просто засобом спілкування, але й певним концентратом культури – культури нації та її втіленням у різних прошарках населення аж до конкретної особистості [105, с. 9]. Синтаксичні одиниці не лише виконують пряму функцію виявлення мовної картини світу, але й несуть певну інформацію, культурний смисл, акумулюючи досвід поколінь, усвідомлення якого є важливим як для національного/етнічного самоусвідомлення індивіда, так і для ефективного функціонування системи світовідчуття, світовідношення, характерних для певного етносу. Зокрема, у процесі існування окремої особистості як носія мовної системи певного народу, людина долучається до соціальних, культурних процесів, засвоюючи комплекс слів-номінацій та доповнюючи його численними етнокультурними нашаруваннями через засвоєння системи уявлень, поцінувань, ставлень, характерних для певного етносу та почерпнутих із національного дискурсу: живе мовлення, ЗМІ тощо. Саме ці джерела допоможуть розкрити сутність концепту ПАТРІОТИЗМ, виявляючи всі характерні ознаки цього феномену. Слідом за Н. Яніцькою ми вважаємо, що мовна картина світу є вербальною репрезентацією наявного досвіду індивіда, нації, людства, ментального відображення об'єктивної

дійсності, тобто світу, що нас оточує, як єдиного цілого та його окремих фрагментів, а також матеріальної та духовної життєдіяльності людини [202, с. 103]. Тому особлива роль у МКС належить тим одиницям мовної системи, які відображають морально-етичні орієнтири суспільної поведінки особистості. Концепт ПАТРІОТИЗМ має аксіологічну доміную, тому його дослідження дозволяє виявити найбільш важливі в сучасному українському комунікативному просторі цінності та їх сегменти.

1. 4. Методологічні засади дослідження концепту

1. 4. 1. Концептуальний аналіз як методологічна основа дослідження

Сучасна наукова парадигма передбачає застосування комплексної методики дослідження концептів, яка б поєднувала традиційні методи стилістичного, семіотичного й інших видів аналізу, переосмислених крізь призму когнітивної парадигми. Так, зокрема, О. Селіванова вважає, що концептуальний аналіз (КА) – це головний метод логічного аналізу мови й когнітивної лінгвістики, що передбачає моделювання й опис концептів, метою якого є «реконструкція когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду» [163, с. 7]. Концептуальний аналіз полягає в послідовному вивченні мовних проявів діяльності людської свідомості, тому пов'язаний перед усім із пізнанням тієї інфраструктури мозку – когнітивної системи, що забезпечує всю цю діяльність. Мова аналізується як когнітивний механізм, що очолює людську свідомість [81, с. 126]. Ми поділяємо думку О. Селіванової, що метод КА є «реконструкцією когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду» [163, с. 7], що передбачає моделювання й опис концептів з векторністю від думки до слова. Кінцевою метою КА є побудована концептуальна модель

інформаційного фрагмента, що зафіксована мовним знаком. Саме тому елементи значення необхідно особливим способом угрупувати, упорядкувати та взаємопов'язати. З цією метою використовуються концептуальні структури: пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо.

На те, що ідеальною моделлю реалізації концептуального аналізу постає ментально-психонетичний комплекс, який ґрунтується на синергетичній суперсистемі свідомості, на конекційній та енграмній природі пам'яті, квантово-хвильовій здатності кодування й перекодування інформації людським мозком, вказує О. Селіванова [163, с. 7]. Саме тому, як слушно зазначає В. Манакін, КА об'єднує в собі методи дистрибутивного, контекстуального та компонентного аналізу [108, с. 20]. Об'єктом концептуального аналізу виступають деривати ядра концепту, парадигматичні та синтагматичні зв'язки, історична еволюція концепту, ключові слова, частотність мовних одиниць, дискурс, в якому досліджується даний концепт. Концептуальні ознаки в першу чергу виявляються в семантиці слова, саме тому, досліджуючи концепти, більшість науковців іде від значення мовного знака до змісту відповідного концепту [2, с. 61].

Слідом за М. Піменовою, ми вважаємо, що методика вивчення концептів полягає в інтерпретації значення конструкцій, які об'єктивують ті чи ті особливості концептів у виявленні частотних (що властиво багатьом концептам) таксономічних характеристик і визначення за допомогою цих характеристик загальних типологічних ознак концептів [141, с. 101]. Основним інструментом аналізу є методика когнітивно-дискурсивної інтерпретації – ситуативно когнітивного процесу наповнення мовної форми смислом безпосередньо в акті комунікації з врахуванням лінгвального та екстралінгвального (перцептивного й психічного) контексту. У ході аналізу не лише відбувається окреслення певного концепту, але й структурування, виокремлення найбільш характерних його ознак. Метою КА є пізнання не лише певного фрагменту мовної картини світу, що захована в номінації концепту, а й дослідження мовної свідомості. А. Вежбицька, Н. Телія,

С. Нікітіна, Е. Рахіліна, С. Жаботинська, Р. Фрумкіна, Ю. Степанов та інші застосовували МКА як важливий метод вивчення когнітивних структур, що є основою мовної поведінки індивіда. Кожен лінгвіст, досліджуючи концепт, використовує певний МКА, власний або розроблений попередниками.

Дослідники Н. Арутюнова, Г. Колшанський, І. Стернін та інші відносять до однієї з найпродуктивніших та більш об'єктивних методик КА аналіз сполучуваності ключової номінації концепту, оскільки контекстуальні закони сполучуваності слів відображають реальне поєднання та зв'язок між предметами, якостями й характеристиками. Ми поділяємо думку І. Стерніна, що методика дослідження структури концепту охоплює одночасно й складовий елемент аналізу сполучуваності, й контекстуальний аналіз лексем, що об'єктивують концепт у мові. Такий аналіз, уважає дослідник, дає змогу виявити деякі складники концепту й способи категоризації явища, що концептуалізується. Ці способи категоризації мають бути сформульовані як певні змістові ознаки, що входять до структури концепту [176, с. 262–263].

Важливою характеристикою КА є поєднання різнорівневого аналізу, адже в процесі репрезентації концептуального змісту взаємодіють мовні засоби всіх рівнів. Тому, аналізуючи мовні засоби вербалізації концепту, ми звертаємося до лексичних, фразеологічних конструкцій, структур речень і навіть цілої сукупності текстів, оскільки в них розкривається суть концепту.

Нині пріоритетною позицією в КА є вивчення метафори як основного мовного механізму, що організовує та структурує людське сприйняття довколишнього світу [208, с. 53]. Основними передумовами когнітивного підходу до вивчення метафори стали положення про її ментальний характер (онтологічний аспект) і пізнавальний потенціал (епістемологічний аспект) [29, с. 16]. Концептуальна метафора – це використання знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, притаманної повсякденній мові й мисленню людини, що керується набутиим у процесі спільної діяльності етносу досвідом [26, с. 46]. У концептуальному аналізі всі виявлені елементи необхідно співвіднести між собою й об'єднати в певну схемну структуру.

Створена модель не є експліцитно вираженою, її реконструкція залежить від уміння дослідника помітити певні закономірності [60, с. 13].

У нашій роботі ми спиралися на теорію концептуальної (когнітивної) метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона, які КМ розуміють як метафоричну проекцію (metaphorical mapping) когнітивної структури джерела (корелята) (source domain) на когнітивну структуру цілі (референта) (target domain). Когнітивну структуру джерела також називають концептуальним корелятом, а цілі – концептуальним референтом [100, с. 120]. Метафора пропонує певну схожість між якостями її семантичних референтів, оскільки має бути зрозумілою, а з іншого боку, вона демонструє відмінність між ними, бо повинна створювати певний новий смисл, тобто володіти сугестивністю.

Грунтуючись на когнітивному феномені, концептуальний аналіз, на відміну від семантичного, не може вдовольнитися лише виявленням переліку компонентів, що входять до складу аналізованої одиниці. Необхідно співвіднести певні елементи й об'єднати в складі цілого, наприклад, моделей. В основі нашого дослідження – теорія метафоричного моделювання, що виникла у Сполучених Штатах Америки й успішно розвивається лінгвістами на базі теорії концептуальної метафори (М. Блек, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Е. Маккормак, М. Тернер та інші). Схема зв'язку між поняттєвими сферами, яка існує або утворюється у свідомості носія мови, називається метафоричною моделлю. Так, зокрема, В. Телія слушно зауважує, що утворені за допомогою метафоричних моделей фрагменти мовної картини світу найбільш самобутньо надають концептуальній моделі світу національно-культурних кольорів [179, с. 177]. Щоб змоделювати структуру концепту, необхідно описати його макроструктуру (при цьому віднести когнітивні ознаки до образного, інформаційного компоненту чи до інтерпретаційного поля), описати категоріальну структуру (визначитися з ієрархією когнітивних класифікаційних ознак), описати польову структуру (ядро, ближня та дальня периферії).

1. 4. 2. Психолінгвістичний підхід у дослідженні концепту: асоціативний та експлікативний експерименти

Досліджуючи вербалізовані концепти, учені вдаються до експериментальних методик. Зокрема, цілеспрямований і нецілеспрямований (вільний) асоціативний експерименти дають змогу виявити ті концептуальні ознаки, що не зазначені в тлумачних словниках, адже деякі ознаки, містяться у свідомості людей. Особливо це стосується концептів, які динамічно розвиваються, оскільки вони є тим ментальним утворенням, зміни в якому залежать від змін у свідомості суспільства, і на яке, у свою чергу, впливають зміни в суспільному житті. Експериментальні методики дають змогу визначити змістове наповнення національно вагомих концептів.

Питання про можливість і місце експерименту в лінгвістичних дослідженнях уперше було поставлено Л. Щербою. Науковець ставить акцент на вивченні реальних процесів мовлення та слухання; розуміння живого розмовного мовлення як особливої системи; вивчення т. зв. «заперечувального мовного матеріалу» [200, с. 25]. Ці дослідження ментальних механізмів утворення, розуміння мови, процесів зберігання та відтворення слів у свідомості є дуже важливими в процесі концептуального аналізу. Орієнтуючись на результати психолінгвістичних експериментів, можна виявити нові асоціативні зв'язки та відтінки значення тієї чи тієї лексеми, оскільки, як слушно зазначає О. Карпенко, у лінгвістиці «внутрішній світ мовців – то вже світ концептів» [76, с. 252].

Л. Щерба, обґрунтувавши необхідність лінгвістичного експерименту, показав доцільність звернення до інтуїції носіїв мови, а також наголосив на важливості розуміння того, що навіть окремий носій мови не може не відобразити у своїй лінгвістичній свідомості істотні риси загальномовної системи. [200, с. 31]. Слідом за О. Горошко ми вважаємо, що соціальні та біологічні характеристики особистості сильно впливають на її вербальну поведінку, в особливості деякі фактори (статевікова належність інформанта, поведінка, умови його життя, рівень освіти), і – на реакцію респондента [45,

с. 2]. Оскільки на характер асоціацій людини впливає низка зовнішніх чинників, то дослідження концепту ПАТРІОТИЗМ потребує залучення результатів експерименту, у якому брали б участь молоді люди. Середній вік респондентів 18–22 роки. Власне С. Воркачев пояснює саме такий вибір учасників тим, що нинішня мовна свідомість молоді – це значною мірою завтрашня національна мовна свідомість [38, с. 72].

Психолінгвістичний підхід у дослідженні мовленнєвої свідомості ґрунтується на поняттях про асоціації та асоціативне значення слова. Вивчаючи асоціації, ми звертаємося до несвідомого, глибинного шару психіки людини. Саме тому одним із досить надійних інструментів дослідження концепту є асоціативний експеримент, який допомагає виявити актуальність концепту для сучасного носія лінгвокультури. З цією метою в дисертаційному дослідженні здійснено вільний асоціативний експеримент, описано процедуру його проведення та надано інтерпретацію отриманих результатів. Метод асоціативного тестування відображає когнітивні структури в ментальному лексиконі носія мови й дає змогу виявити, як дійсність впливає на світогляд і світосприйняття індивіда. Запропонована методика активно використовується «з метою конструювання мережі асоціацій у свідомості індивіда й етносвідомості» [165, с. 110]. Асоціативний експеримент актуалізує зміст концепту в когнітивній свідомості носіїв мови, виокремлюючи найбільш яскраві ознаки. Ядро мовленнєвої свідомості утворено тими асоціаціями в асоціативно-вербальній мережі, які мають найбільшу кількість зв'язків, що виділяються за принципом частотності [136, с. 2].

Рецептивний експеримент – це експеримент на розуміння, сприйняття концепту, його суб'єктивну дефініцію. Методика експлікативного (рецептивного) експерименту за допомогою суб'єктивних дефініцій уможливить виявлення специфіки структури досліджуваного концепту та ряду когнітивних класифікаторів з метою виявлення його образного, поняттєвого та аксіологічного шарів. Експлікативний експеримент завдяки своїй спрямованості дозволяє актуалізувати у свідомості респондентів ознаки,

пов'язані з усіма шарами концепту. Так, зокрема, запитання анкети спрямовані на виявлення ядра (інформаційний зміст), периферії (образний зміст) досліджуваного концепту. Вираження аксіологічної цінності досліджуваного концепту відбувається за допомогою фіксації у відповідях респондентів відповідних груп номінативних одиниць. Формулюючи судження про предмет або явище, респондент оцінює його, ухвалюючи при цьому певне рішення щодо вибору, який запускає механізм дії. Оцінка пов'язана з прагматикою в широкому сенсі цієї категорії (як суспільно-історичною практикою людини), тому впливає на подальші дії та вчинки. Вивчення морально-етичних цінностей українства дає змогу глибше пізнати етнопсихологічні засади національного світосприйняття, закладає підвалини відтворення картини світу, що виокремлює національну спільноту.

Отже, експлікативний експеримент дозволить з'ясувати, як компоненти мовної свідомості індивіда знаходять свою реалізацію в його мовленнєвій діяльності. Так, зокрема, атрибуція до слова-номінанта виявить не лише його якості переважно абстрактно-узагальненого спрямування, а й передусім – ставлення особистості до цього феномену. Асоціативне нашарування культурних конотацій на основне (словникове) значення утворило багат шарові взаємозв'язки, зумовлені не лише індивідуальною, але й національною свідомістю представника етносу. Саме ці когнітивні структури в ментальному лексиконі носія мови виявляють змістове наповнення структури досліджуваного концепту.

1. 4. 3. Фреймове моделювання структури концепту

Як лінгвістичну концепцію Ч. Філмор увів фреймову семантику – дослідження, що пов'язане з аналізом характеристик принципів створення нових слів і речень, пояснення процесів виникнення нових значень слів, а також їх сукупності в складі цілого. Фрейм – це система, за якою організуються уявлення, образи, поняття, концепти, що зберігаються в

пам'яті [207, с. 112]. Досліджуючи фрейми як засоби організації досвіду, варто усвідомлювати, що це важливі інструменти опису й пояснення мовного матеріалу, оскільки між мовними одиницями і фреймами є зв'язок [188, с. 53]. Ми поділяємо думку Р. Джекендоффа, що фрейми доповнюють ті характеристики концептів, яких бракує, оскільки вони не були встановлені при їх визначенні чи категоризації [210, с. 141]. Подібною думки дотримувався М. Мінський, визначаючи фрейм як особливу модель – структуру інформаційних даних з відображенням найбільш узагальнених, набутих досвідним шляхом знань щодо певної стереотипної ситуації та про текст, що її описує. На його думку, зміст фрейму – це сукупність вершинних і термінальних компонентів. «Верхні рівні» фрейму чітко визначені, оскільки утворені поняттями, завжди логічними по відношенню до стереотипної ситуації. «Низькі рівні» сформовані терміналами, що заповнюються характерними прикладами або даними [127, с. 7], тому їх визначення є більш важливим, оскільки виявляє приховане когнітивне наповнення концепту.

Слідом за Фрідріхом Унгерером у нашому дослідженні ми будемо розуміти під фреймом спосіб опису когнітивного контексту, що забезпечує фон для когнітивних категорій та асоціюється з ними [217, с. 210]. Зауважуючи, що когнітивна модель і фрейм – дуже подібні поняття, дослідник розглядає останній як різновид когнітивної моделі, яка репрезентує знання й погляди, пов'язані з конкретними ситуаціями, що часто повторюються [217, с. 211]. Так, зокрема, Е. Гофман вказує на аналітичну основу фрейму, за допомогою якої людина усвідомлює власний досвід [206, с. 7].

О. Гармаш слушно зауважує, що фрейми, функціуючи у свідомості людей як складні, багатокомпонентні, рухливі за своєю структурою згортки інформації про типові ситуації, створюють умови економії ментальної енергії у процесах її зберігання в оперативній пам'яті носіїв мови та вивільнення як у вербальній, так і невербальній формі [40, с. 223]. Саме тому фреймове моделювання є важливим етапом когнітивного дослідження, оскільки ця структура репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом

інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкцію щодо її використання [166, с. 771], виявить приховані в підсвідомості характеристики концепту.

Система фреймів складає послідовні когнітивні сценарії, відображаючи уявлення дослідника про типове розгортання моделі. Власне фрейм надає можливість скомпонувати знання в окремі структури – слоти, що наділені певними характеристиками та об'єднаними в структури. Слоти – компоненти мережі зв'язків верхніх рівнів фрейму як структури знань про відповідну інформацію [207, с. 113].

Ми поділяємо думку О. Гармаш, що фрейми утворюють так звані фреймові простори – індивідуальні або колективні сукупності ментальної об'єктивації реальності / нереальності, у межах яких концепти набувають динамічності й реалізують функцію вивільнення компонентів інформаційної єдності [40, с. 227]. Так, зокрема, фреймові зв'язки постійно трансформуються: відбувається розширення, установлення нових зв'язків, реформація складників ядерної та периферійної зон тощо. Цей факт визначається тим, що ментальні репрезентації світу, сприймаючись людиною, постійно оновлюються й укладаються в нову впорядковану структуру свідомості індивіда. Саме тому в межах запропонованого нами підходу необхідно утворити когнітивні метафоричні моделі концепту ПАТРІОТИЗМ, проаналізувавши їх за допомогою фреймово-слотових операцій.

1. 4. 4. Лінгвокультурологічний вектор дослідження концепту ПАТРІОТИЗМ

У світлі глобалізаційних тенденцій тексти сучасних ЗМІ постають як національний і планетарний потік свідомості людства, що зумовлює нагальну потребу їхнього вивчення з позиції того, що ці тексти репрезентують, які цінності відображають, як саме інтерпретують моральні та духовні принципи, тобто з позиції ціннісного аспекту [98, с. 11]. Концепт як ментальне утворення

у свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, тобто культури, а концепт як одиниця культури – це фіксація колективного досвіду, який стає набутком індивіда [102, с. 48], що в межах нашої роботи обумовлює важливість лінгвокультурологічного вектору дослідження. Ми поділяємо думку А. Приходько, що «поняття стає концептом лише тоді, коли воно валоризується, тобто обростає певними ціннісними асоціаціями» [155, с. 213]. Зародження концепту («перехід» слова у концепт) відбувається під час осмислення «факту» культури (у тому числі його оцінка), оскільки концепти не тільки мисляться, а й переживаються, «вони – предмет емоцій, симпатій та антипатій, а інколи й зіткнень» [173, с. 43]. Лінгвокультурологічний підхід у концептології ґрунтується на визнанні концепту базовою одиницею культури, що відрізняє його від лінгвокогнітивного акцентуацією ціннісного елементу.

У нинішньому інформаційному суспільстві ЗМІ набувають особливого статусу, бо постійно транслюють, частково регулюють та формують духовно-моральні пріоритети. Феномен «патріотизм» наділений аксіологічним вектором характеристики картини світу, оскільки людині властиво оцінювати себе й навколишній світ. Процес оцінювання є дуже важливим, «практично всі об'єкти можуть стати об'єктами оцінки» [126, с. 123]. В основі факту оцінювання – принцип антропометричності, тобто зіставлення сутностей «відповідно до власне людського масштабу знань та уявлень, а разом з тим – і до системи національно-культурних цінностей і стереотипів» [179, с. 40]. Слідом за Г. Слишкіним ми визначаємо формування концепту як процес редукції результатів досвідченого пізнання дійсності до меж людської пам'яті й співвіднесення їх з раніше засвоєними культурно-ціннісними домінантами релігії, ідеології, мистецтва і т. ін. [170, с. 10]. Так, зокрема, у ракурсі лінгвокультурології витлумачуємо концепт ПАТРІОТИЗМ як феномен, що сприймається духовно й наповнений культурно-оцінним компонентом, оскільки патріотизм визначає найвищу й найсильнішу духовну силу, що зумовлює активну життєву позицію людини, фундаментальну особистісну цінність.

У змісті концепту науковці виділяють складники – поняттєвий, образний і ціннісний, хоча питання їхньої значущості й ролі в структурі досить дискусійне. Ми поділяємо думку І. Шевченко, що в лінгвокультурологічному концепті названі складники взаємно перетинаються, забезпечуючи можливість подальшої деталізації кожного з них [195, с. 16]. Власне аксіологічне наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ визначається однією з форм супідрядності особистих і суспільних інтересів, єднання людини й батьківщини. Вияви такого єднання показові під час історичних потрясінь, коли загострюються патріотичні почуття мас. Аналізуючи концепт, ми дотримуємося етнокультурно зумовленого погляду на мовне втілення уявлень про патріотизм. Лінгвокультурологічний вектор концепту, слідом за Г. Слишкіним, характеризується як трикомпонентне ментальне утворення, що вміщує поняттєві, образні та ціннісні елементи, «належить свідомості, а також детермінується культурою та омовлюються в мові» [170, с. 35]. Власне необхідність дотримання лінгвокультурологічного вектору дослідження зумовлює той факт, що концепт – це основна одиниця ментальності, яка має мовну форму вербалізації, національну специфіку й структуру, наділену концептуальними ознаками, «функціонально значущими для відповідної культури» [141, с. 100].

Концепт ПАТРІОТИЗМ належить до універсальних концептів, оскільки він представлений у всіх культурах і мовах світу. У мовній свідомості кожного народу є свої особливості розуміння означеного концепту, тому вважаємо за доцільне застосовувати в нашій роботі комплексний аналіз: синтез семантико-когнітивного та лінгвокультурологічного методів. Такий підхід до об'єкту аналізу пов'язаний із певною умовністю меж між цими методами, тому простежити семантичний шлях мовних одиниць у процесі когнітивної інтерпретації неможливо без урахування факторів, обумовлених культурою. Інтеграція лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного підходів у дослідженні концепту ПАТРІОТИЗМ дозволить комплексно моделювати культурно універсальне й культурно специфічне, а також предметно-практичне

універсальне й предметно-практичне специфічне знання, тобто вичерпно описувати його зміст.

Висновки до першого розділу

У сучасній лінгвістиці чітко простежується орієнтація наукової думки на дослідження в межах когнітивно-дискурсивної парадигми, яка аналізує природу мовленнєвої діяльності на тлі внутрішніх ментальних процесів з урахуванням особливостей когніцій людини. Ідея про концептуальну природу мислення людини, процес пізнання нею об'єктивної реальності покладена в основу сучасної когнітивної лінгвістики, що досліджує проблему впорядкування світу, тобто створення його концептуальної картини.

Когнітивний простір формується структурами, які мають властивості кодування й зберігання інформації – концептами. Ці «ментальні утворення» побутують у свідомості окремого представника етносу, виявляючи особливості його мислення та поведінки, на основі яких і формується свідомість колективу. Концепт є продуктом процесів концептуалізації та категоризації світу, що співіснують у постійній взаємодії. Результатом цієї взаємодії є формування концептуальної системи – сукупності концептів у свідомості окремої людини або колективній свідомості етносу. Ця сукупність відтворюється структурованими та впорядкованими знаннями уявлень про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду, формуючи картину світу, на ґрунті якої, у процесі номінації подій, предметів, явищ об'єктивної дійсності, а також суспільно-політичних, економічних, соціальних та культурних реалій життя, створюється мовна картина світу. Саме вона є динамічним утворенням, що відображає навколишній світ та зміни в його пізнанні, викликаючи модифікації в концептосфері українців.

Слід розмежовувати структуру і зміст концепту. У змістовому плані розглядатимемо концепт ПАТРІОТИЗМ у його польовій організації (ядро, ближня та дальня периферії) з метою виокремлення центрального денотативного змісту з семантичним ядром і периферією. Аналіз поняттєвих, образних та ціннісних характеристик концепту уможливить моделювання структури концепту. Поняттєвий компонент представляє мовну фіксацію, позначення, опис, знакову структуру, дефініцію, пов'язану з процесом

вербалізації концепту. Образний компонент сформований зоровими, слуховими, тактильними, смаковими характеристиками предметів, явищ, подій, відбитих у нашій пам'яті, релевантних ознакам практичного знання.

Когнітивним концептам не властива акцентуація ціннісного елемента. Саме аксіологічний складник є основним маркером лінгвокультурологічного концепту. І це очевидно, оскільки він є тією структурою свідомості, у якій фіксуються цінності соціуму. У системі аксіологічних координат української духовної культури концепт ПАТРІОТИЗМ посідає важливе місце, тому дисертаційна праця потребує поєднання двох підходів: лінгвокогнітивного й лінгвокультурологічного. У сукупності вони розкривають сутність концепту, визначаючи його місце в мовній картині світу українців.

Нині мовознавці впевнені, що мову необхідно досліджувати як систему, пов'язану з когнітивною діяльністю людини, тому матеріалом лінгвокогнітивістики є мова і свідомість. Саме це зумовило доцільність використання методів, що розкривають процеси діяльності свідомості, дозволяють зробити висновки щодо типів ментальних репрезентацій, спираючись на власне лінгвістичні методи аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів. Дисертаційна праця передбачає поєднання всіх описаних методів аналізу з метою побудови певної моделі-схеми концепту ПАТРІОТИЗМ. Основними етапами дослідження є побудова поля, аналіз та опис семантики мовних засобів, що входять у номінативне поле концепту, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, що формують концепт як ментальну одиницю тощо.

Важливим етапом є програма досліджень, що надає можливість охарактеризувати принципи виникнення нових значень слів, а також сукупності значень складників цілого – фреймове моделювання. Фрейм як особлива модель, структура інформаційних даних, у якій відображено найбільш узагальнені, набуті досвідним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, уможливить більш ґрунтовне виявлення

когнітивного наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ. Фреймові простори постійно перебувають у процесі трансформації (розширення, установлення нових зв'язків, реформації складників ядерної та периферійної зон тощо). Саме тому ментальне утворення – концепт ПАТРІОТИЗМ – постійно оновлюється, утворюючи нову, упорядковану структуру, сформовану свідомістю індивіда й етносу.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОЗНАКИ ПАТРІОТИЗМУ: МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ

2. 1. Інтроекспективно-лексикографічний аналіз феномену «патріотизм»: первісне значення й сучасне мовне втілення

Інтроекспективно-лексикографічний аналіз досліджень сприяє спостереженню процесу виникнення й розвитку концепту, оскільки первісні форми й значення слова, співвідносні з сучасним їх мовним утіленням, формують детальну картину буття, наповнену етнокультурними особливостями кожного етапу його становлення в національній свідомості [137, с. 34]. Більша частина інформації однаково сформована у свідомості різних носіїв однієї мови, тому завдання словників – поєднати як загальний погляд на концепт, зумовлений національною ментальністю, так і той, що прихований за усталеними поняттями. Тому тлумачення лексичного значення імені концепту є одним із джерел інформації про нього.

Патріотизм – одна з ціннісних домінант соціально-психологічних характеристик людини як особистості, що ґрунтується на вищих людських почуттях. Відповідно в науковому дискурсі це поняття має широкий спектр тлумачень. Зокрема, «Філософський енциклопедичний словник» визначає: «патріотизм» (від грецьк. «патрія» – «вітчизна») як любов до батьківщини, відповідальність за її долю й готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищеназвані почуття та емоційні стани. Патріотизм як соціально-психологічне почуття має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни (в науці, економічній діяльності, спорті і т. д.), поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення до народної пам'яті, збереження та опанування національними і культурними традиціями до гіркоти переживань за невдачі і втрати рідної країни, страждань через її біди» [235, с. 471]. В інших джерелах зазначається,

що «патріотизм» – це суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів [180, с. 633]; позиція, яка поєднує відданість і любов до батьківщини, солідарність із власним народом та повагу до інших народів і пошану до їхніх суверенних прав [233, с. 1032]; швидше почуття, аніж політична ідея, але таке почуття, яке може бути поставлене на службу різного роду переконанням, особливо в часи війни [221, с. 270].

Ми поділяємо думку О. Антіпова, що у свідомості нації закладено шанування материнської мови, любов до Батьківщини, боротьба за національну свободу держави, її культуру, тобто почуття патріотизму, яке зазвичай посилюється в кризові й перехідні етапи розвитку суспільства, у періоди соціально-політичних змін, якими позначені помежів'я століть (кінець XIX – початок XX ст. та кінець XX – наші дні) [3, с. 226]. Саме тому патріотизм належить до важливих концептотвірних понять української національної картини світу. Про морально-очищувальний вплив патріотизму йшлося в О. Радищева: «Не всі народжені на батьківщині достойні величного найменування сина Вітчизни (патріота)... Справжня людина і син Вітчизни є одне й те ж... Він пломеніє найніжнішою любов'ю до цілісності та спокою своїх співвітчизників...» [158, с. 205].

Концепт ПАТРІОТИЗМ значно розширює межі загальноприйнятого тлумачення: ніні це суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, виявляючись у способі дій та комплексі суспільних почуттів, обумовлених любов'ю до батьківщини. Ми поділяємо думку С. Гузенко, що ментальна ідея патріотизму складається з двох основних семантичних блоків: предметного дейктичного, що вказує на певну країну в певний час, і прагматичного, що відображає емоційне й оцінне ставлення носіїв цієї ідеї [50, с. 235].

Словник української мови наводить таке тлумачення слова, що задає базисний елемент у структурі концепту ПАТРІОТИЗМ, виступаючи основою когнітивних зв'язків: любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги. Патріот – той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги [229, с. 97].

У словниках та енциклопедичних виданнях «патріотизм» визначається через любов до Батьківщини. М. Фасмер зазначає, що «патріот впервые у Петра I; Позднее заимствование через нем. Patriot (с XVI в., Фишарт; см. Шульц–Баслер 2, 420 и сл.) или непосредственно из франц. patriote «сын отечества» от ср.-лат. patriōta, греч. πατριώτης «земляк, соотечественник» (Клюге–Гётце 435; Преобр. II, 27)» [236, с. 217]. В. Доманіцький називає патріотами тих людей, «хто дуже любить вітчину – свій край, своїх людей. Патріотами на глум – темних, несвідомих або не совісних, хоча й свідомих, людей, що допомагають у всьому урядови (правительству), немов би то боронячи вітчину од загибелі» [230, с. 88–89]. С. Караванський подає синоніми до слова «патріот», (свого народу): «ур. син, (український) ок. соборник; націоналіст» [223, с. 275]. У Словарі української мови Б. Грінченка наголошується на оцінній характеристиці патріота: «Презавзятий патріот. Як слід доброму патріотові робити» [224, с. 102]. В «Етимологічному словнику української мови» засвідчено спорідненість з лексемою «батько»: «Патріот... – запозичене з французької мови; можливо, через німецьку; фр. patriote (> нім. Patriot) «патріот» виникло на підставі лат. Patriōta «тс.», яке походить від гр. πατριώτης «земляк, співвітчизник», утвореного від патріос «батьківський, успадкований від батьків», пов'язаного з патήρ («батько»), спорідненим з лат. Pater «тс.» [222, с. 317].

У польському словнику «Nowy słownik języka polskiego» подано визначення, основою якого є любов і жертвність: «miłość do ojczyzny własnego narodu, połączona z gotowością ponoszenia dla nich ofiar» (любов до батьківщини, власного народу, готовність іти на жертви заради них) [239, с. 642]. Певну

схожість помічаємо в «Словнику іншомовних слів», де патріотизмом називають «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність до подвигів і жертв в ім'я інтересів своєї Вітчизни» [231, с. 720]. С. Ожегов акцентує на відданості, зазначаючи зокрема: «ПАТРИОТ. Человек, проникнутый ~измом. Истинный п. 2. перен., чего. Человек, преданный интересам какого-н. дела, глубоко привязанный к чему-н. П. своего завода» [225, с. 435].

В енциклопедичному виданні Larousse «патріотизм» представлений як «любов до вітчизни, тобто країни, міста, місця де народився, спільноти індивідів, які мешкають на одній землі, єдині у своїх культурних прив'язаностях і в прагненнях захищати свої цінності» [240, с. 667]. В Оксфордському словнику наголошується на почутті індивіда до країни: «patriot compatriot XVI; (походить із французької мови) той, чиєю головною пристрастю є любов до власної країни XVII. – фр. patriote – п. лат. patriōta... patriotic XVII. – гр. patriōtikós. patriotism XVIII» [237, с. 340].

Як засвідчують лексикографічні джерела, дефініція поняття «патріотизм», хоча й зазнала певних трансформацій, зберегла своє основне значення. Це укорінений у життя суспільства феномен, який є підґрунтям громадської консолідації. Нині цей феномен відчуває на собі корективи часом, історичними та соціальними умовами. У сучасних умовах його функціонування ускладнюється поширенням тенденції глобалізації, високою вразливістю національної культури й мови внаслідок тиску масової культури, кризою свідомості у зв'язку з перевагою цінностей споживання. Як динамічне явище він відбиває суспільно-політичні й соціокультурні тенденції сучасного суспільства й держави, залишаючись значущою духовною цінністю з конкретно-історичним національним змістом, характером та формами виявлення.

2. 2. Внутрішня форма лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ

У дослідженні концепту одним із важливих моментів є аспект його вербалізації, оскільки саме мова є основною й природною формою його функціонування, через яку можна здійснити найбільш повний доступ до сутності. Вихідною позицією аналізу концепту є визначення його внутрішньої форми, тобто йдеться про встановлення того внутрішнього складника, на якому сформоване слово, що номінує концепт. Переміщення фокусу когнітивно-культурологічних досліджень на вивчення механізму номінації спричинило розвиток нового напрямку, т. зв. «онтологічної етимології», спрямованої на виявлення глибинної семантичної мотивації номінативних одиниць – об'єктиваторів культурних концептів, що проливає світло на особливості первинної категоризації дійсності давніми етносами [128, с. 4–5]. Етимологічний аналіз уможливорює виявлення внутрішньої форми, з'ясовуючи початкові асоціації, первинні концептуальні ознаки, що будуть розгортатися в подальшому, відображаючись у мові, оскільки «внутрішня форма слова виступає осередком етимологічної пам'яті, зберігаючи первісне концептуальне уявлення про предмет, слугує показником наступного семантичного розвитку слова, прокладає шлях майбутніх значеннєвих асоціацій, які формулюють різні значення» [30, с. 247].

Український мовознавець А. Білецький визначає *étymov* як сполучення первісної форми з первісним значенням, зазначаючи, що давньогрецьке *étymov* семантично не пов'язане з формою, а має зв'язок зі значенням: воно мало семантику «істинне» і тим самим «первісне», «первинне» значення певної форми. Це саме «істинне» «первинне» значення одночасно вважалося «першим» у значенні «основне» [20, с. 12–13]. Етимологічні дані в концептуальних дослідженнях сприяють спостереженню процесу виникнення й розвитку концепту в людській свідомості, про що зазначав Ф. Литвин: «...реконструкція праформи та первісного значення слова й пояснення процесів їх перетворення до сучасного стану – мета етимологічного аналізу» [104, с. 14]. Етимологічний аспект визначає структуру концепту в діахронії, розкриває його

глибинні страти, сформовані в культурно-історичному контексті й розвинуті в етнокультурній традиції [137, с. 32].

Виявлення внутрішньої форми концепту ПАТРІОТИЗМ на базі етимологічного аналізу слів, що репрезентують досліджуваний концепт, є одним із способів різноаспектного осягнення його вербалізації. У результаті аналізу словників можна «зробити важливі висновки про зміни, що відбулися в лексичних засобах, які брали участь у репрезентації концепту» [177, с. 47]. Як зазначає Г. Куцак, породження номінативної одиниці – складний процес перетворення думки про об'єкт називання в певну оболонку – слово. Матеріалізація думки відбувається не ізольовано, у тісному зв'язку з навколишнім світом і на ґрунті набутого мовленнєвого досвіду номінаторів. Утворенню назви передують зазвичай процес ототожнення, асоціювання іменованого предмета чи явища з природою, оточенням [99, с. 122].

Патріотизм як лексема-номінатор досліджуваного концепту є вербалізатором одного з давніх понять в історії людської думки. Його засвоєння у свідомості змінювалося і трансформувалося у процесі вдосконалення самої свідомості. При з'ясуванні поняттєвого складника концепту ПАТРІОТИЗМ важливим є дослідження етимології його ключового слова й базових вербалізаторів, оскільки, як зазначає В. Манакін, етимологія слова – це площина дослідницького порядку, яка торкається не самого принципу номінації, а виявляє історично затемнені першооснови найменування, наближаючи етимолога до первісного образу – внутрішньої форми, яку на синхронному рівні декодувати важко або неможливо [108, с. 78]. О. Потебня ототожнював внутрішню форму слова з етимологією (етимологом) слова, наголошуючи на тому, що внутрішня форма є «центром образу» предмета для представників певної мови завдяки збереженню ознак об'єкта, а також і як схему взаємодії з ним [148, с. 24]. Ми поділяємо думку В. Русанівського, що внутрішня форма не лише відіграє важливу роль у творенні слова, а й забезпеченні взаємозалежності між формою й змістом, у «висвітленні механізму вираження думки у слові», у з'ясуванні головної

властивості слова – «здатності позначати виділювані думкою предмети та їх властивості» [160, с. 14]. Слідом за В. Турченко ми вважаємо, що первісна інформація про властивості концепту «зберігається у свідомості, з одного боку, і в знаках – способах її втілення, з іншого» [181, с. 41].

Почуття патріотизму необхідне людині як членові певної спільноти вже на ранніх етапах розвитку людства, тому що важливо було розрізняти «своїх» і «чужих», зберігаючи вірність і прихильність до членів своєї групи. Саме на цьому наголошував Дж. Пламенац: «Патріотизм, або вірність спільноті, до якої хтось належить, існував протягом усього часу існування спільнот. Хоч це слово рідко коли вживалося до XVIII століття, саме явище є давнім і відомим під іншими назвами, як-от «любов до краю» або «вірність своєму народові» [142, с. 484]. Саме ця характерна риса патріотизму акцентується в словнику «Merriam-Webster's Collegiate Dictionary»: «love that people feel for their country: love for or devotion to one's country» (любов, яку люди відчують до своєї країни: любов до чи відданість своїй країні) [238, с. 909].

«Етимологічний словник української мови» засвідчує, що слово «патріот», найближче спільнокореневе до досліджуваного, пройшло такий шлях, перш ніж потрапило до української мови: «Патріот...– запозичене з французької мови; можливо, через німецьку; фр. patriote (> нім. Patriot) «патріот» виникло на підставі лат. Patriōta «тс.», яке походить від гр. πατριώτης «земляк, співвітчизник», утвореного від πατριος «батьківський, успадкований від батьків», пов'язаного з πατήρ (род. в. πατρός) «батько», спорідненим з лат. Pater «тс.» [222, с. 317]. Важливим є твердження Н. Васюкової, що основою слова «патріот» є семантичне навантаження вихідних грецьких лексем «батьківський, успадкований від батька», пов'язаних спільною семою «батько» [31, с. 10]. Центральне місце в системі мовних репрезентантів концепту ПАТРІОТИЗМ належить архілексемі «батько», яка має зв'язок із глибинними пластами української народної культури. Ми поділяємо думку А. Чернової, що на особливостях концептуалізації лексеми «батько» в українській мовній картині світу досить відчутно відбилися риси патріархального суспільства [192,

с. 170]. Патріархат (від грец. πατήρ – батько і αρχή – початок, влада), як відомо, – це останній етап у розвитку первісного родового ладу, який заступив матріархат і характеризувався веденням родоходу по батьківській лінії, панівною роллю чоловіка в ключових сферах життя (родина, господарство, суспільство) [231, с. 632]. Важливим моментом у нашій роботі є вияв етимології слова «патріарх», запозиченого через посередництво старослов'янської з грецької мови, де воно означало (πατριάρχης) – «батько роду, родоначальник» (< πατήρ «батько, предок» + αρχω – «починаю; йду попереду; керую, владарюю») [222, с. 316–317]. «Батько» є ключовою лексемою, утворюючи основу ціннісної картини світу українців, необхідність залучення якої до складу внутрішньої форми концепту ПАТРІОТИЗМ зумовлена їх глибинним історичним зв'язком. Лексема «батько» – основна лексема-номінатор концепту БАТЬКО, що входить до групи носіїв національного інформаційного коду (інформаційної пам'яті), покладених у основу творення світогляду українського народу, його екзистенціально-аксіологічної системи, виформування культурного семіотичного універсаму [191, с. 12]. Як стверджує О. Бабакова, мовні засоби, що вербалізують концепт БАТЬКО, відображають національно-мовні уявлення про нього як головного в родині, як захисника й вихователя, який утверджує моральні устої, дотримуватися яких особливо необхідно йому [14, с. 4]. Із батьком у свідомості українців тісно пов'язане уявлення про можливість повноцінного існування лише в його середовищі, оскільки він забезпечує захист і надає допомогу. Є. Бартмінський зауважує, що стереотипи родинних ролей вирізняє яскрава ознака цінності, а щодо батька, то таке оцінювання є позитивним і сягає рівня ідеалізації [204, с. 120].

Суфіксальним похідним від слова «батько» є «батьківщина». Словникові репрезентації низки слів «батьківський», «успадкований від батьків», виявляють у внутрішній формі досліджуваного концепту ПАТРІОТИЗМ ключову лексему «батьківщина», що є підґрунтям, на якому утворився концепт БАТЬКІВЩИНА, оскільки етимологічний корінь зі значенням «батьківщина»

від похідного «patris» відчувається відразу. За словником, «батьківщина»: 1. Країна стосовно до людей, які народилися в ній та є її громадянами; вітчизна // місце народження кого-небудь. 2. перен. Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь» [231, с. 39]. У філософсько-теоретичному осмисленні батьківщина розглядається як «країна, що історично належить даному народові; освоєне цим народом географічне середовище, відображене в його матеріальній і духовній культурі; економічне, соціальне, політичне і культурне середовище, що історично склалося і освоєне людьми» [235, с. 83]. У сучасних умовах Батьківщина пов'язується з поняттям «держава». У такому разі вона охоплює соціальний та державний устрій, систему політичних відносин, культуру, духовні цінності, особливості мови, побуту, звичаїв [232, с. 16].

Словникові репрезентації змісту концепту БАТЬКІВЩИНА – «земля батьків», місце народження, територія, освоєна кількома поколіннями певного етносу, середовище його проживання – виявляють у складі внутрішньої форми лексему «земля», що є репрезентантом концепту ЗЕМЛЯ. Певне природне середовище (земля з її лісами, луками, річками та озерами, прилеглими морськими просторами тощо) виступає в ролі батьківщини тоді, коли воно оцінене культурою, осмислене як своє, як свідчення історичного минулого етносу й сукупність його історичних пам'яток, як джерело індивідуальних та спільних для етнічної групи спогадів і переживань [231, с. 313]. Слідом за У. Марчук ми виявляємо в українській мовній свідомості тісний зв'язок між концептами БАТЬКІВЩИНА та ЗЕМЛЯ. Батьківщина мислиться українцем не просто як місце чи простір, а як земля, ґрунт, який можна потримати в руках, взяти з собою на чужину (антеїзм) [110, с. 10]. Концепт БАТЬКІВЩИНА належить до так званих абстрактних, загальнолюдських концептів, який водночас має своє етнокультурне наповнення. Отже, ядром концепту БАТЬКІВЩИНА є таке смислове наповнення:

- країна, що історично належить народові;

- освоєне народом географічне середовище, відображене в його матеріальній і духовній культурі.

Саме тому третім визначальним складником світогляду українців, закладеним у внутрішню форму концепту ПАТРІОТИЗМ, є лексема «земля», вербалізатор однойменного концепту.

Отже, виявлення внутрішньої форми концепту ПАТРІОТИЗМ відбулося через парадигматичні відношення його лексем-вербалізаторів із лексемами-вербалізаторами суміжних до досліджуваного концептів. Етимологічний шар концепту утворений змістовим наповненням ядра. Лексеми-номінанти концептів БАТЬКО, БАТЬКІВЩИНА, ЗЕМЛЯ становлять внутрішню форму концепту ПАТРІОТИЗМ, утворюючи групу концептів носіїв національного інформаційного коду (інформаційної пам'яті), що покладені в основу творення світогляду українського народу. Ці концепти не ототожнюються, але тісно переплітаються, уможливаючи більш точне і глибоке з'ясування суттєвих когнітивних ознак поняттєвих складників концепту ПАТРІОТИЗМ.

2. 3. Структура концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами експлікативного експерименту

Методика експлікативного (рецептивного) експерименту допоможе виявити специфіку структури концепту ПАТРІОТИЗМ, з'ясувати низку когнітивних класифікаторів з метою виявлення образного, поняттєвого та аксіологічного шарів.

У нашому експерименті брали участь студенти Сумського державного університету різних факультетів. Середній вік респондентів 18 – 22 роки. Кількість учасників – 400 осіб. Саме такий вибір респондентів зумовлений думкою С. Воркачева, що нинішня мовна свідомість молоді – це багато в чому завтрашня національна мовна свідомість [38, с. 72].

Експлікативний (рецептивний) експеримент завдяки своїй спрямованості дозволяє актуалізувати у свідомості респондентів ознаки, пов'язані з усіма шарами концепту. Перше запитання анкети спрямоване на виявлення ядра (інформаційний зміст), друге питання – на з'ясування периферії (образний зміст). Вираження аксіологічного складника досліджуваного концепту відбувається за допомогою виявлення у відповідях респондентів певних груп номінативних одиниць. Формулюючи судження про предмет або явище, респондент оцінює його, ухвалюючи при цьому певне рішення щодо вибору, який запускає механізм дії. Оцінка пов'язана з прагматикою в широкому сенсі цієї категорії (як суспільно-історичною практикою людини), тому впливає на подальші дії та вчинки. Вивчення морально-етичних цінностей українців дає змогу глибше пізнати етнопсихологічні засади національного світосприйняття, закладає підвалини відтворення картини світу, що виокремлює національну спільноту.

Запропоновані респондентам запитання:

1. Уявіть, що ви зустріли інопланетянина, якому треба пояснити, що таке патріотизм. Що б ви йому сказали?

2. Що викликає у вас появу патріотичних почуттів?

Відповіді на перше запитання узагальнювалися з метою виявлення ідентифікаторних когнітивних ознак, що формують ядро концепту ПАТРІОТИЗМ. За результатами анкетування було виявлено, що складником ядра є когнітивна ознака «Почуття» (любов, відданість, гордість):

- патріотизм – любов до рідної землі / батьківщини / України (40 % відповідей);

- патріотизм – гордість і готовність віддати життя за рідну землю / батьківщину / Україну (30 %):

- патріотизм – відданість (10 %).

Отримані результати збігаються зі змістом поняття патріотизм, виявленим за допомогою аналізу словникових дефініцій, а саме: любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність на жертви й подвиги.

Відданість чому-небудь, любов до чогось. У свідомості молоді та словниках концепт ПАТРІОТИЗМ актуалізується однаково – почуття любові до батьківщини, відданість і гордість.

Друге запитання анкети сприяло виявленню периферії (образного змісту) досліджуваного концепту. У периферії закладено чуттєво-образну інформацію, що актуалізується лише за допомогою психолінгвістичного експерименту, бо є невербалізованим складником. Образний бік концепту – це всі наївні уявлення, закріплені в мові, внутрішні форми слів, які служать для вираження цього концепту, стійкі мисленнєві картинки [169, с. 50]. Образний компонент утворений поєднанням двох складників: перцептивного (зорові, тактильні, смакові, звукові, нюхові) та когнітивного (метафоричного) образів. Виокремлення перцептивного складника уможливили асоціації, що виникають у респондента на почуте слово-стимул.

Серед отриманих відповідей переважають зорові (українець (20 %), карпатські гори (15 %), вишиванка (15 %), верба (10 %), майдан (10 %), прапор (10 %), рідний дім (7 %), калина (5 %), паспорт (4 %), тризуб (3 %)) та смакові (борщ (5 %), вареники (5 %)) образи. Трапляються тактильні (сила (11 %), підтримка (10 %)) та слухові (гімн (15 %), пісні (10 %), мова (10 %)). Але більша частина образного компоненту представлена когнітивним (метафоричним) складником: новини (15 %), свобода (15 %), суспільство (11 %), спорт (10 %), повага (9 %), нація (8 %), народ (7 %), самобутність (7 %), законність (6 %), перемога (6 %), громадянство (5 %), майбутнє (5 %), переживання (3 %), віра (2 %) – позитивна конотація; зрада (10 %), лицемірство (5 %), смерть (5 %), підстава (5 %) – негативна конотація. За частотністю найбільш уживана асоціація феномену «патріотизм» корельована з ключовими поняттями «Батьківщина», «Вітчизна».

Дослідження мовної об'єктивації компонентів концепту ПАТРІОТИЗМ дозволяє виявити найбільш актуальні серед молоді цінності та їх сегменти з метою формування уявлення про майбутню картину світу, що закладена у свідомості українців. Ми поділяємо думку О. Кубрякової, що аксіологійний

концепт як оперативна змістова одиниця пам'яті ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, усієї картини світу, відображена в людській психіці [92, с. 90]. Ціннісний складник концепту є дуже важливим, оскільки, на думку В. Маслової, саме цей принцип лежить в основі культури, а концепт, у свою чергу, служить її дослідженню [111, с. 42]. Концепт ПАТРІОТИЗМ має аксіологічну доміную, бо відображає соціальну реальність, формуючи прагматичний складник життя особистості.

У проаналізованих відповідях респондентів були зафіксовані такі сегменти ціннісного компоненту концепту ПАТРІОТИЗМ: соціальні (єдність (19 %), свобода думки (18 %), свобода (17 %), революція (16 %), війна (16 %), законність (10 %), антикорупція (5 %)), моральні (любов (80 %), відданість (70 %), віра (60 %), правда (40 %), сміливість (25 %), співчуття (20 %), ввічливість (10 %), захист (10 %), дружба (10 %), надія (10 %), дружність (5 %), повага (5 %)), естетичні (пісні (15 %), культура (10 %), мистецтво (10 %)), економічні (розвиток держави (23 %)), політичні (новини (10 %), АТО (10 %)).

Як засвідчили результати дослідження, асоціативно-образні паралелі широкого діапазону охоплюють основний спектр загальнолюдських характеристик. В основі концепту ПАТРІОТИЗМ лежить орієнтація на краще, корисне для батьківщини. Але є певний відсоток відповідей, у яких асоціації проявляються негативними вербалізаторами: продажна країна (18 %), війна (16 %), революція (16 %), АТО (10 %), зрада (10 %), смерть (5 %). В. Кононенко зазначає, що підґрунтям ідеї зрадництва була історична правда, підступництво, що супроводжувало весь страдницький шлях розділеної, роз'ятреної України, неспроможність суспільно-політичних сил піднятися над рівнем внутрішніх суперечностей і протидій [83, с. 189]. Ми вважаємо, що зафіксоване у відповідях слово «зрада» – це вияв сильної емоції респондентів, хвилювання за долю Батьківщини. Український патріотизм носить самостверджувальний, нерідко оборонний характер. Якщо на базі ключових концептів формується мовна картина світу етносу, яка є рівноцінним різновидом єдиної, всезагальної

картини світу, то доля України й усвідомлення себе її часткою виявляється в відповідях респондентів не лише позитивними асоціаціями. Результати досліджень виявили певну кількість опитаних (5 %), у чийй свідомості створено такий асоціативний ланцюжок концепту ПАТРІОТИЗМ: революція – війна – смерть.

Отже, експлікативний експеримент засвідчив, як саме компоненти мовної свідомості індивіда знаходять свою реалізацію в його мовленнєвій діяльності. Атрибуція до слова «патріотизм» виявляє не лише його якості переважно абстрактно-узагальненого спрямування, а перш за все ставлення особистості до цього феномену. Асоціативне нашарування культурних конотацій на основне (словникове) значення утворило багатопланові взаємозв'язки, зумовлені не лише індивідуальною, але й національною свідомістю представника етносу.

За результатами психолінгвістичного експерименту виокремлено складники структури концепту ПАТРІОТИЗМ. Ядро досліджуваного концепту (інформаційний зміст) становить почуття любові до батьківщини, відданість і гордість. Периферія (образний зміст) представлена когнітивним (метафоричним) складником: спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самобутність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра – позитивна конотація; зрада, лицемірство, смерть, підстава – негативна конотація. Перцептивний складник актуалізовано зоровими (українець, паспорт, карпатські гори, верба, вишиванка, майдан, прапор, калина, рідний дім, тризуб), смаковими (борщ, вареники) образами. тактильними (сила, підтримка) та слуховими образами (гімн, пісні, мова). Аксіологійний компонент концепту ПАТРІОТИЗМ представлений сегментами: соціальні цінності (свобода думки, єдність, законність, свобода, революція, антикорупція, війна), моральні (любов, відданість, віра, правда, співчуття, ввічливість, захист, дружба, надія, дружність, повага, сміливість), естетичні (пісні, культура, мистецтво), економічні (розвиток держави), політичні (новини, АТО).

2. 4. Предметно-образний зміст концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами асоціативного експерименту

Асоціативний експеримент допомагає актуалізувати зміст концепту в когнітивній сфері носіїв мови – свідомості, виокремлюючи найбільш яскраві ознаки. Асоціативні ряди мають зацікавити передовсім у силу їх орієнтації на етнопсихологічні параметри, з урахуванням можливостей вияву народно-традиційного, ментального, а не лише загальноновизнаного, звичного, природного.

Навколо слова, що позначає концепт, і пов'язаних із ним лексем-понять створюється свого роду семантичне поле, максимальний і достатній контекст, у межах якого виявляються елементи емоційного та оцінного характеру. Анкетування проводилось з метою пошуку опосередкованих зв'язків, що формують структуру концепту ПАТРІОТИЗМ, а саме – його периферію. Асоціативні паралелі, виокремлені за результатами анкетування, дозволяють зробити суттєві висновки щодо всієї комплексної системи асоціацій у структурі змісту концепту.

Експеримент полягає в тому, що респонденту пропонують певне слово стимул, на яке необхідно дати негайну відповідь іншим словом. Асоціативний ланцюговий експеримент, що базується на виявленні змісту та форми реакції респондента на слово-стимул, проводився серед різних вікових і соціальних категорій, із яких: 25 % – студенти Сумського державного університету різних факультетів (18 – 22 роки), 25 % – викладачі Сумського державного університету різних факультетів (35 – 55 років), 20 % – автослюсарі станції техобслуговування (чоловіки 30 – 56 років), 15 % – швачки ательє (жінки 35 – 58 років), 15 % – пенсіонери (65 – 75 років). Усього в експерименті брало участь 400 осіб.

Ланцюжкова асоціативна реакція – це некероване, спонтанне протікання процесу відтворення змісту свідомості й несвідомості суб'єкта. Метод ланцюгового асоціативного психолінгвістичного експерименту дозволяє

«здійснити достатньо сувору кількісну оцінку якостей, які діагностуються» [91, с. 43]. Респондентам було запропоновано написати свої асоціативні реакції на слово-стимул «патріотизм». Під час експерименту його учасники не були обмежені певними умовами, наприклад: відповісти одним словом, словосполученням чи реченням. Максимальний час, що надавався для відповіді, – 3 хвилини. Саме такий час уможливив виявлення первинних, більш яскравих асоціативних експлікаторів, що вербалізують концепт у мовленнєвій діяльності. Вільність вибору, що була надана реципієнтам у цьому експерименті, дозволила виявити різноманітність асоціацій, які виникли в них на почуте слово-стимул.

Усього було отримано 91 % відповідей з різними вербальними реакціями, вираженими переважно іменниками та словосполученнями. У 9 % від загальної кількості опитаних вербальні реакції відсутні, але яскраво виявлені невербальні: 5 % респондентів (1 % – викладачі, 1 % – автослюсарі та 3 % – пенсіонери) виявили агресію, роздратування та гнів, 3 % респондентів (1 % – викладачі та 2 % – пенсіонери) – байдужість, 1 % респондентів (пенсіонери й швачки) – небажання спілкуватися саме на цю тему та / або мовчання без будь-яких пояснень.

Виявляючи свій смисл у концепції людини як психічного суб'єкта, феномен «патріотизм» розкривається через константи, у яких відтворюється дія, спрямована на почуття: любов, відданість (80 %). Серед отриманих реакцій за коефіцієнтом повторень переважають асоціації феномену «патріотизм», що корельовані з ключовими поняттями «Батьківщина», «Вітчизна» (70 %). Відомо, що найбільш частотний матеріал відображає ядро концепту, бо в ньому ступінь семантичної близькості стимулу найвищий. За результатами анкетування виявлено, що наповненням ядра концепту ПАТРІОТИЗМ є когнітивна ознака «Почуття» (любов, відданість, гордість), що корелюється з поняттями «Батьківщина», «Вітчизна».

Предметно-образний зміст (периферія) сформована асоціативно-оцінними рядами емоційного характеру, забарвлена конотативними

супроводами, додатковими значеннями. Ми поділяємо думку А. Байдак, що асоціативний експеримент дозволяє, виокремивши більш вагомі елементи концепту, отримати інформацію емоційного та оцінного характеру [14, с. 21]. Як бачимо, слова-стимули формують навколо себе асоціативні поля. Виділяємо групу конотаційних реакцій – оцінні емоційні судження про стимул та реакції-словосполучення. Більшість асоціативних полів виявляють особливу внутрішню семантичну організацію складу, що характеризує поле як одиницю знань про світ. Аналіз результатів асоціативних експериментів викликає значні труднощі для науковця, адже не завжди можна пояснити мотиви та стратегію асоціативної поведінки кожної конкретної особистості та чітко відділити одні асоціативні гнізда від інших. Асоціативно прозорі ряди зі словом «патріотизм» в змісті концепту мають логіко-семантичну послідовність і детерміновану залежність одних компонентів від інших. Ми виокремили таку розгалуженість смислових зон, у яких відбувається асоціювання:

1. Патріотизм як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни та виявляється в складному комплексі почуттів (60 % виявлено у відповідях студентів, викладачів, слюсарів, швачок):

- любов – відданість;
- любов – Україна – батьківщина;
- любов – повага – Україна – Батьківщина;
- любов – відданість – свобода – відважність – єдність;
- любов – гордість – сила – відвага;
- надія – любов;
- відданість – сміливість – підтримка;
- надія – віра – відданість – перемога;
- любов – віра в Батьківщину – сильна країна;
- любов – порядність,
- любов – справедливість.

2. Патріотизм як суспільний і моральний принцип, що корелює з поняттями «Батьківщина», «Вітчизна» (40 % виявлено у відповідях студентів, викладачів, слюсарів, швачок):

- любов – сила – суспільство – Вітчизна – Україна ;
- Україна – Батьківщина – традиції.

3. Патріотизм як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни та проявляється в складному комплексі почуттів, що спонукають до дії: бажання працювати (10 % виявлено у відповідях слюсарів, швачок, пенсіонерів):

- любов – працювати для країни;
- відданість – розвиток України.

4. Патріотизм як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни та проявляється в складному комплексі почуттів і дій:

а) захист країни (30 % виявлено у відповідях студентів, викладачів, слюсарів):

- любов – віддати життя – захистити країну;
- активна позиція – смерть – майбутнє;
- держава – Майдан – революція – повстання;
- любов – гордість – готовність захищати країну, сила – АТО;
- любов – війна; відданість – Майдан;
- героїзм – відданість – переживання – Майдан;
- любов – боротьба;
- любов – самопожертва;

б) законність (10 % виявлено у відповідях студентів, пенсіонерів):

- вірність – порядок – дотримання законів;
- відданість – законність;
- правильні закони;
- президент / Порошенко.

5. Синтагматичні асоціації, що містять у собі оцінку й водночас зі стимулом утворюють підрядне словосполучення, що виявляє негативні почуття до слова-стимулу (20 % у відповідях викладачів, слюсарів, пенсіонерів):

- хабарництво – лицемірство – перемога;
- продажна країна;
- любов – єдність;
- Україна – зрада;
- Україна – продажна країна;
- Україна – хабарництво;
- Україна – смерть,
- зрада – брехня;
- ідіотизм – брехня;
- брехня – маніпуляція.

6. Синтагматичні асоціації, що виявляють історичну пам'ять та гордість за культурні надбання (20 % виявлено у відповідях студентів, викладачів):

- нація – народ – відданість – історія – свідомість;
- свобода – козацтво – гетьманство – правда;
- Батьківщина – історія;
- Україна – пам'ятки;
- традиції – козацтво;
- сила – гетьманство;
- Україна – культура;
- вишиванка;
- мистецтво.

7. Асоціації, що виявляють природні та географічні поняття (10 % – відповіді викладачів, студентів):

- Україна – природа – калина;
- Карпатські гори / Карпати / Україна / Майдан.

8. Асоціації, що виявляють державну символіку (5% – відповіді викладачів, студентів):

- мова – прапор – гімн – Майдан;
- прапор – сила – надія – дружність;
- гімн;
- тризуб;
- прапор;
- калина;
- вишиванка – мужність.

9. Синтагматичні асоціації:

- позитивні почуття до слова-стимулу (60 % – відповіді викладачів, студентів, швачок, слюсарів): любов до країни, відданість народу, вірність, повага, віра в батьківщину, нормальна країна, життя без корупції, чесність між людьми, возвеличування батьківщини, зберігання звичаїв і традицій, гордість за свою країну, віддати життя за країну, прагнення до розвитку, бажання працювати, повага до старших, свобода думки.

У відповідях пенсіонерів не виявлено жодного позитивного почуття.

Асоціативне поле в кожній людині своє за складом найменувань і силі зв'язків між ними. Актуалізація зв'язку зі смертю не є випадковою. Це були тільки чоловічі асоціації (студенти, викладачі, автослюсарі), які свій обов'язок ототожнюють із захистом родини, країни: активна позиція – сила – Майдан – АТО – війна – мужність – смерть (30 %). У жіночих відповідях (викладачі університету, швачки, пенсіонерки) за частотністю переважає асоціативний ряд захисник – єдність – сила (40 %). Найбільше асоціацій негативної оцінки ідіотизм, брехня, обман, продажна країна (30 %) спостерігалось у відповідях пенсіонерів, які вкрай знервовано та агресивно реагували на запропоноване в питанні слово-стимул.

Зафіксовано цікавий момент: якщо респондент миттєво відповідав, то більша частина асоціацій була зумовлена мовними штампами, кліше, наприклад: любов до батьківщини. Якщо респондент більше 10 секунд

замислювався перед тим, як дати відповідь, то асоціація виявлялась предметно-образною, тому становила периферію досліджуваного концепту. Деякі асоціативні ряди відображають різні аспекти культури й традицій респондента: Україна – калина – пісня – вишиванка (відповіді студентів, викладачів, швачок).

Отже, асоціативні реакції мови виявляють те семантичне наповнення слова, яке не фіксується в лексикографічних працях і засвідчує реальне функціонування слова в певному соціумі. За принципом частотності вживання в ході асоціативного експерименту виявлено предметно-образний зміст – (периферію структури) концепту ПАТРІОТИЗМ. Створюючи конотативні супроводи та додаткові значення концепту, він формується когнітивним наповненням асоціативно-оцінних рядів негативного вияву (брехня – обман – зрада); позитивного вияву (захисник – єдність – сила), (активна позиція – сила – Майдан – АТО – війна – мужність – смерть) та позитивного емоційного характеру (захисник – єдність – сила).

2. 5. Когнітивне наповнення інтерпретаційного поля концепту ПАТРІОТИЗМ

Знання, що утворюють концепт, об'єднані в певний компонент – поле, дослідженню в якому підлягає його зміст і структура. У зв'язку з тим, що їх статус і роль у процесах мислення різні, то вони потребують окремих прийомів опису. Для виявлення багатьох концептуальних ознак потрібна рефлексія носія мови. Структура концепту складається з базових компонентів різної когнітивної природи – чуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле. Зміст упорядковано за польовим принципом – ядро, ближня й дальня периферії [145, с. 74]. Оскільки структура досліджуваного концепту може бути описана лише після виявлення його змісту, ми залучили результати проведеного нами психолінгвістичного експерименту, детально описаного в розділі 2. 4. Виявлене на основі експерименту наповнення чуттєвого образу та

інформаційного змісту становить каркас концепту, тому що ці компоненти більш структуровані. Інтерпретаційне поле, як зазначають З. Попова та І. Стернін, є найменш структурованою частиною, оскільки воно заповнює місця між іншими компонентами [145, с. 80]. Це поле не є однорідним, у ньому можна виділити низку зон, які мають певну внутрішню змістову єдність та об'єднують близькі за змістом когнітивні ознаки, виявлені в мові газетного дискурсу.

Виокремивши перелік асоціатів із результатів, отриманих у ході психолінгвістичного експерименту, ми розподілили їх за п'ятьма зонами інтерпретаційного поля, запропонованих З. Поповою та І. Стерніним. Внутрішнє змістове наповнення цих зон складають когнітивні ознаки – результати процесу осмислення їхньої сутності в українському публіцистичному дискурсі.

1. Оцінна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що виражають

- **позитивну загальну оцінку:** *рішучий патріотизм; дієвий патріотизм* [246, № 197, 2010], *сильний патріотизм* [246, № 78, 2003], *професіональний патріотизм* [246, № 200, 2000], *модний патріотизм* [246, № 182, 2002], *культурний патріотизм* [246, № 75, 2012], *високий патріотизм* [252, № 176, 23. 09. 2005], *натхненний патріотизм* [246, № 28, 15. 07. 2015];

- **негативну оцінку:** *злякисна форма патріотизму головного мозку* [246, № 154, 2015], *голий патріотизм* [246, № 174, 2014], *декоративний патріотизм* [252, № 68, 14. 04. 2004].

2. Енциклопедійна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що характеризують компоненти концепту, отримані особистістю на базі досвіду, навчання, у результаті взаємодії з денотатом. Історико-філософський аспект проблеми українського патріотизму передбачає розгляд його як суспільно-історичного явища, обумовленого соціально-політичними, економічними та етнокультурними характеристиками конкретного етапу розвитку держави:

- **усвідомлення того, що патріотизм – важка суспільна необхідність:** *Мій патріотизм – це тяжке ярмо, вложене долею на мої плечі*

[253, 20. 09. 2016], ... патріотизм несе в собі інші цінності, в основі яких лежать суспільні інтереси [246, № 197, 2010], ... щоб держава могла сподіватися на якийсь патріотизм від людей, вона повинна принаймні дати людям можливість реалізуватися [246, № 21, 2012], Я не буду стороннім спостерігачем і робитиму все, щоб не тільки створити в Україні ефективну економіку, а й підвищити добробут громадян, щоб у суспільстві домінували настрої моралі, порядності і справжнього патріотизму [244, 04. 02. 2003, № 21 (3021)];

- **усвідомлення жертвовності:** ... патріотизм – це «вмерти за Батьківщину» [247, № 7272, 22.11. 2013], ...патріот – це той, хто жертвує частиною власного благополуччя в ім'я держави [253, 05. 07. 2016], Патріотизм – це коли борешся за родину, за малу, велику батьківщину [245, № 44, 29. 10. 2004], ... дуже патріотичний був, загинув у 29 років ... це жах. Бачте, проявив такий патріотизм. Пішов, його ж ніхто не заставляв, сам пішов [251, № 48, 20. 12. 2017], Стрижнем успішності усіх починань і звершень є людина, її патріотизм, готовність до самопожертви – самопожертви в ім'я українського народу, Української держави [247, № 9448, 13. 09. 2017], ... власною жертвовністю, відвагою та патріотизмом відстоює інтереси Держави [247, № 9132, 14. 03. 2017], Трагічна загибель студентського куреня під Крутами стала символом патріотизму і жертвовності у боротьбі за незалежну Україну [247, № 7954, 28. 01. 2015], У поезії «Пам'яті тридцяти» автор називає полеглих героїв святими і цвітом України [250, № 3, (5736), 25. 01. 2018];

- **екологічність** – забезпечення екологічно й техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища: Патріотизм – це бережливе ставлення до всього, що тебе оточує; рівень патріотизму в Україні – як у 2004 – 2005 роках; патріотизм – це, по суті, бережливе ставлення до всього, що тебе оточує: довкілля, природи, інформаційного простору, людей [246, № 222, 2015],

... екологія спілкування, екологія мислення – це також патріотизм [246, № 112, 2012].

- **самодостатність:** ... патріотизм – це ознака людської самодостатності і осмисленості життя [246, № 207, 2015], ... патріотизм – це батько всіх нормальних вчинків на користь держави [253, 12. 11. 2014], ... проблеми, які створює нам зовнішній ворог, лише гартують волю українців та їхній патріотизм [251, № 7, 22. 02. 2017], ... важливі наші вчинки, наші наміри. Духовні зв'язки між людьми у вигляді спільних інтересів на основі патріотизму чи взаємного толерування мови і звичаїв – ось що справді перспективне [250, 12. 02. 2013].

3. Утилітарна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що виражають прагматичне ставлення людей до концепту ПАТРІОТИЗМ, тобто ті знання, що пов'язані з можливістю й особливостями його використання для практичних цілей, а саме:

- **в економічно-соціальному житті** – створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення: ... на винахід пивних цукерок його надихнуло відчуття патріотизму [252, № 107, 12. 06. 2004], ... патріотизм – це ж повсякденне поняття. Ми повинні зрозуміти, що країні буде тоді добре, коли ми самі будемо щось робити [253, 21. 06. 2014], патріот – це людина, яка зранку йде на роботу з думкою «що я сьогодні зроблю для України», а ввечері повертається з думкою – «чи зробив я щось корисне для України?» [252, № 222, 28. 11. 2003], Найкращий спосіб проявити свій патріотизм та любов до рідної країни – це розвиватися, самовдосконалюватися й виконувати кожен свою роботу лише якнайкраще [253, 28. 01. 2017], ... вища ступінь патріотизму. Коли ти все робиш задля блага країни [244, № 136, 14. 09. 2012];

- **у ЗМІ:** Патріотизм ЗМІ – це обов'язок давати суспільству соціально значущу інформацію [253, 14. 06. 2014];

- **у спорті:** ... саме патріотизм залишається головним фактором, на якому тримається «синьо-жовта» збірна команда [252, № 032, 05. 03. 2015];

- **захист території:** захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів: *Ми повинні ділом стверджувати власний патріотизм, народ захищає не просто територіальну цілісність держави, а честь, гідність і право бути вільними* [253, 29. 08. 2014], ... *мета ВОВ – об'єднати всіх ветеранів у єдину організацію, яка б служила своїм патріотизмом українській державі* [252, № 60, 01. 04. 2004], ... *хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух* [246, № 20, 06. 06. 2014], *Патріотизм має виявлятися не тільки в гаслі «Слава Україні!», а насамперед у справах і вчинках в ім'я її порятунку* [247, № 7986, 16. 02. 2015];

- **усвідомлення необхідності єднання:** *Патріотизм – коли на галас «наших б'ють» усі збігаються. Доки Україна не стане єдиною, ми не переможемо* [241, № 357, 12 – 18. 05. 2016], *патріотизм – це той чинник, який об'єднує населення країни в одну націю, він є запорукою стабільності й розвитку самої держави* [246, № 23, 05. 06. 2015];

- **спроби зупинити війну:** ... *спроба зупинити війну – це і є справжній патріотизм* [253, 12. 05. 2015], *Патріотизм та доброзичливість жителів Чернігівщини мене вразили найбільше, всі люблять Батьківщину і щиро допомагають переселенцям, армії і пораненим військовим* [253, 20. 12. 2014];

- **у власних переконаннях:** ... *совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни* [246, № 6, 18. 02. 2005], *декларований патріотизм закінчується з появою власних інтересів та кишені* [244, 22. 09. 2004, № 176 (3426)], *Тільки патріотизм зможе зупинити депопуляцію нації. Тільки патріотично налаштована людина може усвідомити себе частиною і мертвих, і живих, і ненароджених, а відтак сприймати як національно-патріотичний обов'язок мати сім'ю і хоч би троє дітей* [252, № 062, 19. 05. 2016], ... *патріотизм має вимірюватися не кількістю гучних заяв, а конкретними справами. Державу треба любити до глибини власної*

кишені [252, 09. 01. 2008, № 2 (4252)], ... це питання відповідальності за свою історію, за свій народ, за свою країну. І за своє майбутнє також. Це патріотизм [247, № 8935, 02. 10. 2016], ... коли підвищується якість життя, з'являється смак до нього. Зі смаком приходить самоповага, а із самоповаги виростає патріотизм [251, 13. 09. 2011].

4. Регулятивна зона – об'єднує когнітивні ознаки, які є ознаками-приписами, вказуючи на те, що **забороняється в межах концепту:**

- **використовувати патріотизм як засіб маніпуляції:** ... спекуляція на патріотизмі [247, № 7592, 06. 06. 2014], ... патріотизм став як спортивний костюм – «предметом» масової культури, який як і спортивний костюм, використовується найчастіше не за призначенням [246, № 35, 06. 10. 2014], ... парадний, «датський» патріотизм – до виборів, до свята незалежності, матері, Конституції, Києва – викликає стійку відразу своєю глянцевою фальшивістю [252, № 94, 26. 05. 2004], ... політики, що перетворили патріотизм на професію і перманентно борються за дохідне місце у ВР, а не за Україну в світі... вдаваний патріот із великими повноваженнями [252, № 159, 25. 10. 2012], ... коли ж минулого бракує – завжди можна гатити греблю «патріотизмом». У нас наймилозвучніша мова, найвродливіші дівчата, найсильніша армія, а що розуму – то ого-го! [247, № 9039, 19. 01. 2017];

- **використовувати патріотизм як прикриття злочинних дій:**

а) у політиці: Депутати Верховної Ради вимірюють свій показний патріотизм швидкістю зняття золотих ланцюгів і краваток, аби продемонструвати м'язи [253, 14. 03. 2013], ... козиряючи накраденими мільярдами, вони будуть імітувати соціальну діяльність і патріотизм [247, № 8705, 09. 06. 2016], ... часто поняття «патріотизм» використовують як фішку в особистих цілях [252, № 222, 28. 11. 2003], ... не переношу, коли політики намагаються навчити мене патріотизму. Для них патріотизм – це тренд, яким зараз намагаються прикрити різні не надто хороші справи [247, № 8295, 11. 09. 2015];

б) в економіці: *Патріотизм дає індульгенцію на великі злочини [252, № 222, 3. 12. 2015], ... відсутність патріотичної державної ідеології і призвела Україну до прямої загрози тотальної приватизації наших стратегічних промислових об'єктів, включно з усіма портами [252, № 125, 05. 10. 2016], ... те, що зараз втовкмачують під виглядом патріотизму – це крадіжка та ідіотизм [247, № 8978, 27. 11. 2016], ... складається враження, що функціонери, які другий рік поспіль займаються реконструкцією, сформували власне розуміння, що таке футбольний патріотизм. Для них «футбольний патріотизм» – це теоретично Україна, а практично – виключно гроші. Треба зупинити таких «патріотів» і не допустити непередбачувані наслідки» [244, № 133 (4633) 21. 07. 2009].*

В умовах утворення націй та формування національних держав патріотизм стає складником суспільної свідомості, що відображає загальнонаціональні моменти його розвитку.

Дозволяється в межах концепту:

- **спілкування рідною мовою:** *Патріотизм полягав у тому, що ми розмовляли виключно українською мовою, що дотримувались українських традицій і були хрещені у церкві [246, № 34, 2004], ... коли кажуть, що російськомовець теж патріот, я від них сподіваюся обов'язково почути продовження характеристики російськомовного українця: «...і він любить українську мову, і він хоче її вивчити» [252, № 115, 14. 09. 2016], ... рідна мова – найдорожчий скарб народу. Рідна мова – підвалини інтелекту, рідна мова – основа патріотизму. Умирає мова – умирає культура. Умирає культура – припиняється прогрес [244, № 213 (6467), 09. 11. 2016], Мова – спадок тисячоліття – це книжна зброя в руках свідомого українця, яка дає привід для гордості і подальшого розвитку душі і духу [250, № 29, (5710), 27. 07. 2017];*

- **збереження національних цінностей:** *Виховання патріотизму у підростаючого покоління стане стимулом для збереження духовних цінностей та поваги до славних діячів своєї малої батьківщини [252, № 004, 10. 01. 2013],*

... патріотизм... стане стимулом для збереження духовних цінностей та поваги до славних діячів своєї малої батьківщини [252, № 004, 10. 01. 2013];

- **використання атрибутики держави:**

а) прапор: Кожен виявляє патріотизм на власній киталт, приміром, прилаштувавши в особистому авто прапорець з національною символікою, пофарбувавши нігті в жовто-сині кольори, припасувавши вишиванку вишуканої техніки біле по білому до потертих джинсів чи віддавши перевагу з-поміж чоловічих зачісок козацькому оселедцю [253, 08. 04. 2015], ... посилюється патріотизм людей: усі села й міста на нашому шляху прикрашені національними прапорами [253, 16. 08. 2014], Зовнішня військова агресія та сепаратистські настрої декого з наших співгромадян стали приводом не тільки для хвилювань справжніх українців, а й для розквіту патріотизму. Вже ніхто, принаймні у столиці, не дивується жовто-блакитним стрічкам, пов'язаним на сумках та рюкзаках. Національні прапори дедалі частіше з'являються на автівках та майорять з балконів багатоповерхівок. Українці нарешті зрозуміли, що справді цінують свою державу [243, 05. 06. 2014, № 107, (5857)];

б) вишиванки: Молодь просто охопив патріотизм...коли діти ходять у вишиванках та співають гімн – це дуже правильно [253, 02. 10. 2014], ... флешмоб на підтримку України, зворушлива презентація з живим українським співом і вишиванками на урочистій церемонії відкриття... це раз підтвердили міць, патріотизм та гідність української нації [253, 17. 07. 2014], ... знову вишита сорочка стала найкращим засобом для публічного демонстрування українського патріотизму – дарма, справжнього чи декларативного [247, 08. 10. 2012];

в) гімн: ... додали патріотизму пісні на слова Степана Руданського «Повій, вітре, на Вкраїну», «Гей, браття-козаки» у виконанні директора Хмельницької музичної школи № 1, учасника творчого об'єднання «Мистецька Подільська сотня» Артема Ромасюкова. На завершення всі учасники заходу заспівали гімн України [248, № 36, 04. 09. 2015];

г) **символіка**: Курсанти провели патріотичний флешмоб – утворили символічний тризуб [244, № 35 (6790), 21. 02. 2018], ... пам'ятаймо ж про свій священний патріотичний обов'язок, як того вимагає бойова обстановка. І воліємо почути наразі команду: «На Конституцію України рівняйся! Перед атрибутами Держави струнко! [252, № 103, 17. 08. 2016], Крім книг ми продаємо прапори, вишиванки і патріотичну символіку. Програма нашої діяльності спрямована на те, щоб створити підґрунтя для довгоочікуваного миру на Донбасі [250, № 4, (5734), 01. 02. 2018];

- **захист країни**: Справжній патріот не б'є себе в груди і не працює на публіку, а просто бере до рук зброю і йде захищати цілісність країни [253, 16. 04. 2016], ... патріотизм справді прокинувся – не в плані дешевої шароварщини, походити у вишиванці. Люди не спали по кілька діб, допомагали один одному, вдень працювали, а вночі йшли на Майдан [251, 01. 04. 2014].

5. Соціально-культурна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що відображають зв'язок патріотизму з побутом і культурою народу: Фестиваль закликає любити, знати, досліджувати свою історію, відтворювати і продовжувати її. Він надає енергію для активного творення свого життя, налаштування на патріотизм [245, № 112, 2012], Любов до Батьківщини сповнює «Білу ворону» потужним патріотичним пафосом [248, 20. 07. 2016, 11:12:47], Часто від бійців АТО доводилося чути: на фронті бракує пісень, які би підіймали бойовий дух та додавали патріотизму. Тож музикант сподівається, що «Дорогу на схід» там почують [248, 02. 06. 2016, 18:16:02], 12 травня кінотеатр «Київ» перетворився на патріотичний осередок українців у вишиванках [248, 18. 05. 2016, 16:17:03], Патріотичне кіно виховує у людей гордість за Батьківщину, зокрема історичні фільми про звичаги запорозьких козаків... Це також можуть бути екранізації патріотичних творів української класики [253, 12. 11. 2016], Виставку власних картин готують до 26-ї річниці незалежності держави вінницькі журналісти. Презентація відбудеться у рамках проекту «Патріотизм очима журналістів» громадської організації [244, № 127, (6632)13. 07. 2017].

Інтерпретаційне поле концепту складають когнітивні ознаки, що в тому чи тому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту, є певним вихідним з нього знанням або оцінкою: патріотизм ґрунтується на державній ідеології, не обмежуючись пасивною любов'ю до рідного краю. Патріот активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства. Характерна ознака інтерпретаційного поля – це співіснування в ньому когнітивних ознак, що є повністю протилежними, оскільки це висновки з різних змістових компонентів ядра й периферії, до того ж зроблені в різних умовах, представниками різних соціальних груп тощо.

Отже, оскільки інтерпретаційне поле – це найменш структурована частина концепту, що «заповнює місце між його структурними компонентами» [146, с. 80], то його когнітивне наповнення ми описали як перелік ознак, а саме:

- 1) когнітивні ознаки, що виражають позитивну та негативну оцінки:
- 2) усвідомлення, що патріотизм – важка необхідність, жертівність, екологічність, самодостатність;
- 3) прагматичне ставлення людей до денотату концепту ПАТРІОТИЗМ, тобто знання, пов'язані з можливістю й особливостями його використання для практичних цілей, а саме: створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення підвищення рівня життя й добробуту населення, досягнення в спорті, необхідність захисту території, спроби зупинити війну;
- 4) ознаки-приписи, які вказують на те, що забороняється в межах концепту (використовувати патріотизм як засіб маніпулювання та як спосіб прикриття злочинних дій) і що дозволяється (спілкування рідною мовою, захист країни, збереження національних цінностей, використання символіки);
- 5) когнітивні ознаки, що відображають зв'язок з побутом і культурою народу (фестивалі, кіно, пісні): збереження й розвиток духовних і культурних

цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

2. 6. Поняттєвий сегмент лексико-семантичного поля основної лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ

Поняттєвий складник концепту, як зазначає Н. Венжинович, – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, структура ознак, дефініція, зіставні характеристики цього концепту стосовно інших, які ніколи не є ізольованими, їхня найважливіша якість – голографічна багатовимірна вбудованість у систему нашого досвіду [35, с. 8]. У когнітивній лінгвістиці зміст концепту наповнюється складом концептуальних ознак, які виявляються через значення мовних одиниць, що експлікують досліджуваний концепт, утворюючи його лексико-семантичне поле (ЛСП). Воно повністю відтворює поняттєву картину мовленнєвого загалу [77, с. 120]. Як правило, ЛСП наповнене семантичними одиницями різних частин мови, у більшості випадків, це моночастиномовне парадигматичне утворення з лексем. Саме тому важливим етапом лінгвокогнітивного дослідження концепту є опис семантичних одиниць, які утворюють номінативне поле. ЛСП як спосіб систематизації засобів мовної репрезентації концепту виступає своєрідним інструментом відбору мовного матеріалу, «є вихідною базою для виокремлення сукупності мовних засобів, що знаходяться з концептом у стосунках репрезентації (вербалізації, об'єктивації)» [144, с. 94]. Оскільки в його складі – різнорідні мовні одиниці, то виникає необхідність упорядкування окремих семантичних компонентів з метою їхнього подальшого когнітивного осмислення та інтерпретації.

Опис семантичних лексем, складників номінативного поля, виконаємо за допомогою традиційного лінгвістичного методу – компонентного аналізу значень, тобто створення лінійної моделі лексико-семантичного поля. Внутрішньо ЛСП в семантичній зоні актуалізується лексикою, що позначає субстанції, процеси, ознаки тощо. У цій зоні домінує, з одного боку, принцип

подібності, а з іншого – принцип протилежності, заснований на оцінності: позитивне – негативне, викликає гордість – нейтральність тощо. ЛСП має спільну семантичну ознаку – центральне значення (архілексему) – навколо якої формується польова структура. Архісема обумовлює також утворення парадигматичних відношень.

Спектр змістового наповнення номінативного поля є надзвичайно широким, адже охоплює не лише окремі значення слова-імені концепту, а й різноманітні емоції, асоціації, уявлення, нашарування особистого досвіду як носія мови, так і цілого етносу. Ідея патріотизму зароджується з розуміння належності особистості до певної національно-етнічної спільноти. Складниками самосвідомості патріота є мова, культура, історична пам'ять, національна система цінностей, тобто звичаї, традиції, певні моральні стандарти поведінки, а також почуття (зокрема національної гідності, гордості, любові, вільного існування на своїй землі) [5, с. 37]. Виявлені лексичні одиниці «Позиція», «Почуття», «Принцип» формують макрополя, утворюючи зі словом-іменем контекстуальне лексико-семантичне поле. Структура поля є складною, оскільки кожне макрополе має мікрополя. У ЛСП, як зазначає О. Арсентьева, наявні загальна (інтегральна) сема, що об'єднує всі одиниці поля й передається лексемою з узагальненим значенням, та диференційні семи, за якими складники поля різняться між собою, мають лише частковий характер, є додатковими семантичними ознаками, що виражають другорядні характеристики та властивості досліджуваного об'єкту [11, с. 38]. Саме тому аналіз семного складу дозволить не лише виявити ці одиниці у ЛСП концепту ПАТРІОТИЗМ, але й структурувати групи відібраних лексем на базі диференційних ознак їхнього змісту.

Метою когнітивного дослідження є не лише виявлення сукупності слів, словосполучень у змісті концепту, а важливими є висновки, зроблені в ході аналізу – когнітивної інтерпретації. Це мисленнєве узагальнення на більш високому рівні абстракції результатів опису значень тих мовленнєвих одиниць, що номінують концепт з метою виявлення й словесного формулювання

когнітивних ознак, що репрезентуються тими чи тими значеннями або семантичними компонентами цих мовленнєвих одиниць з подальшим підсумковим моделюванням змісту концепту.

Знакова природа концепту передбачає його закріпленість за певними вербальними засобами реалізації, сукупність яких становить «план вираження відповідного лексико-семантичного поля, побудованого навколо домінанти (ядра), представленої ім'ям концепту» [37, с. 5]. Відтак концепт ПАТРІОТИЗМ сформований різним когнітивним наповненням, оскільки «в пам'яті людини позначення предмета, ознаки, дії тощо зберігаються як окремі одиниці, кожна зі своїм значенням» [74, с. 78].

У газетних текстах українських видань репрезентантами концепту ПАТРІОТИЗМ стають цілі контексти, серед яких можна виокремити два основних: суспільно-громадянський і культурно-історичний.

Оскільки макрополями ЛСП лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ є «Позиція», «Почуття», «Принцип», то в суспільно-громадянському контексті виокремлюємо мікрополя:

- «Почуття» – мікрополе «Відповідальність»;
- «Позиція» – мікрополе «Захист», «Допомога», «Складник виховання», «Вагомий чинник при отриманні керівної посади»;
- «Принцип» – мікрополе «Критика».

Мікрополе «Відповідальність» як складник макрополя «Почуття» має смислові складники: «Доля Батьківщини» та «Готовність служити її інтересам». Показовим є матеріал «Ми своєю Батьківщиною не торгуємо»: *Захисник блокпоста з позивним 11-й – про участь у патріотичному мітингу в Донецьку, досвід полону у ДНР і захист рідної землі. 11-й каже: Поруч зі мною люди з різних куточків нашої країни. Але всі вони вважають Донбас своєю землею, яку не можна розділити за принципом ваші і наші [248, № 70, 2015], ... базовим відчуттям, яке мотивує людей вступати в армію, є, безперечно, патріотизм [241, № 356, 5–11. 05. 2016], ... вища ступінь патріотизму... коли ти все робиш задля блага країни [252, № 136, 14. 09. 2012], Любов до своєї землі,*

країни, до свого народу (все, що означає поняття патріотизм) здатна пробудити в людях, особливо у молодих, бажання працювати не лише для особистого збагачення, а й для блага інших людей та своєї країни [252, № 065, 08. 04. 2006].

Мікрополе «Допомога» як складник макрополя «Позиція» сформовано таким когнітивним наповненням:

- **допомога інших країн:** *В Україну прибула нова партія із 10 броневих автомобілів Хамві зі США [246 № 56, 2015], У шведському суспільстві завжди була сильна підтримка України. А з початку війни ... підтримка значно зросла [248, № 70, 2015], Литва найбільше допомагає Україні, це єдина країна, в якій не можна сумніватися [246, № 57, 2015], Володимир-волинські волонтери отримали з Канади для бійців куртки, що не горять [246, № 56, 2015], Папа Римський попросив миру для України [246, № 60, 2015].*

- **допомога своїй країні:** *Волонтери вирішили самостійно подбати про імідж української економіки за кордоном і збирають вітчизняних підприємців для участі у всесвітній виставці [246, № 74, 28. 04. 2015].*

- **допомога підприємців та громадських організацій українській армії:** *у Новгороді-Волинському підприємці відремонтують пошкоджену військову техніку. Таким чином підприємці надають вагомий підтримку військовим-землякам, які захищають цілісність нашої держави [246, № 55, 2015], кийівські пластуни провели благодійний ярмарок, всі кошти з якого передадуть на потреби товаришів у зоні АТО [246, № 60, 2015];*

- **допомога волонтерів українській армії:** *Волонтери союзу «Слава Україні» розробили костюм-невидимку для виконання бойових завдань [246, № 69, 2015], ... соромно бути бездіяльним ... Кам'янець-подільський волонтер про допомогу армії [246, № 57, 2015], У Луцьку назбирали для військових 20 тисяч гривень [246, № 60, 2015], За допомоги волонтерів у Дніпропетровську модернізують автомат Калашнікова [246, № 65, 2015], Завдяки волонтерам створено Центр психофізичної реабілітації українських солдатів при військовому госпіталі в Ірпіні [246, № 14–15, 29–30. 01. 2016], За обсягом*

гуманітарної допомоги нашій армії Вінниччина – на першому місці в Україні. Ми маємо унікальний патріотичний дух. Люди діляться, хто чим може: хтось купує бронезилети і каски, медикаменти, хтось віддає пенсію чи банку квашених помідорів [251, 02. 09. 2014];

- **допомога волонтерів жителям Донбасу:** Волонтери відновлюють школи, зруйновані війною. Нині в їхніх планах 24 освітніх заклади [246, № 17, 03. 02. 2016];

- **допомога ветеранам АТО:** У Новограді-Волинському створили Центр допомоги учасникам АТО [246, № 60, 2015], На передвеликодньому аукціоні в Кіровограді зібрали 360 тисяч гривень для реабілітації бійців [246, № 63–64, 2015];

- **допомога військовим та сім'ям загиблих:** ... голова Херсона пообіцяв всіляко допомагати ветеранам АТО: Міська рада намагається приділити максимальну увагу нашим героям і сім'ям загиблих [246, № 58–59, 2015], В. П. Матвієнко на власних засадах надає фінансову допомогу військовослужбовцям України – учасникам бойових дій та членам їхніх сімей. Патріотичні пісні Володимира Матвієнка підтримують бойовий дух бійців, які знаходяться на передовій, захищаючи честь і свободу, незалежність та територіальну цілісність України [250, № 51–52, (5732–5733), 27. 12. 2017], Для того, щоб допомогти військовим АТО, НСЛУ створює ініціативу проведення благодійних літературних лекцій. Усі кошти буде перераховано у фонд «Повернись живий» [250, № 28 (5709), 20. 07. 2017];

- **допомога біженцям, переселенцям:** Ми сподіваємося допомогти постраждалим під час війни створити для себе нове робоче місце [246, № 55, 2015], ... допомога внутрішньо-переміщеним особам та відновлення Донбасу – один із пріоритетів для Програми розвитку ООН в Україні. Проект підтримає такі пропозиції від роботодавців: створення постійних робочих місць, тимчасових, організація тимчасової зайнятості [246, № 55, 2015], У Кіровограді учасників АТО та переселенців навчатимуть вести власний бізнес [246, № 55, 2015];

- **допомога українських військових різним соціальним категоріям:** *На Рівненщині військові допомагають виховувати дітей-сиріт* [246, № 67–68, 2015];

- **допомога волонтерам:** *Допомагати товаришам та волонтерам. У Херсоні учасники АТО створили громадське об'єднання* [246, № 58–59, 2015];

Мікрополе «Захист» як складник макрополя «Позиція». Відомо, що набуте необхідно захищати, про що слушно зазначається в газетному дискурсі. Ця зона ЛСП має таке когнітивне наповнення:

- **модернізація армії:** *Україні необхідно модернізувати сухопутні війська і авіацію, але не можна забувати про відродження військово-морських сил, виходячи з військово-стратегічної ситуації, яка складається на Чорному морі* [246, № 65, 2015], *у Дніпропетровській області триває бойова підготовка мінометних підрозділів* [246, № 61, 2015];

- **воїни на передовій:** *наше тихе життя – це заслуга воїнів на передовій* [246, № 65, 2015], *Іван Іванович запам'ятався своїм патріотизмом. У чому патріотизм? Що не сховався від мобілізації, пішов воювати, незважаючи на небезпеку. Я гадаю, він пішов заради Батьківщини та сина, хотів їх захистити перш за все* [243, 29. 04. 2015, № 77 (6081)].

Мікрополе «Критика» як складник макрополя «Принцип» диференційовано смисловим наповненням:

- **критика зради патріотизму.** У зв'язку з негативним впливом низки екстралінгвальних факторів, український політик-патріот, бізнесмен-патріот зазнавав деформації на рівні менталітету. У текстах звучить відверта критика й заперечення такої зради ідеалів і переконань. Цей протест вербалізується семантично близькими лексемами, наділеними зневажливою конотацією: ... *патріотизм нині бере на озброєння майже кожна партія, це стало затребуваним* [251, 16. 12. 2015], ...*експлуатує патріотизм українців* [252, № 079, 30. 04. 2009], *Як вам вдалося загасити полум'я патріотизму, дискредитувати справжніх революціонерів і перших добровольців, віддати анафемі всіх незгодних? Розкажіть, як ви вкрали перемогу Майдану?* [252,

№ 006, 17. 01. 2018], *На думку місцевих патріотів, є у регіоні речі, важливіші за патріотизм! І це – високоприбуткова корупція* [252, № 039, 20. 03. 2015], *політики, що перетворили патріотизм на професію і перманентно борються за дохідне місце у ВР, а не за Україну в світі...вдаваний патріот із великими повноваженнями* [252, № 159, 25. 10. 2012], *Люди проявили більший патріотизм, ніж політики* [252, № 096, 05. 07. 2012], *У своєму есе «Моя єдина Україна» хлопець проявив значно більше патріотизму, ніж деякі маститі політики* [252, № 074, 18. 04. 2008], *Варто правильно побудувати наступну виборчу кампанію, вкинути в маси заряд гасел на тему регіонального патріотизму – і Партія регіонів знову візьме свій куш* [252, № 166, 12. 09. 2006], *... вигадали свій особливий термін «локал-патріотизм» – на позначення любові до всього закарпатського. Але ця любов закінчується там, де починається конкретна справа* [252, № 104, 09. 06. 2004], *... мода на патріотизм* [252, № 027, 25. 02. 2015];

Мікрополе «Складник виховання» як складник макрополя «Позиція» розширюється інформацією про основні уміння, якості, якими мають володіти українці-патріоти, що має бути закладено в систему виховання молоді: *Тож справжній патріотизм виявляється в підготовці молоді, здатної не лише на словах, а реально захистити свою батьківщину та вижити в найскладніших умовах. І робити це треба починати не за місяць до відправки в зону АТО, а з дитинства* [243, 15. 10. 2014, №198 (5948)], *Потрібно виховувати патріотизм та любов до своєї Вітчизни у підростаючого покоління українців* [251, № 20, 31. 05. 2017], *Справжніх патріотів і захисників Вітчизни треба ростити змалечку. Та чи готова до цього наша школа* [243, 19. 12. 2014, № 245 (5995)], *Зараз багато говорять про патріотизм, про патріотичне виховання школярів* [251, № 011, 26. 01. 2010], *Для виховання патріотизму буде здійснюватися інформаційний супровід під гаслом «єдина країна» в дитячих патріотичних таборах* [252, № 105, 23. 07. 2014], *Події в Криму та на Донбасі актуалізували проблему виховання патріотизму* [244, № 79, 29. 04. 2016], *Виховання патріотизму у підростаючого покоління стане стимулом для збереження*

духовних цінностей та поваги до славних діячів своєї малої батьківщини [252, № 004, 10. 01. 2013], *Які головні риси ми хотіли б виховати в своїх учнів? Я назвав «порядність» і «патріотизм»* [252, № 069, 16. 05. 2011], *У школі-садку № 7 виховують патріотів на прикладах життя українських героїв, ненав'язливо знайомлять із народними традиціями та обрядами* [252, № 240, 23. 12. 2009], *Козятинські активісти – переможці у конкурсі програм інститутів громадянського суспільства: наша мета – патріотичне виховання молоді* [244, № 37, 25. 02. 2017], *... нагальні проблеми – виховання школярів у дусі патріотизму: вивчення творів сучасних письменників на уроках української мови* [250, № 27, (5708), 13. 07. 2017]. Так, зокрема, системними складниками національно-патріотичного виховання мають стати громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання, що сприятиме утвердженню патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного історичного минулого України. Патріоти мають бути наділені високими внутрішніми якостями й особистісними характеристиками, формуючи взірець і доповнюючи суспільно необхідний для епохи феномен «патріотизм»: *... патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, рідного слова, пісні, до рідної – ось зерна, які ми повинні сіяти в душі дітей* [252, № 014, 27. 01. 2012], *... без виховання українців-патріотів своєї держави зробити це неможливо. Тож формування громадянина-патріота, наснаженого високою національною свідомістю, набуває сьогодні особливого значення* [244, № 184, 04. 10. 2017]. У текстову тканину доцільно вплетено лексеми на позначення саме цих ознак: *... залізна дисципліна, зразковий вишкіл, виняткова жертвовність і глибокий патріотизм українських вояків* [252, № 041, 29. 02. 2008].

Мікрополе «Вагомий чинник при отриманні керівної посади» як складник макрополя «Позиція» виявлено в корпусі текстів ЗМІ, у яких зазначено, що патріотизм має бути вагомим чинником у питанні призначення на керівні посади: *Петро Порошенко став на шлях свого попередника, головним принципом призначення людей на високі посади обираючи не професійність чи*

патріотизм, а особисту відданість чи підконтрольність об'єкта [252, № 133, 20. 10. 2016], ... військовий психолог з швидкою реакцією, з великим патріотизмом, професіоналізмом потрібний армії [252, № 011, 26. 01. 2017], щодо поліції (колишньої міліції)... певний час (2-3 роки) мають співіснувати дві паралельні структури з поступовим «перетоком» кадрів з урахуванням їхнього патріотизму, фахової підготовки і досвіду [252, № 111, 06. 09. 2016], головне, аби результатом виборів у нас став прагматичний, патріотичний і дієздатний парламент [252, № 6, 13. 01. 2006].

Поширена характеристика патріотизму як соціально-психологічного почуття, що має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни (у науці, економічній діяльності, спорті тощо), поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення до народної пам'яті, збереження національних та культурних традицій до гіркоти переживань за невдачі й втрати рідної країни, страждань через її біди. Підґрунтям цих якостей служить формування в молоді системи світогляду як результату засвоєння нею культурних традицій, історії та звичаїв власного народу: збереження й розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

Культурно-історичний контекст газетного дискурсу утворюють макрополе «Почуття», сформоване мікрополями «Любов», «Гордість» та макрополе «Позиція», сформоване мікрополем «Збереження».

Мікрополе «Любов» як складник макрополя «Почуття» наповнене когнітивними компонентами: повага до минулого, історії; бажання зберегти святині: рідну пісню, мову, культурно-мистецькі пам'ятники тощо. Ці поняття закладено в імпліцитних смислах та реалізовано у текстових зразках завдяки використанню порівнянь, метафор тощо:

- бажання відродити країну: *Патріотизм – на задвірках сьогодення, а він повинен бути стрижнем відродження, стимулом до пізнання дійсної, неспотвореної історії України [249, № 33, 18.08.2017], Патріотизм – це*

наслідування та примноження найкращих традицій свого народу, і його виховання починається з історії [244, № 49, 19. 12. 2003];

- **усвідомлення бажання збереження:** Саме на прикладах козацької боротьби, героїзму, звитяги нашого народу потрібно виховувати патріотизм та любов до своєї Вітчизни у підростаючого покоління українців [251, 31. 05. 2017], У Львові відкривають фестиваль писанок [246, № 58-59, 2015], Ми – українські патріоти, які хочуть не лише жити в своїй країні, а й шанувати її традиції і культуру, розмовляти своєю мовою і вчити цьому своїх, не поділених на донецьких і львівських, а «загальних», українських дітей [252, № 209, 13. 11. 2007], Як можна зрозуміти всесвітню, європейську, українську історію і культуру, не знаючи своєї регіональної?! Свою національну і регіональну історію й культуру треба знати, вчитись на них. З цього і треба починати, бо ці недофінансовані краєзнавчі гуртки, конференції, семінари потім вилюються в антиісторію, антигуманність і, найприкріше, – в антипатріотизм, сепаратизм [243, 19. 01. 2016, № 8 (6262)];

- **взірці патріотизму:** Треба просто повчитися патріотизму в українців, які навіть у найважчі часи оберігали свої святині від забуття. У таких, як Іван Огієнко, він же єпископ Холмський і Підляський Іларіон [252, № 132, 07. 09. 2012], як воїн УПА і як поет-патріот, що поєднав «стилет» і «стилос», чин і слово, Євген Маланюк волю полюбив державну [250, № 8, (5741), 01. 03. 2018]; Його громадянська сміливість (М. В. Попович) проявлялась в підтримці відновлення незалежності України та волелюбних прагнень Майданів [250, № 6, (5739), 15. 02. 2018];

- **повага до святинь:** Староруські літописці називали Київ красою або принадою світу, а західні хроністи, що вельми прикметно, – суперником Константинополя. Отже, Ярославу вдалося винищити статус Києва ідеологічно [246, № 72-73, 2015], Софія Київська – одна із небагатьох пам'яток, які залишились нам від Київської Русі. Тоді Київ був центром великої середньовічної держави, яка поширила свої кордони далеко за межі сучасної України. І на цьому нам треба стояти [246, № 56, 2015];

- **зв'язок з піснею:** *Священник із Херсона відкрив онлайн-радіо... За допомогою цього онлайн-ресурсу батьки зможуть доносити немовлятам українську пісню... Це наш зв'язок із минулим покоління, що робить нас родом [246, № 56, 2015], У Дніпропетровську вийшла колекція народних пісень... Українська народна пісня завжди щедро наснажувала людей, гартувала їхній дух у часи випробовувань [246, № 58-59, 2015] Пісня хвилююча, глибоко патріотична. І якщо у когось виникнуть сумніви, чи пишуть нині по-справжньому вартісні пісні рідною мовою, запросіть до себе Михайла Ковалю, хай він вам заспіває саме цю пісню [250, № 41, (5722), 19, 10. 2017];*

- **бажання передати патріотизм як спадок:** *Хто ж виховав цю палку українську патріотку (Софію Русову)? Ще маленькою вона наслухалася пісень, казок та байок від своєї няньки-українки й щиро полюбила український народ, його мову й звичаї. Український патріотизм Софія Русова зуміла передати своїм нащадкам [252, № 031, 18. 02. 2010].*

Мікрополе «Гордість» як складник макрополя «Почуття». У газетних текстах цей смисловий компонент набуває різних варіацій когнітивного осмислення:

- **гордість за наших бійців:** *Сила духу наших хлопців викликає повагу та гордість. Незважаючи на поранення, складну реабілітацію, вони знову рвуться на передову [246, № 63-64, 2015];*

- **гордість за культурні надбання:** *У галереї Печерська представлено культурологічний проект Культурна спадщина Європи, у рамках якого відкрито виставку Скарби України ... У цей складний для нашої країни час позиціонування України як актуального учасника європейського культурного простору, як скарбниці талановитих людей, яким є чим пишатися і вразити увесь світ, безумовно, дуже важливе [246, № 55, 2015];*

- **гордість за перемоги у спорті:** *Хочу вигравати лише за Україну і разом з Україною! – слова української фехтувальниці Ольги Харлан, яка здобула перемогу. Патріотизм Ольги – чималий і це не може не тішити, – так коментує перемогу спортсменки віце-президент Національної федерації*

фехтування України В. Гутцайт [246, № 55, 2015], Українка – фіналістка Чемпіонату світу з шахів [246, № 57, 2015], Українець переміг у третьому раунді Кубка світу зі спортивної гімнастики [246, № 60, 2015];

- **гордість за досягнення в мистецтві** (у музиці, кіно тощо): *У міжнародному фестивалі фортепіанної та камерної музики Clavi Cologne взяли участь близько ста учасників з 12 країн світу. Учениця Київської дитячої музичної школи Євгенія Цуруль... здобула Другу перемогу [246, № 55, 2015], Людмила Монастирська – номінантка на Opera Awards 2015 [246, № 58-59, 2015]. У матеріалі *Ми відчуваємо солідарність з Україною та її людьми* повідомляється про перший український кінофестиваль у Швеції, мета якого – *донести до шведів Україну культурну* [246, № 70, 2015].*

Отже, поняттєвий сегмент ЛСП лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ есплікується через систему контекстів, що формують відповідні цінності в індивідуальній та соціальній свідомості українців. Це саме ті структурні одиниці концепту, що сконцентровано відображають певні фрагменти національної картини світу, надаючи змістовну інформацію щодо сучасного стану суспільства. У суспільно-громадянському контексті ЛСП виділяємо ядро (макрополя «Позиція», «Почуття», «Принцип»), ближню периферію (мікрополя «Відповідальність», «Захист», «Допомога», «Складник виховання», «Вагомий чинник при отриманні керівної посади», «Критика»). Аналіз центральної зони, зважаючи на характер та інтенсивність вираження її архісем «Відповідальність» і «Допомога», уможливив більш детальний вияв наповнення структури ЛСП лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ. Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Допомога» методом компонентного аналізу уможливило встановлення загальних (інтегрувальних) і диференційних ознак, що наповнюють дальню периферію концепту: допомога інших країн, усього світу й окремих впливових осіб у складні воєнні часи, допомога підприємців та громадських організацій українській армії, допомога біженцям, допомога волонтерів армії, допомога ветеранам АТО, допомога українських військових різним соціальним

категоріям. Аналіз змістовної ділянки архісем «Гордість», «Любов» уможливив реконструювання вмісту ядра концепту ПАТРІОТИЗМ – макрополе «Почуття», наповнене смисловими складниками: «Доля Батьківщини» та «Готовність служити її інтересам»: бажання відродити країну, усвідомлення бажання збереження, взірці патріотизму, повага до святинь, зв'язок із піснею, бажання передати патріотизм як спадок. Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Гордість» методом компонентного аналізу уможливило встановлення загальних (інтегрувальних) і диференційних ознак, що наповнюють периферію концепту: гордість за наших бійців, гордість за досягнення в мистецтві (у музиці, в кіно тощо), гордість за перемоги у спорті, гордість за культурні надбання.

2.7. Концепт ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ:

ядро номінативного поля, периферія

Номінативне поле – сукупність мовних засобів, які репрезентують концепт [144, с. 37]. Аналіз вербальної експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ на матеріалі мови ЗМІ дозволить виявити сукупність значень мовних засобів, що експлікують концепт, утворюючи ядро й периферію номінативного поля, та виокремити основні когнітивні ознаки, що його формують. Ми поділяємо думку З. Попової та І. Стерніна, що встановлення ядра номінативного поля відбувається через синонімічне розширення ключового слова, а також через аналіз контекстів, у яких номінується досліджуваний концепт [144, с. 93].

Ім'ям концепту ми обрали домінантну лексему на основі частотності вживання, загальноновживаності та її широкої сполучуваності. Так, зокрема, етимологічний аналіз, аналіз словникових дефініцій дозволив виділити лексему «патріотизм» як ім'я концепту ПАТРІОТИЗМ, оскільки це його головна лексема-вербалізатор та основний спосіб прямої номінації в мові. Периферію номінативного поля концепту ПАТРІОТИЗМ складатимуть метафоричні номінації, виявлені у мові друкованих ЗМІ України.

Наступним етапом дослідження є аналіз та опис семантики мовних засобів, що входять у периферію його номінативного поля, з подальшим процесом когнітивної інтерпретації цих результатів, оскільки саме вони формують концепт як ментальну одиницю. Серед усіх видів інформації, які є в опрацьованих нами текстах ЗМІ, особливо важливе значення має змістовно-підтекстова інформація, що утворюється на межі змістовно-фактуальної і змістовно-концептуальної інформації. Це – прихована інформація, яка вилучається реципієнтом завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення [42, с. 48]. Основною ментальною операцією концептуалізації та категоризації навколишнього світу є метафоризація. Метафоричність фрази варто розглядати у широкому значенні, а не як результат використання одного тропу – метафори. Так, зокрема, усе, що розуміється під метафоричною узагальненістю, є результатом взаємодії тропів – метафори, персоніфікації, порівняння, метонімії, епітета.

Важливим серед словесно-зображальних засобів є епітет – стилістична фігура, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану та характеризуються високою емотивно-експресивною зарядженістю [166, с. 153]. У нашому дослідженні виявлено сполуки, що передають особисті відчуття автора газетного матеріалу, створюючи атмосферу чуттєвого сприймання інформації.

Невідповідність дій еліти відносно очікувань та сподівань українського народу виявлено в прикладах:

- **критичне несприйняття явища з проявом негативних емоцій:** *патріотизм аморальний* [252, № 47, 05. 12. 2003], *патріотично маніпульований патріотизм* [250, № 10, (5743), 15. 03. 2017], *фальшивий патріотизм* [242, 07. 05. 2015], *патентований патріотизм* [243, 12. 08. 2010], *монополізований патріотизм* [252, 25. 01. 2007, № 13 (4013)], *подвійний патріотизм* [246, 11. 07. 2013], *вдаваний патріотизм* [247, 06. 05. 2013], *Юрій Шухевич сказав: «Ми сьогодні йдемо до церкви, молимося, приходимо на віча, б'ємо себе в груди говоримо про свій патріотизм, про відданість Україні, а потім забуваємо.*

Наші серця закам'яніли» [247, 14. 04. 2013], Для пробудження суспільства вони використали два козири: релігійну толерантність і патріотизм [247, 08. 04. 2013], Ми сьогодні йдемо до церкви, молимося, приходимо на віча, б'ємо себе в груди говоримо про свій патріотизм, про відданість Україні, а потім забуваємо [247, 05. 03. 2013]. Любити свій народ не означає улещати його чи приховувати від нього слабкі сторони, необхідно чесно й мужньо викривати їх і боротися з ними. У цьому полягає вияв громадянської мужності. Національна гордість не повинна вироджуватись у самозадоволення.

- **щире сприйняття явища з проявом позитивних сердечних емоцій:** *Патріотизм справді прокинувся – не в плані дешевої шароварщини, походити у вишиванці. Люди не спали по кілька діб, допомагали один одному, вдень працювали, а вночі йшли на Майдан [251, №13, 02. 04. 2014], щирий патріотизм [243, 12. 11. 2013], чистий патріотизм [243, 28. 04. 2011], безмежний патріотизм [243, 12. 09. 2017], справжній патріотизм [246, № 19, 29. 05. 2015], натхненний патріотизм [246, № 28, 15. 08. 2015], полум'яний український патріотизм [249, № 2, 08. 01. 2016], непафосний патріотизм [249, № 13, 25. 03. 2016], громадянський патріотизм [249, № 29, 26. 08. 2016];*

- **усвідомлене сприйняття явища з проявом позитивних емоцій:** *Коли підвищується якість життя, з'являється смак до нього. Зі смаком приходиться самоповага, а із самоповаги виростає патріотизм [251, 13. 09. 2011], зрілий патріотизм [252, № 111, 17. 06. 2005], усвідомлений патріотизм [243, 16. 06. 2012], тихий, увіруваний у своїй правоті патріотизм [243, 13. 11. 2014], непідробний патріотизм [243, 05. 05. 2014], рішучий патріотизм [252, № 146, 03. 10. 2012], відчайдушний патріотизм [252, № 023, 07. 02. 2009], нетиповий для кримчан український патріотизм [249, № 45, 07. 11. 2014];*

- **неусвідомлене сприйняття явища:** *Україна неусвідомлено намагається сформулювати, знайти свою історичну ідентичність, щоб закласти основу для патріотизму [247, № 9382, 07. 08. 2017];*

- **відчуття масштабності явища:** *масовий російськомовний український патріотизм* [246, №15, 25. 04. 2014], *шалений патріотизм* [252, № 162, 03. 09. 2005];

- **відчуття важливості явища для розвитку країни:** *У вінничан виховують економічний патріотизм. Стартувала програма підтримки вінницьких товаровиробників «Я люблю своє, вінницьке»* [251, № 6, 14. 02. 2018], *економічний патріотизм* [246, № 13, 10. 04. 2016], *Журналіст Юлія Савостіна ще рік тому розпочала патріотичну акцію «Як прожити 365 днів, купуючи тільки українське»*. *Тоді у такий спосіб вона намагалася підтримати вітчизняного виробника. Виявляється, це абсолютно можливо* [243, 12. 03. 2014, №45 (5795)], *кадровий патріотизм* [246, № 50, 26. 12. 2014], *професійний патріотизм* [243, 22. 09. 2009], *діяльний патріотизм* [243, 21. 05. 2009].

Поглиблення семантичного змісту концепту, побудованого на звуковому та зоровому сприйнятті, відбувається через нову сполучуваність смислів, слів – персоніфікацію. Більшість мовознавців (Ю. Герасимова, А. Купіна, Н. Лобур, О. Тимченко, А. Ткаченко та ін.) схиляється до думки, що персоніфікація є різновидом семантичного процесу метафоризації. Метафори ілюструють ментальне усвідомлення реальності, що сприймається надто образно та емоційно, бо написано з упровадженням ефекту семантичного зсуву мовних одиниць чуттєвої сфери.

Аналіз мовного матеріалу дає змогу виділити такі когнітивні ознаки, які соціально яскраво характеризують досліджуваний концепт:

1) Розуміння сутності феномену «патріотизм»:

- **ідея:** *Патріоти – люди ідейні, і за втілення своєї ідеї готові багато чого пробачити* [249, № 21, 26. 05. 2017], *Патріотизм – то не відданість владі, а відданість принципам* [249, № 28, 14. 07. 2017], *Ми мусимо у цих сектоподібних адептів не лише відвоювати поняття патріотизму, а в першу чергу врятувати його від зухвалої деформації. Бо в що патріоти перетворили патріотизм?* [247, 24. 03. 2013], *Вирішили, що зводячи національну історію*

тільки до етнічного осереддя, до українських патріотів і українських селян, Грушевський вилучав інші групи, які жили в Україні. Ці групи піднімалися вище над рівнем «народу» мали свої еліти й були потрібні, щоб збудувати сильну українську державу [250, № 46, (5727), 23. 11. 2017];

- **пам'ять:** Пам'яті відомого поета-дисидента у Тернопільській області у краєзнавчому музеї презентовано видання «Ярослав Павуляк у споминах» [250, № 40, (5721), 12. 10. 2017], В музеї-студії «Сила патріотизму», створеного Героєм України Володимиром Матвієнком, за участю лідерів учнівського самоврядування навчальних закладів Києва відбувся патріотичний захід до Дня захисника України «Відповідь нескореного народу» [250, № 39, (5720), 05. 10. 2017].

- **жертвність:** Патріотизм без жертвенности залишається пустим без жодного змісту і облудною позою [243, 23. 12. 2014], Трагічна загибель студентського куреня під Крутами стала символом патріотизму і жертвності [243, 13. 01. 2015], Саме агресія, саме небезпека, що поставили українців на межу виживання, спровокувала нечувану жертвність, спільність духу [246, № 72-73, 24-25.04. 2015];

- **мірило людяності:** ... патріотизм – вимір істинної любові людини до ближнього [243, 07. 03. 2016];

- **громадянська чеснота:** У багатьох із них говорить громадянська позиція та патріотизм [246, № 17, 17. 05. 2013], ... совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни [246, № 6, 18. 02. 2005], ... справжній сплеск патріотизму [243, 10. 01. 2009];

- **вимір професіоналізму:** ... патріотизм не конфліктує з естетикою і професіоналізмом [246, № 43, 02. 11. 2001], ... патріотизм і професіоналізм йдуть поруч [246, № 47, 06. 12. 2002], ... найперш має спрацьовувати патріотизм, фаховість і відповідальність перед народом, перед державою [243, 28. 04. 2014].

2) Усвідомлення важливості феномену «патріотизм»:

- **виховання патріотизму:** *школа патріотизму* [243, 23. 03. 2015], *урок розуміння патріотизму* [246, № 16, 26. 04. 2013], *наочні уроки патріотизму для молоді* [243, 28. 05. 2010], *дух патріотизму він прищеплював синові змалечку* [246, № 002, 05. 01. 2011], *переконаний, без виховання українців-патріотів своєї держави зробити це неможливо. Тож формування громадянина-патріота, насаженого високою національною свідомістю, набуває сьогодні особливого значення* [244, 184 (6689), 04. 10. 2017], *на творах М. Гоголя вчилися патріоти України покоління до самої революції 1917 року* [250, № 2, (5735), 18. 01. 2018].

- **пізнання і самопізнання душі:** *проймаються духом патріотизму* [244, 29. 05. 2008], *у душі українського патріотизму* [243, 06. 06. 2016], *нікуди він не подівся, наш патріотизм, просто треба зачепити оті ніжні струни української душі* [252, № 105, 23. 08. 2016], *кожен свідомий, патріотичний українець мав би знати хоча б основні шевченкознавчі думки та висновки Грушевського* [250, № 29, 20. 07. 17].

3) Відчуття посилення впливу патріотизму.

Ця когнітивна ознака вербалізується дієсловами з позначенням мети: *... прищеплюватимуть почуття патріотизму на практиці* [243, 20. 11. 2014], *пробудження патріотизму* [243, 18. 05. 2017], *плекання патріотизму* [244, 21. 11. 2016], *патріотизм єднає країну* [243, 01. 11. 2015].

4) Вияв протидії патріотизму.

Ця когнітивна ознака вербалізована дієсловами: *охолоджує патріотизм* [243, 19. 12. 2017], *... деякі моменти змусили патріотизм відійти сторону* [253, № 32, 17. 09. 2014], *загасити полум'я патріотизму* [243, 28. 11. 2016], *злякування патріотизму* [244, № 166, 27. 12. 2016].

У контексті лексичне значення набуває додаткових, конотативних, характеристик: експресивну/ емоційну/ стилістичну забарвленість, а також оцінку, наприклад: *... хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух* [246, № 20, 06. 06. 2014], *... бійці несуть у своєму серці патріотичний вогонь*

[253, № 148, 22. 11. 2016] – позитивне оцінювання; *патріотизм можна вдавати, перелицьовувати, демонструвати і, зрештою, змінювати* [253, № 214, 13. 11. 2008] – негативне оцінювання; *квінтесенція патріотичних почувань* [253, № 064, 24. 05. 2012] – експресивність.

Концепт може змінювати свої смисли, оскільки впродовж певного відтинку часу та в межах певної соціо / етногрупи ці смисли відбивають певні факти соціально-громадського життя. Так, зокрема, вторинна номінація, утворена концептуальною метафорою *почуття патріотизму переважно не відродилося*, виявляє відсутність позитивних зрушень та як результат – недостатність поширення патріотичних ідей.

Експлуатація концепту ПАТРІОТИЗМ із метою державної пропаганди викликає спротив представників того чи того соціуму, формуючи недовірливе, а часом навіть скептичне, ставлення до всього, чому приписують патріотичність, отже, й до самого явища. Звідси виникають негативні конотації в структурі концепту ПАТРІОТИЗМ, пов'язані вже не з чужими, а зі своїми власними Батьківщиною, народом, культурою, мовою тощо [22, с. 7].

5) Негативність аксіологічного вектору концепту ПАТРІОТИЗМ виявляється в мові ЗМІ когнітивною ознакою **недовіра**, поєднуючи такі її різновиди:

- **усвідомлення факту маніпуляцій:** *Різномісний український патріотизм: голосистий у вишиванках на майданах і площах, на сесіях, у чиновницьких кабінетах* [243, 27. 12. 2012], *...патріотизм став як спортивний костюм – «предметом» масової культури, який як і спортивний костюм, використовується найчастіше не за призначенням* [246, № 35, 06. 10. 2014];

- **усвідомлення факту невідомості:** *Патріотизм поступово перетворився на дитяче розмазування соплів по вилогах піджака, у намаганні відстояти свій ексклюзив на українську державність як бренд і джерело для подальшого виживання* [253, № 144, 05. 08. 2004], *...загубленого українцями патріотизму* [253, № 105, 23. 08. 2016];

- **усвідомлення відчуття меншовартості:** *Патріоти ще й досі почуваяться «отщепенцями» на «нашій не своїй землі» [253, № 090, 20. 07. 2016], Немає україноцентричності, книжкового патріотизму, а є комплекс меншовартості [253, № 011, 26. 01. 2011];*

- **усвідомлення неможливості відродження патріотизму:** *Аналізуючи сучасний стан свідомості селян півдня та сходу України, можна побачити, що, почуття патріотизму переважно не відродилося в них навіть через кілька поколінь після Голодомору [253, № 004, 12. 01. 2010];*

- **усвідомлення трагедії підміни понять:** *... відважного, безкорисливого, жертовного націоналізму, який виробився у 1930-х роках, зараз немає [253, № 219, 24. 11. 2006], Політикани перетворили патріотизм на професію і перманентно борються за дохідне місце у ВР [253, № 159, 25. 10. 2012].*

Оскільки концепт формується у співвідношенні одних понять із іншими, власне як пов'язаними з ним, так і з тими, що знаходяться в протиставленні, необхідно простежити паралель між поняттями, різко протилежними до патріотичних почувань. Ми поділяємо думку Н. Манюх, що антонімічні відношення можуть спричиняти різноманітні асоціативні реакції носія тієї чи тієї мовної системи, оскільки протилежність – це поєднання тотожності та відмінності [109, с. 85]. Антоніми, незважаючи на всю протилежність значень, на думку Д. Мовчан, уважаються одним із найбільш чітко виражених семантичних зближень у лексиці. Протилежні значення, виключаючи одне одного, водночас взаємозумовлюють своє існування [129, с. 57]. Лексична антонімія служить для створення контрасту, що сприяє більш експресивному зображенню дійсності, поведінки людини. Цей прийом автори використовують, щоб привернути увагу до найголовнішого, аби акцентувати на зв'язках між різними явищами, подіями, процесами тощо [131, с. 123]. У мові ЗМІ виявлено такі когнітивні ознаки, значення яких перебувають у відношенні протилежності до найменування концепту: «антипатія», «насмішка», «несприйняття», що реалізуються прикметниками та іменниками *недопатріотизм* [253, № 21, 08.

02. 2012], *лжепатріотичний* [253, № 19, 29. 05. 2015], *антипатріотичний*, *квазіпатріотизм* [253, № 28, 06. 08. 2010], *псевдопатріотичний* [253, № 3, 26. 01. 2007] і смисловими поєднаннями слів *непатріотична ментальність* [253, № 18, 20. 05. 2016], *надлишок патріотизму* [253, № 22, 15. 06. 2015], *лжепатріотичне вовтузіння* [253, № 8, 23.02. 2001], *ура-патріотизм* [253, № 37, 08. 10. 2010]. Диференціюючи єдину сутність та вказуючи на нерозривний зв'язок протилежностей, антоніми, як знаки «роздвоєного» на протилежності цілого, водночас визначають межу прояву певного роду якості, властивості, дії тощо.

Отже, за лексемою «патріотизм» та її похідними – різними частинами мови стоять різні структури знання, оскільки «в пам'яті людини позначення предмета, ознаки, дії тощо зберігаються як окремі одиниці, кожна зі своїм значенням» [93, с. 178]. Концептуальною основою ядерного сегмента номінативного поля є слово-номінант «патріотизм». Концептуальну основу периферії складають поля, у яких знаходиться вираження особистого досвіду, конотації, асоціації: розуміння сутності патріотизму, усвідомлення важливості патріотизму, відчуття посилення впливу патріотизму, вияв протидії патріотизму, недовіра. Їх диференційований зміст формує смислову багатоплановість концепту в мові ЗМІ, а саме: жертівність, мірило людяності, пізнання і самопізнання душі, громадянська чеснота, вимір професіоналізму, усвідомлення трагедії підміни понять, усвідомлення неможливості його відродження насмішка, відчуття меншовартості, надієвість, несприйняття, антипатія. Інваріантний категоріальний елемент осмислення слугує основою об'єднання вказаних когнітивних категорій у семантичний простір досліджуваного концепту. Виявлені результати свідчать про те, що концепт ПАТРІОТИЗМ є відкритою системою, складники якої взаємодіють між собою, щільно доповнюючи одна одну та утворюючи цілісне поле.

Висновки до другого розділу

Досліджуючи мову друкованих ЗМІ України та словники, ми визначили місце лексеми «патріотизм» як центра когнітивної мережі, що формує концепт ПАТРІОТИЗМ. Внутрішню форму лексеми-номінанта означеного концепту виявлено через парадигматичні відношення його лексем-вербалізаторів з лексемами-вербалізаторами суміжних до досліджуваного концептів БАТЬКІВЩИНА та ЗЕМЛЯ. «Батько» – основна лексема-номінатор концепту БАТЬКО, що творить національний інформаційний код (інформаційну пам'ять), покладений у основу ціннісної картини світу українців. Необхідність залучення концепту БАТЬКО до складу внутрішньої форми концепту ПАТРІОТИЗМ зумовлена їх глибинним історичним зв'язком. Когнітивне наповнення ядра концепту БАТЬКІВЩИНА (країна, що історично належить народові; освоєне народом географічне середовище, відображене в його матеріальній і духовній культурі) виявило у внутрішній формі концепту ПАТРІОТИЗМ лексему «земля», вербалізатор однойменного концепту. Лексеми-репрезентанти концептів БАТЬКО, БАТЬКІВЩИНА, ЗЕМЛЯ становлять внутрішню форму концепту ПАТРІОТИЗМ, утворюючи групу концептів носіїв національного інформаційного коду, покладених в основу творення світогляду українського народу. Вони не ототожнюються, але тісно переплітаються, уможливаючи більш точне й глибоке з'ясування суттєвих ознак поняттєвого складника концепту ПАТРІОТИЗМ.

За результатами психолінгвістичного експерименту визначено когнітивне наповнення складників структури концепту ПАТРІОТИЗМ. Ядро (інформаційний зміст): почуття любові до батьківщини, відданість їй і гордість за неї. Периферія (образний зміст) представлена когнітивним (метафоричним) складником: спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самотність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра – позитивна конотація; зрада, лицемірство, смерть – негативна конотація. Перцептивний складник актуалізовано зоровими (українець, паспорт, Карпатські гори, верба, вишиванка, майдан, прапор,

калина, рідний дім, тризуб), смаковими (борщ, вареники), тактильними (сила, підтримка) та слуховими (гімн, пісні, мова) образами. Аксіологічний компонент концепту ПАТРІОТИЗМ: соціальні цінності (свобода думки, єдність, законність, свобода, революція, антикорупція, війна), моральні (любов, відданість, віра, правда, співчуття, ввічливість, захист, дружба, надія, дружність, повага, сміливість), естетичні (пісні, культура, мистецтво), економічні (розвиток держави), політичні (новини, АТО).

У ході асоціативного експерименту виявлено додаткові когнітивні ознаки предметно-образного змісту периферії концепту ПАТРІОТИЗМ: асоціативно-оцінні ряди негативної оцінки (активна позиція – сила – Майдан – АТО – війна – мужність – смерть) та позитивного емоційного характеру (захисник – єдність – сила). Як було з'ясовано, сприйняття патріотизму різними віковими й соціальними групами має різне концептуальне підґрунтя, зважаючи на особливості того соціально-культурного фону, який формує національну самосвідомість: рівень освіти, місце роботи, емоційний стан, фінансове забезпечення.

Когнітивне наповнення інтерпретаційного поля виявлено на основі аналізу мови ЗМІ. Концептуальною основою ядерного сегмента номінативного поля є лексема-номінант «патріотизм». Концептуальну основу периферії складають поля, у яких знаходяться вираження особистого досвіду, конотації, асоціації: розуміння сутності патріотизму, усвідомлення важливості патріотизму, відчуття посилення впливу патріотизму, вияв протидії патріотизму, недовіра. Їх диференційований зміст формує смислову багатоплановість концепту в мові ЗМІ, а саме: жертовність, мірило людяності, пізнання і самопізнання душі, громадянська чеснота, вимір професіоналізму, усвідомлення трагедії підміни понять, усвідомлення неможливості його відродження насмішка, відчуття меншовартості, надієвість, несприйняття, антипатія. Інваріантний категоріальний елемент осмислення слугує основою об'єднання вказаних когнітивних категорій у семантичний простір досліджуваного концепту. Виявлені результати свідчать про те, що концепт

ПАТРІОТИЗМ є відкритою системою, складники якої взаємодіють між собою, щільно доповнюючи одне одного та утворюючи цілісне поле. Концепт може змінювати свої смисли, оскільки впродовж певного відтинку часу та в межах певної соціо / етногрупи ці смисли відбивають певні факти соціально-громадського життя.

Поняттєвий сегмент концепту ПАТРІОТИЗМ сформовано лексико-семантичним полем, що есплікується через систему контекстів, формуючи відповідні цінності в індивідуальній свідомості українців та соціумі. Це саме та структурна одиниця, що сконцентровано відображає певні фрагменти мовної картини світу й надає змістовну інформацію щодо сучасного стану суспільства. У суспільно-громадянському контексті ЛСП виділяємо ядро (макрополя «Позиція», «Почуття», «Принцип»), ближню периферію (мікрополя «Відповідальність», «Захист», «Допомога», «Складник виховання», «Вагомий чинник при отриманні керівної посади», «Критика»). Аналіз центральної зони, зважаючи на характер та інтенсивність вираження її архісем «Відповідальність» «Допомога», уможливив більш детальне виявлення наповнення структури ЛСП лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ. Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Допомога» методом компонентного аналізу уможливило встановлення загальних (інтегрувальних) і диференційних ознак, що є складниками дальньої периферії концепту: допомога інших країн, усього світу й окремих впливових осіб у складні воєнні часи, допомога підприємців та громадських організацій українській армії, допомога біженцям, допомога волонтерів армії, допомога ветеранам АТО, допомога українських військових різним соціальним категоріям. Аналіз змістовної ділянки архісем «Гордість», «Любов» уможливив реконструювання вмісту ядра концепту ПАТРІОТИЗМ – макрополе «Почуття», наповнене смисловими складниками: «Доля Батьківщини» та «Готовність служити її інтересам»: бажання відродити країну, усвідомлення бажання збереження, взірці патріотизму, повага до святинь, зв'язок із піснею, бажання передати патріотизм як спадок. Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Гордість» методом компонентного аналізу

уможливило встановлення загальних (інтегрувальних) і диференційних ознак, що є складниками периферії: гордість за наших бійців, гордість за досягнення в мистецтві (у музиці, в кіно тощо), гордість за перемоги у спорті, гордість за культурні надбання.

Предметно-образне навантаження базових доменів аксіологічного змісту складають ті структурні одиниці, що формують примітивне репрезентаційне поле, створюючи потенціал для утворення концепту: «Діяльність», «Виховання», «Позиція», «Захист», «Політика», «Маніпуляція». Аксіологічний складник виявляє ступінь значущості феномену «патріотизм» у межах таких ознак: масштабність (у межах родини, міста, країни), присутність минулого (повага до традицій), сьогодення і майбутнього (патріотизм як запорука щасливої, незалежної, розвиненої країни), активність або пасивність у зовнішньому середовищі. У мові друкованих ЗМІ виявлено корпус текстів, що формують суб'єктивно-оцінне ставлення до феномену, розширюючи межі концепту ПАТРІОТИЗМ: діяльність особи або групи людей, об'єднаних спільною метою, провідною ідеєю яких є служіння на благо української спільноти; в контексті сімейного та суспільного життя – виховання почуття патріотизму в родині та суспільстві (фільми, журнали, фестивалі тощо); патріотизм як політична свідомість (опосередковане відображення політичного життя суспільства); активна позиція в суспільстві, що сприяє розбудові країни; активна позиція в суспільстві на дотримання інтересів країни; патріотизм як дія, спрямована на створення захисту.

У текстах ЗМІ особливо важливе значення має змістовно-підтекстова інформація, що утворюється на межі змістовно-фактуальної і змістовно-концептуальної інформації. Ця прихована інформація утворюється метафоричністю фрази, а вилучається завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення. Метафоричність фрази варто розглядати у широкому значенні, а не як результат використання одного тропу – метафори. Так, зокрема, усе, що розуміється під метафоричною узагальненістю, є результатом взаємодії тропів – метафори, персоніфікації,

метонімії, порівнянь, епітетів, антонімів. Формуючись у співвідношенні з поняттями, що знаходяться в протиставленні, відбувається розширення значення концепту. Саме тому виникла необхідність простежити паралель між поняттями, різко протилежними до патріотичних почувань. У мові ЗМІ виявлено такі когнітивні ознаки, значення яких перебувають у відношенні протилежності до найменування концепту ПАТРІОТИЗМ: «антипатія», «насмішка», «несприйняття», що реалізуються прикметниками та іменниками *недопатріотизм, лжепатріотичний, антипатріотичний, квазіпатріотизм, псевдопатріотичний* і смисловими поєднаннями слів *непатріотична ментальність, надлишок патріотизму, лжепатріотичне вовтузіння, урапатріотизм*. Диференціюючи єдину сутність та вказуючи на нерозривний зв'язок протилежностей, антоніми визначають межу прояву певного роду якості, властивості, дії тощо.

РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ *ПАТРІОТИЗМ* У МОВІ ЗМІ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

3. 1. Особливість експлікації концепту *ПАТРІОТИЗМ* у мовній картині публіцистичного дискурсу

Нині основну увагу теоретиків зосереджено на дискурсі, а не на лексиці, культурних схемах; теоретичні дискусії розгорнуто навколо того, як колективно інтерпретований досвід створює фундамент мислення індивідів [209, с. 68]. Мова газет виступає транслятором культурних цінностей, тому дослідження концепту *ПАТРІОТИЗМ* дозволяє суттєво наблизитися до розуміння загальнонаціональних особливостей мовної свідомості представників того чи того етносу [115, с. 50]. Породжений у свідомості концепт *ПАТРІОТИЗМ* продовжує своє життя й поза її межами, наприклад, у текстах ЗМІ, бо він, з одного боку, представляє загальноприйняті знання, а з іншого – суб'єктивний досвід людства. В епоху суспільних трансформацій в Україні, особливо в нинішній період, спостерігаємо зміни в сприйнятті феномену «патріотизм» у масовій свідомості. Особливості вербалізації універсального концепту в національному культурному просторі зумовлені специфікою ментальності того народу, у концептосистемі якого вони функціонують [96, с. 51]. Саме тому важливим є виявлення специфіки експлікації досліджуваного концепту в мовній картині сучасного українця.

У дисертаційній праці концепт *ПАТРІОТИЗМ* розглядається як інформаційна структура свідомості, що сконцентровано відображає національно-культурну специфіку, надає достовірну інформацію про матеріальну й духовну самобутність українського етносу. Семантична реалія «патріотизм» усіма ознаками відповідає лінгвокультурологічному концепту (має високу номінативну щільність, викликає емоції та асоціативні зв'язки в лексичній системі), а саме: патріотизм називають і моральним принципом, і

позицією, і почуттям чи політичною ідеєю. Усі наведені тлумачення об'єднує те, що в їх центрі – Батьківщина та ставлення до неї [120, с. 360]: *Український патріот... Який він? Для корінної жительки західноукраїнського Луцька відповідь на це запитання ще рік тому була доволі однозначна. Середньостатистичним патріотом видавався такий-собі волинянин чи галичанин, що відмінно володіє рідною мовою, знає український фольклор, звичаї та, звісно ж, готовий віддати життя за Батьківщину* [243, 23. 08. 2014, № 161 (5911)].

Метафорично-наочний та ціннісний складники концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ визначаються поняттями-сміслами, що формують його когнітивне наповнення:

- **самовдосконалення:** *Патріотизм – невтомне лікування національних недоліків* [246, № 2, 28. 01. 2005], *Ми прагнемо європейських цінностей і самі хочемо в своєму домі господарювати* [246, № 70, 22. 04. 2015], *Найкращий спосіб проявити свій патріотизм та любов до рідної країни – це розвиватися, самовдосконалюватися* [253, 28. 01. 2017], *... патріотизм – ознака свідомої освіченої людини* [250, № 51– 52, (5732 – 5733), 27. 12. 2017], *Патріотизм має бути притаманний християнину: він любить власну вітчизну і в той же час має відкрите серце до інших людей, готовий поважати їхню гідність і права* [245, № 21, 18. 06. 2013];

- **почуття власної гідності:** *Патріотизм – не колінкування перед чесним і добрим народом, а праця набагато важча, яка полягає насамперед у спробі підняти народ з колін* [245, № 9, 07. 03. 2002], *Патріотизм – міра сорому, якого людина зазнає за злочини, вчинені від імені його народу* [245, № 29, 21. 07. 2014], *Патріотизм – одна з особистих цілей, бо дає людині масштабне відчуття покликаності та вартісності* [245, № 11, 24. 03. 2006], *Після Майдану 2014 року вже немає вороття з курсу розвитку України як самодостатньої держави. І навіть ті проблеми, які створює нам зовнішній ворог, за словами мера, лише гартують волю українців та їхній патріотизм* [252, 22. 02. 2017];

- **праця заради країни:** *Патріотизм – це велика праця, необхідна для визнання України у світі економічно сильною, інтелектуальною, культурною країною, якою можуть пишатися її громадяни [246, № 5, 02. 06. 2014], Патріотизм – це глобальна конкурентоспроможність [246, № 10, 31. 05. 2015], ... те, що він як підприємець зробив для Чернігова і для України, назвали справжнім патріотизмом [244, № 196 (6701), 24. 10. 2017], У новий зовнішньополітичний курс держави, її економічну стратегію має бути покладена концепція національного прагматизму. Промисловці і підприємці вже кілька років називають її «економічним патріотизмом». І справа не лише у вдалому гаслі – це реальний шлях до економічних перетворень, зміцнення економіки країни та добробуту її людей [243, 11. 05. 2011, № 83 (5083)], Ділова спільнота представила унікальну програму індустріально-інноваційного розвитку країни – «Платформу економічного патріотизму». Це комплекс рішень, що мають дати зростання ВВП уже найближчими роками [243, 17. 11. 2017, № 214 (6719)], В. Атрошенко подякував генеральному директорові «ПЕТ Технолоджис» О. Суворову за те, що він як підприємець зробив для Чернігова і для України, і назвав це справжнім патріотизмом: «Так повелося, що найбільшими патріотами в нас вважаються кілька західноукраїнських областей. Там обов'язково всі ходять у вишиванках, обов'язково всі розмовляють українською...» [243, № 196 (6701) 24. 10. 2017];*

- **чесність:** *Патріотизм – це вміння відрізнити Батьківщину від держави, а державу – від крамниці [245, № 32, 03. 09. 2010], Ми своєю Батьківщиною не торгуємо [246, № 70, 22. 04. 2015];*

- **любов:** *... патріотизм – це передусім любов до народу, який живе на цій землі [246, № 32, 26. 02. 2004], ... патріотизм – любов до найслабшого, повага до того, хто біля тебе в цей момент і потребує твоєї уваги [245, № 50, 18. 12. 2009], ... патріотизм – це любов, прив'язаність до Батьківщини, що виникає із спільності традицій, культури й інтересів усіх громадян держави чи народу, гармонії та спільності інтересів кожного з громадян та держави чи*

народу у цілому [245, № 18, 17. 05. 2002], ... патріотизм – любов до спільної Батьківщини [245, № 5, 08. 02. 2002];

*- **родина:** ... це родина, міцна, здорова українська РОДИНА [246, № 28, 01. 08. 2008];*

*- **усвідомлення екологічних проблем:** ... глибоке розуміння сучасних екологічних проблем, відмова від споживацьких надмірностей [245, № 32, 31. 08. 2007], Патріотизм – це, по суті, бережливе ставлення до всього, що тебе оточує: довкілля, природи, інформаційного простору, людей; зрештою, це піклування про майбутнє землі, яку вважаєш рідною, – турбота про те, що залишиться після тебе [246, № 7, 08. 02. 2012];*

*- **захист:** Патріотизм – це коли борешся за себе, за свою родину, за малу, велику батьківщину [245, № 44, 29. 10. 2004], ... оборонний націоналізм можна назвати патріотизмом [245, № 18, 22. 05. 2015], Патріотизм справді прокинувся – не в плані дешевої шароварщини, походити у вишиванці. Люди не спали по кілька діб, допомагали один одному, вдень працювали, а вночі йшли на Майдан [251, 01. 04. 2014], Українці, з притаманними їм волелюбством і патріотизмом, зуміють відстояти свою державу, відновити та захистити її територіальну цілісність», – йдеться у зверненні глави держави [243, 02. 08. 2014, № 146 (5896)], ... високий патріотизм, згуртованість та мобілізація українського суспільства створили підґрунтя для безумовної перемоги України [247, № 7605, 18. 06. 2014], У військкоматі кажуть, що мобілізовувати будуть тільки патріотично налаштованих громадян [251, № 4, 04. 02. 2015], ... патріотизм справді прокинувся ... Люди не спали по кілька діб, допомагали один одному, вдень працювали, а вночі йшли на Майдан [251, № 13, 02. 04. 2014], У наших інтересах якомога швидше перемогти, звільнити Україну від окупації – як військової, так і економічної, інформаційної, культурної, релігійної. Переконалий, без виховання українців-патріотів своєї держави зробити це неможливо. Тож формування громадянина-патріота, насаженого високою національною свідомістю, набуває сьогодні особливого значення [243, 04. 10. 2017, № 184 (6689)], Завдяки патріотизму українських*

громадян вдалося захистити свою країну [247, № 7794, 09.10. 2014], *Будьмо справжніми патріотами України! Бо держава, як і все живе, потребує нашої любові, поваги і захисту. Ми, як громадяни, повинні повсюдно дбати про її авторитет, силу, безпеку, добробут. Як наші паралімпійці в Ріо-де-Жанейро! Як хлопці на передовій, які захищають і вдень, і вночі! Вони точно знають, що таке патріотизм* [243, 12. 10. 2016, № 194-195 (6448-6449)];

- **повага до минулого, рідної мови:** ... *рідна мова – основа патріотизму* [244, № 213, 09. 11. 2016], *Патріотизм – це наслідування та примноження найкращих традицій свого народу, і його виховання має починатися з історії* [245, № 49, 19. 12. 2003], ... *це знання історії свого народу й шанобливе ставлення до традицій* [246, № 9, 08. 02. 2012], *Михайло Драгоманов утверджував ідеї навчання і виховання молоді на «спадщині старовини», адже сама козацька доба була тим ідеалом, звідки утвердилися пріоритетні цінності: рідна мова, патріотизм, історизм, народність, духовність* [249, № 45, 16. 12. 2016], *Саме на прикладах козацької боротьби, героїзму, звитяги нашого народу потрібно виховувати патріотизмна любов до своєї Вітчизни у підростаючого покоління українців* [247, 31. 05. 2017], ... *питання мови – справа буття нації* [246, № 19, 28. 01. 2016], *У Стокгольмі відкрився перший у Скандинавії український кінофестиваль... Наша мета – донести до шведів українську культуру* [246, № 70, 22. 04. 2015];

- **толерантність:** *Патріотизм проявляється в усвідомленні проблем країни, готовності терпіти у скрутних обставинах* [246, № 2, 13. 01. 2015].

Отже, спектр смислового наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ виявляє його надзвичайну важливість у процесі формування мовної картини світу. У концептуальному полі виявлена апеляція до такого поняття, як самоусвідомлення, що формує семантичний простір цієї категорії. Його актуалізація надзвичайно широка, адже охоплює не лише окремі значення слова-імені концепту, а й різноманітні емоції, асоціації, уявлення, нашарування особистого досвіду як носія мови, так і цілого етносу. Особливістю експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ у публіцистичному дискурсі є референція до ознак, які

формують асоціативно-образні уявлення мовців феномену ПАТРІОТИЗМ та вказують на його аксіологічний вектор: самовдосконалення, почуття власної гідності, праця заради країни, чесність, любов, родина, усвідомлення екологічних проблем, захист, повага до минулого та мови, толерантність.

3. 2. Когнітивне наповнення базових доменів аксіологічного складника концепту ПАТРІОТИЗМ

Засобами експлікації концепту у свідомості індивіда можуть слугувати й ті мовні знаки, які прямо не називають цей концепт (тобто не є його ім'ям). Ідеться про активізацію концепту в свідомості носіїв через асоціації за схемою «стимул => реакція» [169, с. 20]. Існування подібних асоціацій, що активізують певний концепт у свідомості індивіда, базується на трьох основних засобах виміру концептів – образному, поняттєвому та ціннісному [71, с. 129]. Аксіологічний складник виявляє ступінь значущості сприйманого змісту для суб'єкта. У ньому виділяються такі ознаки: масштабність, емоційна забарвленість, присутність минулого, сьогодення й майбутнього, активність або пасивність у зовнішньому середовищі. Власне газетний дискурс є активним середовищем конструювання поняттєво-ціннісного змісту тих концептів, що репрезентують явища, які в системі аксіологічних координат українців посідають важливе місце. Ми поділяємо думку Т. Храбан, що ціннісний складник відображає весь комплекс аксіологічних установок і орієнтирів, ідеалів і моральних імплікацій [185, с. 149].

Для пояснення когнітивних процесів інтерпретації вербальних проявів концепту ПАТРІОТИЗМ використовуємо термін «домен» – фонове знання для представлення ментальних одиниць [213, с. 300]. Концепт можна адекватно осмислити лише в контексті структур фонових знань, частиною яких він є. Домен містить набір ознак, кожна з яких сама може інтерпретуватися як окремий домен [56, с. 64]. За визначенням Р. Ленекера, домени є чисто

когнітивні суті, ментальний досвід, репрезентації простору або концептуальні комплекси: «будь-яка цілісна область концептуалізації, відповідно до якої характеризується семантична структура» [212, с. 147]. Базові домени утворюють примітивне репрезентаційне поле, необхідне для появи будь-якого специфічного концепту [213, с. 149]; у них немає «фону», бо вони самі служать початковим, найбільш узагальненим (схемним) тлом для розуміння інших концептів [61, с. 256]. Власне доменом є вся інформація щодо певного предмета / явища. Ми поділяємо думку Р. Ленекера, що всі мовні одиниці певною мірою контекстуально залежні. Домен і є контекст для характеристики семантичної одиниці [213, с. 150].

Патріотизм має велику силу та енергію, адже саме справжні люди-патріоти вчать любити свій прапор, герб, мову, культуру та поважати традиції, тому домен «Діяльність» утворює цю зв'язну ділянку концептуалізації, що формує концепт ПАТРІОТИЗМ. Так, зокрема, у газетному дискурсі феномен «патріотизм» головним чином оцінюється крізь призму суб'єктивно-оцінного ставлення людини до нього, а саме:

- **діяльність особи, що пов'язана з мистецтвом:** ... *громадянська небайдужість палкого патріота України Івана Багряного, попри тяжку долю на чужині, не згасла, а стала головним сенсом його життя* [250, № 6, 2013], *Юрій Ілленко – відомий режисер й палкий патріот* [252, № 109, 17. 06. 2006], ... *зі священницьких родин були Степан Бандера, Роман Шухевич та інші українські патріоти* [252, № 058, 12. 05. 2016], ... *почуття патріотизму, любов до Вітчизни – ось зміст життя генерала Момота* [252, № 024, 18. 02. 2015], *Якщо знати правду про великого патріота – Романа Шухевича, то подібними на нього захочуть бути тисячі сучасних українських хлопчаків в усіх регіонах держави* [252, № 015, 26. 01. 2007], *Я відчула в залі для глядачів неймовірний патріотизм. Захід був присвячений ювілеєві Тараса Шевченка* [245, № 21, 13. 06. 2014], *Знаковою річчю у переліку високомистецьких і патріотичних творів став вірш-реквієм «Пам'яті тридцяти». Автор називає полеглих героїв святими і цвітом України* [250, № 3, (5736), 25. 01. 2018],

Поет – патріот Володимир Сосюра [250, № 2, (5735), 18. 01. 2018], Чи не за таким принципом жив і сам Борис Олійник? Не бив себе в груди, не грав роль великого патріота – він був ним і в слові, і в житті. Бо жив, як писав, і писав, я жив лише для рідної України [250, № 24, (5705), 15. 06. 2017];

- **діяльність особи, що пов'язана з громадським життям:** *За високу національну свідомість та патріотизм нагородили Михайла Дорошенка (редактора «УМ») [252, № 012, 22. 01. 2010], Постать Олени Степанів є яскравим прикладом сильного характеру, патріотизму, поєднує у собі риси нескореного борця [247, № 8099, 01. 05. 2015], ... великий патріот України Богдан Гаврилишин [252, № 159, 13. 12. 2016], Як видатний фінансист і патріот України Володимир Матвієнко нагороджений високими державними нагородами [250, № 51–52, (5732–5733), 27. 12. 2017], Володимир Матвієнко вкотре акцентував, що музей «Сила патріотизму» створив не заради себе й демонстрації власних численних міжнародних і вітчизняних нагород та особистих заслуг, а для згуртування патріотизму у молоді, посиленні зв'язку між поколіннями... Так, власне, завдяки особистій ініціативі однієї людини і множиться нова патріотична спільнота [250, № 34, (5715), 31. 08. 2017], ... Олег Сенцов – приклад мужності і патріотизму. Він має бути на волі [249, № 28, 14. 07. 2017], Перша леді України Марина Порошенко очолила Український культурний фонд: «Переконана, що Український культурний фонд буде сприяти модернізації сектору культури, підтримувати культурний розвиток громадян в умовах децентралізації, інтегрувати національну ідею в середині країни, розвивати науково-дослідницьку діяльність мистецької спільноти, а також – співпрацювати з українською діаспорою та формувати позитивний імідж України у світі» [250, № 4, (5737), 01. 02. 2018];*

- **діяльність особи, що пов'язана зі спортом:** *Український майстер спорту з поліатлону Віктор Степаненко проявив небувалий патріотизм в окупованій Кадіївці (колишній Стаханов). Атлет розгорнув прапор України [253, 18. 10. 2017, 16. 00], Українська фехтувальниця заявила, що принципово*

гратиме за Україну. Вона хоче вигравати лише за Україну і разом з Україною [245, № 55, 31. 03. 2015];

- **діяльність особи, що пов'язана з церквою:** *Постать Йосипа Сліпого мала б стати джерелом натхнення, еталоном прямотою, невідомого патріотизму і служіння своєму народові [249, 09, 03. 03. 2017], ... свого часу я встиг навідатися до митрополита Володимира Сабодана. В нього вигляд був як у святого... він раптом промовив тихо: «А я теж дуже люблю Україну» [250, № 24, (5705), 15. 06. 2017];*

- **діяльність групи людей:** *патріотична еліта [252, № 167, 28. 12. 2016], об'єднаних спільною метою, провідною ідеєю яких є служіння на благо української спільноти:*

1) спортсмени: *У наш час яскраво проявляють свій патріотизм спортсмени-паралімпійці [252, № 106, 12. 06. 2010];*

2) художники: *... патріотизм відомої в Києві групи молодих художників [252, № 026, 08. 02. 2008];*

3) політичні сили: *... блок «Нашої України» символізує український патріотизм [252, № 17, 28. 01. 2006];*

4) жіноцтво: *І зараз, коли у жорстокому двобої з підступним агресором, нашим одвічним ворогом – імперською Росією, вирішується подальша доля української нації та держави, саме сучасне жіноцтво подає нам приклад незламної волі та справжнього патріотизму [248, № 11, 13. 03. 2015], ... патріотизм лесбійок [252, № 108, 12. 06. 2008].*

Домен «Виховання» утворює репрезентаційне поле, що виявляє тло феномену «патріотизм»: *Події в Криму та на Донбасі актуалізували проблему виховання патріотизму та формування національної ідентичності громадян України [243, 29. 04. 2016, № 79 (6333)], ... будь-яка держава потребує відданих їй громадян, для яких патріотизм є особистою моральною потребою. Як правило, ця чеснота не успадковується генетично, вона формується внаслідок виховання. Патріотизм – це той чинник, який об'єднує населення*

країни в одну націю, він є запорукою стабільності й розвитку самої держави [248, № 18, 01. 05. 2015].

Зв'язні ділянки домену «Виховання»:

- **патріотизм – родинна цінність:**

1) виховання з дитинства: Патріотизм виховують з дитинства, тому він або є, або його немає. Його не купиш за біткоїни і в будь-який момент в голову не вкладеш, його треба виховувати з дитинства [249, № 5, 02. 02. 2018], Виховувати патріота треба змалечку. Хотілося б щоб мій син виріс в душі патріотизму, захисту вітчизни [247, № 8505, 30. 01. 2016], Поляки – великі патріоти. Любов до Вітчизни вони вбирають з молоком матері, з першим вивченим віршем [245, № 22, 21. 06. 2013], Немає більш ефективного способу виховання патріотів, як виховання їх змалечку, ще й на власному прикладі [249, № 20, 13. 05. 2016].

2) спадок дітям: Український патріотизм Софія Русова зуміла передати своїм нащадкам, які виростили за кордоном – в США та Канаді, але залишилися українцями [252, № 031, 18. 02. 2010], Олег Ольжич висловлював щире подяку своєму батькові Олександрю Олесю за дух українства і патріотизму, що він прищеплював синові змалечку [252, № 002, 05. 01. 2010], Наша мама нас завжди повчала: «Бути українцями і відверто про це заявляти – також патріотизм, і про це, діти, пам'ятайте завжди» [245, № 7, 28. 02. 2014], ... любов до України та патріотизм передали дітям дідусь та бабуся [246, № 7448, 07. 03. 2014], ... патріотизм передався від батька [247, № 7426, 27. 02. 2014];

- **мистецтво як потужний засіб виховання патріотизму:**

1) кіно: Президент розпорядився зняти художній фільм про Героїв Крут і події Української революції 1917–1921 років [252, № 198, 27. 10. 2007], Росіяни дбають про патріотичне виховання молоді, тому вже мають двосерійну художню стрічку із назвою «Кадети» [252, № 009, 18. 01. 2007], Польська держава, на відміну від української, не шкодує коштів на конкурси поезії, пісні, на створення якісних історичних фільмів, що прославляють вітчизняну

історію. Зрозуміло, що все те є польськоцентричним, патріотичним, на загал [249, № 10, 09. 03. 2018], Треба якнайбільше створювати якісних українських фільмів, які здатні протистояти російській інформаційній агресії, здатні виховувати нашу молодь (та й не тільки молодь) у дусі українського патріотизму [249, № 5, 30. 01. 2015], Національний кінематограф є тим місцем, де тисячі й мільйони його глядачів почуваються частиною однієї спільноти, об'єднаної історичним досвідом, пам'яттю, культурою, мовою, надіями, розділеним відчуттям національної гордості й патріотизму [249, № 30, 24. 07. 2015];

2) книги: Незалежність України залежить безпосередньо від української дитячої літератури, адже вона навчає дітей, маленьких громадян, патріотизму, любові до Батьківщини [252, № 018, 30. 01. 2010], 100 річчю УНР присвятив свою нову книжку «Україна понад усе. Час для України жити» Василь Кушерець. Її ключова ідея – національна єдність, соборність, консолідація суспільства навколо таких цінностей, як патріотизм, націоналізм, свобода [243, 13. 02. 2018, № 29 (6784)], пам'яті відомого поета-дисидента у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї презентовано видання «Ярослав Павуляк у споминах» [250, № 40, (5721), 12. 10. 2017], Про все це сказано у фундаментальній, палко патріотичній книзі Павла Штепи «Українець Московин» [250, № 1, (5734), 11. 01. 2018], «Українська мова – спадщина тисячоліть»... Ця книжка є зброєю в руках свідомого українця [250, № 31, (5712), 10. 08. 2017];

3) театри, музеї: П'єси повинні вчити патріотизму і любові до батьківщини [247, № 9192, 17. 04. 2017], ... патріотизм молодого театру – це молода режисура і молоді вітчизняні автори в репертуарній афіші [245, № 30, 29. 08. 2014], Музей-студія Володимира Матвієнка вже давно перетворився на своєрідний епіцентр культурно-патріотичного життя столиці. Надзвичайно символічно, що патріотична фундація розташована на столичному проспекті Петра Григоренка – визначного українського дисидента [250, № 47, (5728), 30. 11. 2017];

4) журнали: *Дитячий журнал... виховує юних українців у дусі патріотизму* [252, № 240, 22. 12. 2005];

5) культурно-мистецьке життя (фестивалі, конкурси, виставки): *Ідея фестивалю полягає у патріотичному вихованні молоді, її консолідації у національних питаннях* [252, № 179, 25. 09. 2004], *Фестиваль засновано з метою виховання почуття патріотизму та любові до Батьківщини, її культурної спадщини* [248, 30. 09. 2016, 16:56:26], *Фестиваль «Мазепа-Фест»... асоціюється з духом патріотизму, високими моральними цінностями та розвитком культури і духовності. Кожен з музикантів, що в усі роки піднімався на сцену фестивалю є великим патріотом України* [248, 26. 09. 2016, 10:12:00], *На Прикарпатті проходить Березів Бандер фест – етнофестиваль, в патріотичному дусі* [243, 16. 05. 2016], ... *Ще однією приємною рисою робіт учасників фестивалю є гостре відчуття патріотизму* [248, 05. 09. 2016, 11:35:34], ... *патріотизм громадян усієї України, захист українського війська, масштабний волонтерський рух, робота засобів масової інформації дає нагоду провести фестиваль «Червона рута» у Маріуполі* [249, № 38, 18. 09. 2015], *На Дніпропетровщині оголосили імена переможців обласного патріотичного літературного конкурсу. Досвідчені письменники і молоді автори-початківці у поетичних і прозових рядках розмірковували про подвиги героїв минушини і сучасності* [250, № 28, (5709), 20. 07. 2017], *Премія літературного конкурсу «Українська революція 1917–1921 років» присуджується за найкращі літературно-художні твори, в яких утверджуються ідеали гуманізму, патріотизму та національно-культурного відродження нашої нації, зображується боротьба нашого народу за незалежність* [250, № 36, (5717), 14. 09. 2017];

б) освітньо-виховні й мистецькі заходи:

- **з метою патріотичного піднесення:** *Цей захід мав демонструвати не лише силу й міць молоді армії, а й взагалі її наявність, сповнюючи патріотизмом і надією серця українців* [252, № 152, 18. 08. 2005], *Колонна зала Київради, надзвичайно знакове для Революції Гідності місце, укотре стала*

платформою для шляхетної патріотичної акції: концерту-перфомансу «Незламні духом» [250, № 49, (5730), 13. 12. 2017], Метою проекту (Міжнародний фестиваль «Литаври») є підтримка національно-патріотичного виховання молоді [250, № 39, (5720), 05. 10. 2017], Днями у столичному Будинку художників відкрилася виставка під промовистою назвою «З Україною в серці»... Варто відзначити, що це найбільший спільний проект художників Сходу за останні роки. Свої роботи представили кількадесят митців, більшість з яких – переселенці... Роботи передають біль, що його пережили художники. Вони допомагають по-новому осмислити те, що відбулося і відбувається в Україні [250, № 31, (5712), 10. 08. 2017];

- **патріотичне піднесення в зоні АТО:** Мистецький проект в зоні АТО має підвищити рівень патріотизму мешканців східних регіонів [252, № 011, 26. 01. 2011];

- **з метою посилення рівня патріотизму:** Творча група наголошує: стрічкою хотіли розказати правду іншим народам і підтримати патріотизм [247, № 7225, 30. 10. 2013], Освітнім програмам гостро бракує ... духовності і патріотизму. Нинішня молода генерація багато в чому відрізняється від студентства часів моєї молодості [250, № 30, 03. 08. 17];

- **з метою виявлення рівня патріотизму:** Конференція засвідчила, що серед молодого покоління не згасає інтерес до історії, традицій і звичаїв свого краю, який є основою патріотизму. Про патріотизм сьогодні говорять багато, але він не формується на порожньому місці [249, № 50, 12. 12. 2014];

7) телебачення: Коли ми в липні 1990 р. започаткували програму «Прапор України на вершинах світу», її головною метою ще тоді визначили підняття духовності: чесність, патріотизм, націоналізм [252, № 168, 13. 09. 2005];

8) спорт: Футбол – гра мільйонів, яка важлива не тільки як розвага. Це імідж міста, престиж країни. Тобто йдеться про виховання патріотизму [252, № 064, 07. 04. 2006], Донецьк вишанував «Шахтар» не просто як футбольний клуб, а ще й як один із важливих важелів відомого місцевого

патріотизму [252, № 148, 15. 08. 2006], Мета «Пласту» (національна скаутська організація України) – сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді [252, № 067, 12. 04. 2006], футбольні фани подають приклад патріотизму всій Україні [252, № 106, 24. 07. 2014], Місія футболу: прищеплює патріотизм до рідної землі [247, № 7188, 09. 10. 2013], Наш успіх дворічної давності багато хто вважав випадковим, зокрема й в Україні. Тому така приємна нинішня перемога. Як відомо, захистити титул набагато складніше, ніж завоювати його вперше. Щиро вдячний підопічним, які в непростих умовах продемонстрували не лише тактичну і технічну майстерність, а й неабиякі морально-вольові якості і справжній патріотизм [244, 14. 07. 2009], Така кількість бажаючих потрапити на гру свідчить про цікавість до футболу і патріотизм українського суспільства [251, 11. 11. 2015];

9) музика: Любов до Батьківщини, яка виявляється вагомішою за особисті стосунки, і є лейтмотивом першої української рок-опери «Біла ворона». «Біла ворона» наповнена потужним патріотичним пафосом. [248, 20. 07. 2016, 11:12:47];

10) пам'ятники: Ініціатори спорудження Пантеону наголосили, що нарешті в Україні з'явилося місце, куди можна привести дітей та молодь, аби на прикладі цих вояків, а не абстрактних казкових героїв, вчити їх патріотизму та історії України [252, № 089, 22. 05. 2007], Символічно, що пам'ятник Івану Багряному стоїть поруч із будівлею Охтирської райдержадміністрації, а неподалік – пам'ятник воїнам АТО, які полягли в боях з московським агресором на сході України, та загиблим патріотам Небесної сотні [250, № 39, (5720), 05. 10. 2017], У найближчому майбутньому в Києві мають намір встановити пам'ятники Івану Франку і Василеві Стусу. Думаю, що на пам'ятник «Вічному революціонеру» слід глянути тріхи ширше, а точніше – у контексті інших київських пам'ятників. Києву, як столиці самостійної держави України, потрібен не просто набір пам'ятників, а монумент коду нації, її душі [250, № 2, (5735), 18. 01. 2018].

Власне ґрунтом патріотичного виховання мають бути національна ідея, національні цінності, традиції та звичаї. Саме вони сприяють формуванню почуття любові до України, поваги до Збройних Сил, глибокої переконаності в необхідності сумлінного виконання громадянського та військового обов'язку.

Домен «Політика» формує репрезентаційне поле, що виявляє хід політичних процесів в державі. Якщо країна не розвивається, то це призводить до політичної стагнації політичних відносин і політичної системи, нестабільності в соціальних, етнічних і релігійних аспектах. Однією з ознак патріотизму також є політична культура. Це, насамперед, рівень задоволення людиною й суспільством політичних ідей, концепцій, програм, досягнень суспільно-політичних думок [134, с. 149].

У газетному дискурсі виявлено вагомий корпус прикладів, у яких **ПАТРІОТИЗМ як політичний крок** оцінюється позитивно, акцентується його необхідність:

- **ключова мотивація:** *Сьогодні в умовах війни, політичної та економічної кризи «ключовою мотивацією» прийняття рішень для будь-якої людини повинен бути патріотизм [245, № 17, 16. 05. 2016], Виростаючи без любові до своєї землі, без глибинного патріотизму – ми ніщо, убогі безбатченки, яничари [252, № 041, 03. 03. 2006];*

- **вияв поваги до інших народів:** *Патріотизм передбачає не тільки любов до власного народу, а й повагу до інших, пошанування кожної людини, незалежно від її національності та громадянства [252, № 134, 26. 07. 2006];*

- **охоронна система нації:** *Патріотизм (не галасливий, зрозуміло) охоронна система нації [252, № 117, 04. 07. 2007], Патріотизм в ім'я українського суверенітету, демократії і європейського майбутнього – це не погана, а дуже добра річ [245, № 18, 20. 05. 2016].*

Патріотизм визначає найвищу й найсильнішу духовну силу, зумовлюючи активну життєву позицію людини, фундаментальну особистісну цінність, оскільки містить у собі спонукальний складник, відіграючи провідну роль у об'єднанні індивідів для спільних, колективних дій, стає орієнтиром у процесі

формування громадської позиції щодо соціального життя та джерелом, яке провокує роздуми про стан розвитку суспільства та визначення його перспектив [115, с. 52], зокрема: ... *патріотизм – фактор, що об'єднує українців* [249, № 35, 28. 08. 2015].

Патріотизм як політична свідомість виявляється через метонімічні та метафоричні образи, семантика яких інформує про певний соціальний або емоційний стан, що зазвичай оцінюється надто емоційно з елементами позитиву чи негативу: опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблеми влади, формування й розвиток задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів, сукупність поглядів, оцінок, настанов, які відображають політично-владні відносини, набувають певної самостійності тощо:

- **складник успіху нації:** ... *патріотизм, який будується на успіхах нашої єдиної нації* [252, № 084, 11. 05. 2005],

- **політично-владні відносини:**... *загублений українцями патріотизм* [252, № 105, 23. 08. 2016], ... *заликування патріотизму* [252, № 166, 27. 12. 2016], ... *запал патріотизму зів'яв* [252, № 176, 20. 09. 2008], *Владу лякає «істинний патріотизм, який їй не зрозумілий і не притаманний»* [254, 13. 09. 2017, 18:21];

- **особливості формування патріотизму:** *Більшість вояків зайняті справою і несуть у своєму серці патріотичний вогонь* [252, № 148, 22. 11. 2016], ... *от зараз патріотизм зашкалює. Але ж такий стан не вічний. Його потрібно підживлювати* [252, № 140, 24. 09. 2014], *Хвиля патріотизму повернула втрачений було морально-бойовий дух військових* [245, № 20, 06. 06. 2014];

- **процес народження патріотизму:** *Музика юнацького патріотизму* [251, № 159, 28. 08. 2008], ... *патріотизм «вибував» під осінніми зливами* [252, № 146, 07. 08. 2004];

- **ідеологічні переконання:** *Якщо на твоїй рідній землі тебе розпинають за любов до неї, тобі доводиться змиритися з тим, що в тебе є*

рідна земля, але немає рідної країни (з останнього листа Василя Стуса) [250, № 1, (5734), 11. 01. 2018], ... в очах цього медійника блищить регіональний патріотизм [252, № 137, 28. 07. 2005].

Домен «Позиція». Сучасний газетний дискурс представляє феномен «патріотизм» як такий, що виявляється в окресленні потужної соціальної позиції: ставлення людей до своєї країни, традицій народу та його надбань. ПАТРІОТИЗМ корелює з парадигмою ціннісних явищ, до яких, зокрема, належать:

- **активна позиція в суспільстві, що сприяє розбудові країни:** *Найбільш свідома, патріотична та активна частина народу є інструментом для побудови незалежної України [252, № 189, 14. 10. 2003], Всі призначення на посади влади мають відбуватися за принципом «трьох П»: патріотизм, порядність, професіоналізм [245, № 14, 18. 04. 2014], Наша економіка залежить від патріотизму [245, № 48, 11.12. 2009], ... любов до своєї землі, країни, до свого народу (все, що означає поняття патріотизм) здатна пробудити в людях, особливо у молодих, бажання працювати не лише для особистого збагачення, а й для блага інших людей та своєї країни. Тобто виховання може бути прямим рушієм покращення економічної, політичної, морально-правової ситуації в країні [246, № 065, 08. 04. 2006], ... двічі протягом року Всеукраїнське об'єднання «Крайна» нагородило відзнакою «За гідність та патріотизм» волонтера з Новоукраїнського району Кіровоградщини, одного з засновників благодійного фонду [244, № 50, (6304) 19. 03. 2016];*

- **активна позиція в суспільстві, що сприяє дотриманню інтересів країни:** *Патріот – це людина, яка зранку йде на роботу з думкою «що я сьогодні зроблю для України», а ввечері повертається з думкою – «чи зробив я щось корисне для України?» [252, № 222, 28. 11. 2003], Як відомо, громада Тернополя завжди була взірцем справжнього патріотизму [252, № 24, 10. 02. 2004], Справжній патріотизм починається з любові до сім'ї, друзів, свого міста, своєї малої батьківщини. Але патріотизм не виникає нізвідки і не*

виражається тільки на словах. Важливо доносити цю любов конкретними справами. Непогано було б кожній людині звернутися до себе словами американського президента Джона Кеннеді: «Не питай, що країна зробила для тебе, запитай себе, що ти зробив для країни» [243, 06. 06. 2013, № 104 (5604)], ... люди, які вийшли на вулиці, аби вимагати від влади реалізувати вибір європейського майбутнього української нації. Відданість цих людей демократичним цінностям, їхній патріотизм надто вражає [252, № 178, 04. 12. 2013], Ділова спільнота представила унікальну програму індустріально-інноваційного розвитку країни «Платформу економічного патріотизму». Це комплекс рішень щодо захисту прав власника та інвестора, боротьби з рейдерством, покращення податкової політики, запобігання монополізації ринків тощо, що мають дати зростання ВВП уже найближчими роками [244, № 214(6719), 17. 11. 2017];

- **патріотизм як стандарт професіоналізму:** В держслужбовцеві мене цікавлять тільки такі якості, як професіоналізм, патріотизм, порядність [252, № 105, 09. 06. 2005], ... обов'язкова вимога до держслужбовця – патріотизм [252, № 164, 21. 12. 2011], Законопроектом визначено основні принципи державної служби: верховенство права, конституційність, законність, професіоналізм, патріотизм, реалізація яких у діяльності державної служби є необхідною умовою інтеграції України до Європейського союзу [243, 29.09. 2007, № 175 (4175)], Військовий психолог з швидкою реакцією, з великим патріотизмом, професіоналізмом потрібний армії [252, № 011, 26. 01. 2017], Якщо в нас немає патріотизму і порядності, не варто вважати себе професіоналом [247, № 7376, 24. 01. 2014];

- **негативне ставлення до показного вияву патріотизму.** Політичні партії, що лише прикриваються патріотизмом або використовують його як засіб маніпуляції – негативного впливу на свідомість людини. Досягненню ефективного результату в процесі виховання може перешкоджати, з одного боку, некритичне наслідування усталених стереотипів і традицій, з іншого – відсутність підстав та орієнтирів критичного ставлення до ситуації, що

змінилася [70, с. 132]. Так, зокрема, у текстах ЗМІ подається критична інформація в спеціально опрацьованій формі повідомлення:

1) **форми-контейнери, які заповнюються осудом чи розчаруванням:** *Політики використовують патріотизм як ширму для особистого збагачення [247, № 8879, 27. 09. 2016], В останній рік можна відзначити більш критичне ставлення до влади у людей, уже немає тієї ейфорії від «крымнаш», як було три роки тому. Люди починають усвідомлювати, що їх обманювали, граючи на фейковому патріотизмі [243, 09. 08. 2017, № 145 (6650)], Розкол справжніх українських патріотичних сил, абстрактні розмови про патріотизм [252, № 159, 31.10. 2013], Патріотизм почуття інтимне, а те, що інколи видається на маси, – часто технологічне [234, № 19, 29. 05. 2015], ... показова іграшка «патріотизм» [245, № 34, 26. 09. 2014];*

2) **форми-гіперузагальнення:** *«усі знають»; «суспільство підтримує політика»; «люди впевнені»; «політик завжди й усюди дає обіцянки»: Перемога виковується, утверджується нашими воїнами, волонтерами. І жмакається, слиниться владою. В них немає нічого — ні коштів (окрім кредитів, окрім допомоги Заходу і США, що йде невідомо куди), ні гідності, ні сили волі, ні патріотизму... Які книжки, коли війна? Яке кіно? Які там ЗМІ? Який там народ? Коли війна!.. А до війни й призвело це. Правдивіше, відсутність цього всього. Української книги, українського кіно, українських засобів масової інформації, української політики, українського духу в Україні. Їм, бачте, не до того. В них – війна. А це, вважай, як «мать родна [249, № 5, 29. 01. 2016];*

3) **порожні форми:** *Парадний патріотизм – до виборів, до свята незалежності, матері, Конституції, Києва – викликає стійку відразу своєю глянцевою фальшивістю [252, № 94, 26. 05. 2004], ... передвиборчий піар на темі патріотизму [247, № 8360, 19. 10. 2015], Варто правильно побудувати наступну виборчу кампанію, вкинути в маси заряд гасел на тему регіонального патріотизму – і Партія регіонів знову візьме свій куш [252, № 166, 12. 09.*

2006], ... будь-який істеричний патріотизм – це лише перший показник невпевненості у собі [245, № 36, 28. 09. 2007], ... схиляю голову перед патріотизмом, але категорично проти ура-патріотів. Не можу поважати людей, у яких любов до України зникає тоді, коли декларований патріотизм закінчується з появою власних інтересів та кишені [243, 22. 09. 2004, № 176 (3426)];

4) **форми зі шлейфовим смислом:** З блакитного екрана часто чуємо гучні промови можновладців про справжній патріотизм та любов до своєї Батьківщини. Як послухаєш їх, то таке відчуття, ніби більшість добре знає лише сам термін «патріотизм», не до кінця розуміючи його значення. На мій погляд, патріотизм – це не постійне повторення завчених фраз: «Я люблю Україну!», «Україна – моя Батьківщина!» [243, 04. 01. 2013, № 23 (5502)], Країні, яка претендує на звання сучасної цивілізованої держави, соромно ходити у клоунах і розважати західних інтелектуалів «роздутим патріотизмом» [252, № 209, 13.11. 2007], Хибною є думка, що наполегливий показний патріотизм у ЗМІ може бути ефективним [245, № 9, 14. 03. 2014].

М. Грушевський зазначав: «Мова вирішила долю українського відродження. Мові була зобов'язана Україна тим, що українознавство не обмежилось збиранням творів народної словесності, складанням граматик і словників, а перейшло у справжнє національне відродження» [48, с. 49]. Саме тому провідне місце в патріотичному вихованні й пробудженні національної самосвідомості належить мові, про що й зазначається у ЗМІ: Патріотична акція «Не будь байдужим!» має на меті захист та поширення в країні української мови, розвиток українського патріотизму [252, № 092, 24. 05. 2006], рідна мова – основа патріотизму [244, № 213, 09. 11. 2016], Сила українського народу в його високих ідеалах, Соборності й Цілісності усіх земель, його Мові як носієві коду й незламності Духу [250, № 43, (5724), 02. 11. 2017]. Власне вже саме використання української мови в обставинах воєнної агресії щодо України є елементом патріотизму й національної безпеки, саме тому лексичні засоби стають маркерами патріотизму й національної

ідентифікації на мовному рівні [103, с. 179]. Так, зокрема, у мові ЗМІ зазначено: *Рідна мова – це життєсприймання, мова – це національна культура, це кровноносна система України* [250, № 46, (5727), 23. 11. 2017], *Упосліджене становище української мови і культури в Україні має бути проблемою і болем не лише етнічних українців, а й кожного, хто вважає себе патріотом України* [250, № 35, (5716), 07. 09. 2017].

Домен «Маніпуляція». Аксіологійний складник концепту ПАТРІОТИЗМ виявляє взаємозв'язок особистих і суспільних інтересів, єднання людини й батьківщини, що особливо показово під час історичних потрясінь, коли загострюються патріотичні почуття мас. Так, зокрема, у газетному дискурсі України виявлено тексти, у яких завідомо міститься негативна оцінка певних складних соціальних, економічних, політичних моментів, що надали концепту ПАТРІОТИЗМ пейоративних характеристик:

- **показовість:** *Ми живемо у «суспільстві спектаклів»: показного патріотизму та реальної продажності* [252, № 010, 17. 01. 2008], *Хочете демонструвати свій «патріотизм» – робіть це віддалік від військових об'єктів та іноземних кораблів, які прибули на міжнародні планові маневри, що проводяться за згодою парламенту* [252, № 122, 11. 07. 2007], *Місцевий люд Донеччини як бідував, так і бідує, нагородований хіба гіпертрофованим і штучним відчуттям регіонального патріотизму* [252, № 087, 14.05. 2005];

- **ширма обману:** *... патріотизм – то такі рожеві окуляри, але мало-помалу хтось спершу розіб'є скельця, а потім по одному витягне уламки* [246, № 156, 22. 08. 2008], *Патріотизм часто є тільки ширмою, стіною, за якою українці намагаються приховати свій шкурний інтерес* [247, № 7617, 25. 06. 2014].

Звісно, ключем розуміння детермінантних чинників та особливостей репрезентації образів концепту ПАТРІОТИЗМ з негативною оцінною семантикою є знання позамовних реалій, тобто тих умов соціального життя, у яких перебували суб'єкти номінацій. Під час змін природною є криза довіри до

влади та криза цінностей. Довіра до очільників держави, політиків дуже низька.

У текстах звучить відверта **критика зради ідеалів і переконань**:

- **фальшивість**: *за 20 років незалежності сприйняття громадянами України слова «патріотизм» пройшло всі стадії розвитку та деградації.... кожна нова влада робила спробу це сприйняття спрямувати в потрібне русло (згідно з власним розумінням, звісно) [245, № 8, 02. 03. 2012];*

- **прикриття особистих потреб**: *політики, які дорвались до влади, теж переймаються своїми власними інтересами. Патріотизм є для них лише принагідним аксесуаром [245, № 28, 01. 08. 2008], сально-квасний патріотизм політиків зазвичай обмежується часом телефірів [245, № 5, 08. 02. 2008], в українському суспільстві тривалий час патріотизм використовують як фішку в особистих цілях [252, № 222, 28. 11. 2003].*

Домен «Захист» формує репрезентаційне поле, що виявляє дію, спрямовану на створення захисту, опосередковану тими типами соціальних відносин, які накладають свій відбиток на його позитивне сприйняття й зумовлюють формування базових параметрів його аксіологічної характеристики (захист):

- **формування нової нації**: *Зовнішня загроза прискорила процес формування сучасної української політичної нації на засадах громадянського патріотизму [252, № 011, 26. 01. 2017], Українці мають турбуватися, щоб вижити не лише фізично, а саме як нація, як суб'єкт світової спільноти, як нащадок глибинного історичного пласту і унікального досвіду [246, № 72-73, 24-25. 04. 2015];*

- **захист миру**: *Я була страшенно горда, що татко воював на фронті, захищав рідну землю, свій народ, свою родину. Памятаймо наших батьків, дідів і прадідів, що воювали з фашистами, звільнили рідну землю [246, № 72-73, 24-25. 04. 2015];*

- **захист держави**: *Я розумію людей в армії, які воюють, і це видно, як виріс в Україні патріотизм, бо люди бажать захищати свою державу, незалежну Україну, і це зрозуміло [249, № 30, 25. 07. 2014], Українцям не*

стати ні патріотами, ні християнами без дбання про те, аби Україна була б єдина, неподільна [252, № 148, 08. 10. 2014], Я пояснюю хлопцям, що вони захищають власні родини та себе. Якщо кожен так думатиме, захиститься вся держава [246, № 70, 22. 04. 2015];

- створення нової армії: На Рівненському загальновійськовому полігоні закінчився курс підготовки піхотних підрозділів української армії за стандартами НАТО [246, № 17, 03. 02. 2016], Ми повинні чітко усвідомлювати, що наше тихе життя тут – це результат діяльності наших воїнів на передовій. І якщо вони перестануть за нас боротися, наше тихе життя закінчиться [246, № 65, 15. 04. 2015].

Отже, з лінгвокогнітивних позицій значення кожного слова – це фрагмент інформації, елементи якої певним засобом упорядковані в складі єдиного цілого – домену. На основі аналізу текстів ЗМІ України виявлено когнітивне наповнення аксіологічного складника концепту. Він представлений лексикою, яка віддзеркалює особливості ментальності українського народу, його світосприйняття та ціннісні орієнтири життя. Концепт ПАТРІОТИЗМ сформований такими базовими доменами: «Діяльність», «Виховання», «Позиція», «Політика», «Маніпуляція», «Захист». Предметно-образне навантаження аксіологічного змісту базових доменів: система поглядів народу на суспільство; успадковану й культивовану в народі любов до всього рідного (мови, культури, традицій тощо); виявлення почуття любові й відповідальності за долю свого народу за рахунок переваги інтересів суспільства над власними. Аксіологічний складник окреслює ступінь значущості сприйманого змісту для суб'єкта, що виявляється ознаками: масштабність (у межах родини, міста, країни), присутність минулого (повага до традицій), сьогодення й майбутнього (патріотизм як запорука щасливої, незалежної, розвиненої країни), активність або пасивність у зовнішньому середовищі.

Виявлено суб'єктивно-оцінне ставлення людини до феномену «патріотизм», а саме: діяльність особистості або групи людей, об'єднаних

спільною метою, провідною ідеєю яких є служіння на благо української спільноти; в контексті сімейного та суспільного життя – виховання почуття патріотизму в родині та в суспільній свідомості (фільми, журнали, фестивалі тощо); патріотизм як політична свідомість (опосередковане відображення політичного життя суспільства); активна позиція в суспільстві, що сприяє розбудові країни; активна позиція в суспільстві, що сприяє дотриманню інтересів країни; патріотизм як дія, спрямована на створення захисту.

Аксіологічне поле концепту ПАТРІОТИЗМ віддзеркалює особливості ментальності народу, його світосприйняття та ціннісні орієнтири життя. Про це свідчить передусім невелика кількість мовних одиниць, що визначаються нейтральною семантикою. У більшості випадків вербалізація концепту виявляється в оцінній характеристиці феномену патріотизм.

3. 3. Концепти-компоненти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ – складники концепту ПАТРІОТИЗМ

Саме мовна система, зокрема певні її одиниці, служать планом вираження ментальності етносу у вигляді асоціативних нашарувань культурних смислів на основне (словникове) значення слова, яке трансформується в мовну одиницю – культурний / етнокультурний концепт [64, с. 48]. Слідом за А. Вежицькою вважаємо, що мовні універсалії є мисленнєвим спорядженням для людини тієї чи іншої конкретної епохи, в якому втілюється певне світобачення. Семантичне наповнення таких універсалій задається лише контекстом або конкретно-ситуативним комплексом обставин, зовнішніх щодо тексту, типовими ситуаціями, а також індивідуально-суспільним досвідом носіїв мови [33, с. 207]. Об'єктивація концепту – це процес, у якому одна ментальна одиниця актуалізується через іншу, бо концепт не існує сам по собі, а є інтегрованим у систему собі подібних [151, с. 108]. Так, зокрема, засобами експлікації концепту у свідомості індивіда можуть слугувати й ті мовні знаки, які прямо не

називають його (тобто не є його ім'ям). Саме тому в розрізі сучасних лінгвокогнітивних досліджень актуальним є аналіз компонентів – складників когнітивного наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ, що уможливить у подальшому його моделювання як цілісної одиниці ментальності.

Український патріотизм є насамперед категорією суспільної та індивідуальної свідомості, моралі й людських почуттів, соціальної психології, а тому його не можна розглядати у відриві від інших світоглядних і ціннісних орієнтирів, зокрема від почуття гордості за український народ і Україну, любові до неї, героїзму й вірності, він – творіння українського етносу, української нації, невіддільний від її генетичного коду, історії та ментальності [88, с. 57]. Предметом дослідження виступають концепти-компоненти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ як складники когнітивного змісту, оскільки ці лексеми не лише виконують пряму функцію номінації, але й несуть певну інформацію, культурний смисл, акумулюючи досвід поколінь, що є важливим як для національного / етнічного самоусвідомлення індивіда, так і для ефективного функціонування системи світовідчуття певного етносу.

Як свідчить аналіз текстів мови ЗМІ й лексикографічних джерел, основними лексико-семантичними варіантами номінаторів концепту ПАТРІОТИЗМ є значення «любов до рідної країни» – вербалізатор концепту ЛЮБОВ. Другим значенням є «готовність віддати життя» – вербалізатор концепту ЖЕРТОВНІСТЬ [114, с. 35]. Наявність спільної форми для вираження цих понять засвідчує те, що зазначені ментальні образи є суміжними у свідомості людей, отже, вони мають об'єктивний зв'язок та взаємозалежність. Загальновідомі фактори відіграють важливу роль у формуванні складників концепту ПАТРІОТИЗМ, адже метафоричне переосмислення наявних семантем є продуктивним механізмом семантичної деривації, яка призводить до виникнення нових лексико-семантичних варіантів. Так, зокрема, на рівні пересічного мовця концепти ЛЮБОВ і ЖЕРТОВНІСТЬ мають ряд спільних рис, що уможлиблює їхнє тісне поєднання в структурі концепту ПАТРІОТИЗМ.

Ю. Степанов провів ґрунтовний етимологічний аналіз слова ЛЮБИТИ: дієслово любить за своїм походженням і формою – каузативне, тобто означає «викликати в когось чи в чомусь відповідну дію, примушувати когось чи щось робити це»; за своєю формою любити із */jub – I – ti із і-є.*/eubh-èi (e) ti- збуджувати бажання, примушувати любити, влюбляти» [173, с. 43]. Важливість і складність явища любові, як слушно зауважує О. Гаплевська, визначається тим, що в ньому, як у фокусі, перетинаються протилежності біологічного й духовного, особистісного й соціального, інтимного й загальнозначущого. Любов з необхідністю містить у собі пориви й волю до сталості, які оформлюються в етичній вимозі відданості [41, с. 75]. Варто зазначити, що в українській мові спочатку було тільки слово «любов» на позначення цілісного, високого почуття. А слово «кохання», що позначає прояв любові, її чуттєву пристрасть, прийшло в українську мову пізніше, вже після XVI ст., з польської мови, в якій «кошас» означає «любити» (корінь «коsh» можна знайти також у білоруській, чеській, словацькій мовах). У «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.» [228, с. 508] слова «кохання» немає. Вірогідно, воно запозичене з польської мови, де є вислів «Як Бога кохам». Так, зокрема, Л. Шевченко зазначає, що єврейське слово «кохен» – «священик» походить від дієслова «кохан» «бути священнодіючим», «здійснювати священне служіння» [194, с.159]. Тоді українське слово «кохання» означає (первинно) «здійснювати священне служіння» перед дорогою людиною, як перед Богом. Відомо, що священики приносили жертви за гріхи людей, були посередниками між Богом та людьми. Власне любов – це ще й жертовність, доблесть, яка означає «готовність прийняти страждання й свій жереб». Ознаки справжньої любові – жертовність, самозречення.

Уся зазначена інформація стосовно складників концепту ПАТРІОТИЗМ ґрунтується на лексикографічних відомостях, однак у дослідженні важливу роль відіграє аналіз дискурсів, у яких актуалізується концепт. Аналіз текстів ЗМІ виявив, як концепти-компоненти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ – складники когнітивного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ – актуалізуючися в українському

публіцистичному дискурсі, формують наповнення концепту. У текстах ЗМІ відбувається розширення семантичного поля значень слова «любов», оскільки вербальні засоби його вираження віддзеркалюють світогляд, соціальні й етнокультурні традиції носіїв мови: *Патріотизм – це почуття любові до своєї землі та народу. Патріотизм – це первинно позитивне почуття* [241, № 384, 17 – 23. 11. 2016], ... *патріотизм – це любов до Батьківщини, до свого народу* [249, № 20, 19. 05. 2017], ... *для членів моєї родини патріотизм – це передовсім любов до народу, який живе на цій землі* [246, № 34, 2004].

Любов виявляється в **прив'язаності, що виникає на ґрунті спільних інтересів**: *Патріотизм – це любов, прив'язаність до Батьківщини, що виникає зі спільних традицій, культури, інтересів усіх громадян* [246, № 18, 17. 05. 2002], ... *патріотизм – любов до спільної Батьківщини* [246, № 5, 08. 02. 2002].

Любов до рідної землі колись треба було приховувати, тому ця **любов є предметом гордості**: *Тепер нема потреби відлучати нас від рідної землі і боятися нашої любові* [246, № 090, 20. 07. 2016].

Почуття любові можна **виховати різними засобами**: *Українська дитяча література навчає дітей, маленьких громадян, патріотизму, любові до Батьківщини* [245, № 018, 30. 01. 2010], *Двоколон викликає в душі кожного хвилююче почуття патріотизму, любові до своєї країни* [245, № 155, 21. 08. 2010].

Тексти ЗМІ виражають бачення феномену любові етнічною ментальністю, що виявляється в помітних тенденціях розмежування її характеристики:

- **раціопатріотизм** (дієва любов, що переходить на рівень політики, економіки, рівень стосунків з державою): *Любов до міста, в якому народився, до футбольної команди, – це їм (підліткам) зрозуміле. А заклики про борг (обов'язок) перед Батьківщиною – це зовсім незрозуміло і фальшиво* [245, № 33, 21. 09. 2012], ... *практичний патріотизм... Патріотизм походить від усвідомлення об'єктивної потреби нормального співіснування* [245, № 102-103, 2017], *Патріотизм – це почуття глибоко всередині. Це так само природно, як*

схід і захід сонця. Це настільки всередині, що люди не люблять говорити про нього вголос [245, № 42, 27. 10. 2000];

- **кордопатріотизм** (українці люблять Україну, яка живе в їхніх почуттях): *Патріотизм треба носити в серці, а не на грудях [243, 11. 11. 2011, № 212 (5212)], По правді, Батьківщина там, де твої батьки. І весь патріотизм ... це родина, міцна, здорова українська РОДИНА! [245, № 28, 01. 09. 2008], Патріоти – це, передусім, люди, котрі безкорисливо люблять свою вітчизну, незалежно від її економічного, політичного чи географічного становища. Вони люблять її так само, як своїх батьків, незалежно від того, багаті ті чи бідні, здорові чи немічні, з освітою чи ні. Люблять і тоді, коли їм, на жаль, немає чим гордитися. Патріотизм, як і любов до батьків, властивий тією чи іншою мірою всім нормальним громадянам будь-якої країни [245, № 67, 2000], Згадалося недавнє політичне телешоу на іншому українському телеканалі, де, вибачте, до дірок затирали тему відновлення загубленого українцями патріотизму. Та нікуди він не подівся, наш патріотизм, просто треба зачепити оті ніжні струни української душі [244, № 105, 23. 08. 2016];*

- **некропатріотизм** (любов до неіснуючої держави): *Мій випадок там названий некропатріотизмом. Це любов до неіснуючої батьківщини. Та іншої, вибачте, не знаю [245, № 41, 31. 10. 2008].*

Ознаки справжньої любові – жертвність, самозречення. Самопожертва виявляє перевагу інтересу зберегти свій вид над інстинктом самозбереження. Підстави патріотичного світосприйняття тісно пов'язані з культом героїчного: «якщо виживання або безпека нації виявляються під загрозою, це навіть до кращого, оскільки зв'язок між щоденними справами кожного і вічним існуванням нації стає особливо явний... Нація, яка перестане вимагати жертв від своїх представників, стане даремною як засіб досягнення безсмертя» [16, с. 130]. У текстах ЗМІ вербальні засоби вираження концепту ПАТРІОТИЗМ, віддзеркалюючи світогляд, соціальні й етнокультурні традиції носіїв мови, обумовили виникнення наступних лексико-семантичних варіантів, що експлікують концепт ЖЕРТОВНІСТЬ:

1. Жертвування собою – це усвідомлена необхідність робити те, що допоможе зберегти й захистити досягнуте:

- **самоусвідомлення вибору певної лінії поведінки:** *Справжній патріот не б'є себе в груди і не працює на публіку, а просто бере до рук зброю і йде захищати цілісність країни. Багато хто віддає за це життя – мовчки і з твердим переконанням у власній правоті й правоті народу за плечима [253, 16. 04. 2016], Патріот – це той, хто свідомо жертвує частиною власного благополуччя в ім'я держави [253, 05. 07. 2016], ... утиски будь-кого, хто має стосунок до Української республіки 1917 року, мали руйнівний ефект для українців. Люди, які були патріотами, які мріяли про свою державу, могли передати свій патріотизм, – все покоління було знищено [250, № 47, (5728), 22. 02. 2018];*

- **примусовий вибір лінії поведінки (обставини тощо):** *Патріотизм ... змусить людей жертвувати чимсь вдома [245, № 16, 11. 05. 2016], ... матері посилали своїх дітей на смерть. Ви вважаєте це патріотизмом? – У безвихідних ситуаціях – так [245, № 24, 22. 06. 2001], патріоти-жертвовники українського народу радянської доби. ... Василь Макуха та Олекса Гірник – патріоти, які вчинили акт самоспалення, протестуючи проти комуністичного режиму [246, № 185, 06. 10. 2010], ... більшість із них навіть не члени ОУН, а звичайні українці й українки, які найвищою ціною заплатилися за свій патріотизм [253, 19. 11. 2016];*

- **результат виховання:** *Самовідданість та самопожертва, які рухають нашими людьми в бажанні захистити рідну країну і наш демократичний лад, – це результат патріотичного виховання. Це відгук безсмертних рядків Івана Котляревського: «Любов к Отчизні де героїть, там сила вража не устоїть – там груди сильніша од гармат!» [249, № 41, 10. 10. 2014].*

2. Жертовність як найбільша чеснота громадянина заслуговує довічної пам'яті:

- пам'яті в серцях людей: *Трагічна доля двох мужніх патріотів, що загинули на бойовому посту, могла назавжди загубитись у лихолітті буремних подій ХХ століття... На щастя, подвиг цих мучеників, полеглих за українську свободу, не залишився назавжди втраченим для прийдешніх поколінь [246, № 019, 30. 01. 2008], Серед тих, хто віддав своє життя за Україну, і Анатолій Твердола. Про таких, як він, кажуть: справжній чоловік! Він захищав Батьківщину в запеклому бою. Для кожного з нас він назавжди залишиться прикладом мужності, патріотизму, відданості рідній землі» [246, № 232-233, 2017], Патріотизм вимірюється відчуттям обов'язку перед тими, хто відійшов у вічність [246, № 28, 06. 08. 2010], Ваші герої віддали життя за Україну... тепер все залежить від вашої відваги, але також і від терпіння [246, № 100, 11. 06. 2015];*

- публічне виявлення пам'яті представниками влади: *Президент України згадав про загиблих українців, які обстоювали рідну землю і заплатили за це велику ціну. Він подякував військовим за їхній патріотизм [253, 10. 09. 2016], Президент зазначив, що в даний час військовослужбовці «демонструють високий професіоналізм, патріотизм і, головне, безмежну відданість Україні». «Перед вами гідні приклади служіння Батьківщині, тому що серед учасників АТО – ваші батьки, брати, родичі і друзі», – сказав Петро Порошенко. Присутні хвилиною мовчання вшанували пам'ять випускників ліцею, які віддали своє життя, захищаючи Україну [249, № 36, 05. 09. 2014], «Україна заплатила дуже високу ціну за свій європейський вибір. Для кожного з нас Революція гідності – найбільш важлива, яскрава і, можливо, найбільш трагічна частина нашого життя. 18-20 лютого – найскладніший її період, але водночас це була наша рішучість і віра в те, що ми побудуємо справедливую європейську державу. Я хочу подякувати кожному з вас за той подвиг, за величезну самопожертву в ті дні», – наголосив Президент [249, № 8, 19. 02. 2016], «Борітеся і поборете! Вам Бог помагає», – із цими рядками з «Кавказу» пішов у вічність перший герой Небесної Сотні Сергій Нігоян», – додав Президент [250, № 10, (5743), 15. 03. 2018];*

- **публічне виявлення пам'яті діячами церкви:** *Священнослужителі вшанували пам'ять Миколи Лебеда, 18-річного гімназиста, який був тяжко поранений у бою під Крутами і помер на руках у матері 30 січня 1918 року. Хлопця поховали на старому кладовищі у центрі Чернігова. На його надгробку було викарбувано тризуб та напис: «Нехай земля тобі буде пухом, любий сину» [243, 30. 01. 2007, № 16 (4016)];*

- **публічне виявлення пам'яті діячами мистецтва (письменники):** *Знаковою річчю у цьому переліку високомистецьких і патріотичних творів став його (Павла Тичини) вірш-реквієм «Пам'яті тридцяти»... Вражає у цьому вірші й тривожне передчуття, передбачення, що стало, на жаль, реальністю: «По кривавій по дорозі нам іти у світ» [250, № 3, (5736), 25. 01. 2018].*

3. Жертовність є чеснотою громадянина: *Патріотизм і відданість Батьківщині – чесноти, притаманні його характеру, він красномовно проявив їх під час перебування в зоні АТО. Вони беруть гору навіть над ціною його життя [253, 30. 10. 2015].*

4. Жертовність заслуговує пошани, відзнаки й нагороди: *Глава держави відзначив бойовий дух, патріотизм і жертовність військовослужбовців Нацгвардії [253, 27. 03. 2015], За безпрецедентний героїзм та патріотизм з початку особливого періоду державними нагородами удостоїли 7239 військовослужбовців. На жаль, 1415 із них – посмертно [253, 12. 08. 2015].*

5. Жертовність як складник поняття «невмирущість нації»: *Український патріотизм Словацького може бути справедливо порівнюваний хіба що з патріотизмом Шевченка. Йдеться про релігійне, нездоланне переконання обох поетів у тому, що невмирущість нації походить із її страждань та непокори [246, № 222-223, 2017].*

6. Жертовність як складник поняття «захист країни»: *Виняткова жертовність і глибокий патріотизм українських вояків посприяли тому, що за короткий час утворилася високобоездатна Українська Повстанська армія [246, № 041, 29. 02. 2008], Молитовні віча на майданах міст і сіл України стали*

каталізаторами пробудження масового патріотизму, а подекуди й власної жертовності, покладеної на олтар боротьби за незалежність Батьківщини. Прикладом має слугувати патріотизм, сила волі й духу, що з ними йшли на смерть Герої Небесної Сотні, мужність і самопожертва, з якими захищають Україну воїни АТО [253, 27. 02. 2016].

Внутрішній світ людини, зокрема його емоційна сфера, становить багатогранне й складне утворення, тому є цікавим об'єктом наукових студій не лише філософського, психологічного, а й мовознавчого характеру. Дослідження мовних засобів на вираження внутрішнього світу людини розкриває спосіб мислення особистості. Концепт ПАТРІОТИЗМ є досить багатогранною одиницею інформації, у складі якої ряд взаємопов'язаних компонентів-концептів. Виявлено об'єктивну взаємозалежність концептів ЖЕРТОВНІСТЬ та ЛЮБОВ, що відтворено в україномовній концептуальній картині світу, зокрема у внутрішній організації концепту ПАТРІОТИЗМ.

Лексема «любов» як ключовий вербалізатор концепту ЛЮБОВ виявляє полісемантичну структуру з таким когнітивним наповненням: прив'язаність, що виникає на ґрунті спільних інтересів; предмет гордості; важливий складник виховання; почуття, що потребує популяризації. Лексема «жертовність» як ключовий вербалізатор концепту ЖЕРТОВНІСТЬ виявляє полісемантичну структуру з таким когнітивним наповненням: усвідомлена необхідність зберігати й захищати досягнуте; чеснота громадянина, що заслуговує найбільшої пошани, відзнаки й нагороди; чеснота громадянина, що заслуговує довічної пам'яті; складник понять «захист країни» і «невмирущість нації».

Отже, патріотизм – це не слова чи політичні гасла в публіцистичному дискурсі України, оскільки природа цього феномену – любов і жертовність. Концепт ЛЮБОВ як компонент концепту ПАТРІОТИЗМ виходить на передній план у його семантичному прототипі, поєднуючись із концептом ЖЕРТОВНІСТЬ. Саме тому патріотизм варто шукати не в зовнішніх його виявах, а там, де він зароджується і стає елементом внутрішнього світу – у свідомості.

3. 4. Метафоричні моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» та «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ»: структура, функційні властивості

Феномен ПАТРІОТИЗМ – складне та недоступне для безпосереднього спостереження поняття – ми зможемо представити за допомогою формування метафоричних моделей, тобто тієї «поняттєвої площини, елементи якої знаходяться в різних семантичних відношеннях» [211, с. 120]. Когнітивний підхід у дослідженні метафори є ключем до розуміння форм репрезентації знань. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує розуміння, яке сприймає розум. У межах когнітивного підходу метафоризацію розуміємо як специфічну операцію над знаннями, передача інформації від одного концептуального поля – джерела до іншого концептуального поля – мети [78, с. 119]. Переваги когнітивного розуміння традиційних метафоричних перенесень полягають у новому підході до самого механізму створення метафори: вельми важливі різноманітні й складні форми взаємопроникнення концептуальної, мовної й художньої сфер. Метафора рухає ті механізми ментальних процесів, що засновані на наших підсвідомих, генетичних знаннях [139, с. 197].

Ґрунтуючись на когнітивному феномені, концептуальний аналіз, на відміну від семантичного, не може вдовольнитися лише виявленням переліку компонентів, що входять до складу аналізованої одиниці. Необхідно співвіднести певні елементи й об'єднати у складі цілого, наприклад, моделей. Метафорична модель – це схема зв'язку між поняттєвими сферами, яка існує і / або складається у свідомості носіїв мови та яку можна описати певною формулою: «X – це Y» [193, с. 177]. Метафоричні моделі формують образ – ментальну одиницю, стійке уявлення про об'єкт навколишньої дійсності, структуроване за допомогою низки концептуальних метафор, не подібних до оригіналу, які формують у свідомості реципієнта сукупність культурно-специфічних зв'язків [84, с. 40]. Ми будемо визначати метафоричну модель як мисленнєву побудову, отриману у висновках після впровадження ефекту

семантичного зсуву мовних одиниць чуттєвої сфери, коли саме метафора сформувала уявлення про об'єкт і зумовила спосіб та стиль мислення про нього.

Метафоричні моделі варто аналізувати за допомогою фреймово-слотових операцій. Активуючи фрейм (перший рівень концепту) через мисленнєві дані другого рівня (слоти), ми відтворимо всю структуру загалом, оскільки фрейм – це багатокомпонентна структурна одиниця інформації, наповнена знаннями різних рівнів. Слоти є тим поєднанням, що пов'язують когнітивний і мовний рівні, це своєрідні вузли фрейму – компоненти структури концепту.

Обсяг знань, який належить певному концептуальному об'єкту, необхідно певним чином організувати й систематизувати в мисленні. Внутрішнє структурування концепту ПАТРІОТИЗМ проведемо за запропонованою С. Жаботинською [63, с. 359] схемою, що складається з базисних фреймів, утворюючи концептуальну мережу інформаційної системи та виявляючи узагальнені принципи категоризації й організації вербалізованої інформації. Ми поділяємо думку С. Жаботинської, що в кожному базисному фреймі – предметному, акціональному, посесивному, ідентифікаційному, компаративному – міститься декілька тематично близьких пропозицій, тип яких визначається відповідно до назви фрейму. Ці пропозиції, або пропозиційні схеми, є фундаментальними поняттєвими структурами, що використовуються нашим мисленням як інструмент оброблення інформації. Пропозиційні схеми демонструють основні види зв'язків між предметом та його ознаками, що співвідносяться з традиційними відношеннями між поняттєвими сутностями – метонімією, метафорою, розширенням і звуженням значення.

Різновиди предметного фрейму: кваліфікаційна, квантитативна та темпоративна схеми. Кваліфікаційна схема ЩОСЬ є ТАКЕ поєднує якість із явищем інтенції: інтенція представлена слотом ЩОСЬ, а якість – слотом ТАКЕ. Темпоративна схема поєднує явище інтенції (слот ЩОСЬ) з часом буття (слот ТОДІ): ЩОСЬ є ТОДІ. Квантитативна схема поєднує явище інтенції з її кількісними характеристиками: ЩОСЬ є СТІЛЬКИ.

Предметний фрейм досліджуваного концепту представлений набором пропозицій, де ознака поєднується з предметом зв'язкою «є» [62, с. 8] – «Патріотизм є показова іграшка», «Патріотизм є абсурд», що уособлює модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА».

Фрейм 1. **«Патріотизм є показова іграшка».**

Кваліфікаційна схема предметного фрейму **ЩОСЬ є ТАКЕ:**

- **показовий атрибут:** *Патріотизм став як спортивний костюм – «предметом» масової культури, який, як і спортивний костюм, використовується найчастіше не за призначенням* [245, № 35, 06. 10. 2014];

- **бажання пограти:** *спроба зіграти у показовий патріотизм* [245, № 16, 11. 10. 2011], *монополія на патріотизм* [245, № 32, 23. 08. 2002].

Темпоративна схема предметного фрейму поєднує явище інтенції (слот **ЩОСЬ**) з часом буття (слот **ТОДІ**) **ЩОСЬ є ТОДІ:** «патріотизм на публіці»:

- **товар найвищого ґатунку:** *...сально-квасний патріотизм політиків зазвичай обмежується часом телефірів* [245, № 5, 08. 02. 2008], *... спрацьовує специфічний патріотизм Партії регіонів* [245, № 2, 09. 06. 2011].

Квантитативна схема предметного фрейму поєднує явище інтенції з її кількісними характеристиками: **ЩОСЬ є СТІЛЬКИ:**

- **триває лише певний період:** *Патріотизм української влади має якийсь ситуативний характер* [245, № 45, 17. 11. 2000], *... політична еміграція надто швидко вдовольнила свої патріотичні потуги кущиком калини біля свого котеджу* [245, № 23, 20. 06. 2003].

Компаративний фрейм містить зв'язку «є як» і поєднує дві ролі: предмет, який порівнюють, та предмет, з яким порівнюють [63, с. 359]. Модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» представлена схемою, що є основою метафори, виявляючи риси подібності між сутностями, які належать до різних поняттєвих сфер: **ЩОСЬ є ніби ЩОСЬ** (корелят). Метафора є одним із потужних інструментів мовленнєвого впливу з метою формування в цільовій аудиторії оцінного судження. Виокремлені приклади підтверджують, що метафорична

модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» наділена ознаками, яким властива негативна конотація:

- **замаскуватися:** ... *совковість маскується під патріотизм* [245, № 3, 28. 01. 2005], *лжепатріотичне вовтузіння* [245, № 8, 23. 02. 2001], *ура-патріотизм* [245, № 37, 08. 10. 2010], *ура-шароварщик – той, хто вдягає патріотизм як празничну одяжину* [245, № 14, 15. 04. 2005], *патріотизм перетворюється на світогляд лібералів* [245, № 24, 03. 07. 2015];

- **отримати статус лідера:** ... *кожен із нас часто лише для себе хоче придбати патент на патріотизм* [245, № 29, 19. 09. 2011];

- **пройти іспит:** *Влаштований війною іспит завжди супроводжується правдивою відповіддю на запитання, чого насправді варті для конкретної особи та спільноти такі поняття, як Вітчизна, патріотизм, самопожертва* [245, № 18, 29. 12. 2011].

Основним фреймом мережі є акціональний:

- **ХТОСЬ діє на КОГОСЬ:** *Кожен намагається приватизувати патріотизм, називаючи себе патріотом вся України* [245, № 43, 10. 11. 2006];

- **діє ТАМ:** ... *ставка робилася і на регіональний патріотизм* [245, № 41, 11. 11. 2011];

- **діє ТАК:** *В українському суспільстві уживаються патріотизм і миролюбство до агресора* [245, № 35, 03. 10. 2014], ... *патріотизм вилазить боком* [245, № 40, 17. 10. 2003], *Кремль виростить патріотизм у молоді РФ за 2 млрд. рублів* [245, № 6, 20. 02. 2015];

- **діє задля МЕТИ:**

1) **деморалізація:** ... *голий патріотизм влади неминуче призведе до невтішного фіналу* [245, № 5, 13. 02. 2009];

2) **показовість:** ... *показати свій патріотизм в самопроголошеній республіці* [245, № 13, 14. 07. 2015];

3) **маніпуляція:** ... *приватизувати патріотизм* [245, № 43, 10. 11. 2006], ... *під наркозом патріотизму безпричинність війни залишилася ніким не поміченою* [249, № 37, 21. 10. 2016].

Фрейм 2 «Патріотизм – є абсурд».

Кваліфікаційна схема **ЩОСЬ Є ТАКЕ:** ... кувати футболом патріотизм [245, № 26, 07. 07. 2006], Слово «патріотизм» пройшло всі стадії розвитку та деградації [245, № 8, 02. 03. 2012], ... патріотизм має різні обличчя: від шовіністичного до чорносотенного [245, № 26, 18. 07. 2014], ... патріотизм, втілений в небезпечному вигляді [245, № 17, 20. 05. 2014], ... патріотизм, безупинно декларований і невпинно демонстрований [245, № 49, 14. 12. 2001], Популярна історія у будь-якій країні покликана виховувати загальнодержавний патріотизм [245, № 5, 12. 02. 2010].

Квантитативна схема **ЩОСЬ Є СТІЛЬКИ (міра):**

1) **патріотизму багато:** День міста в Тамбові відзначився надлишком патріотизму, від якого хіба що щелепи не звело [245, № 22, 15. 06. 2015], ... патріотизм вивергався і фонтанував [245, № 22, 15. 06. 2015];

2) **патріотизму мало:** ... споживчий патріотизм пішов на спад [245, № 50, 26. 12. 2003];

Темпоративна схема **ЩОСЬ Є ТОДІ (за якої умови):**

1) **коли є усвідомлення:** На зміну здоровому глузду мав прийти патріотизм [245, № 25, 05. 07. 2002];

2) **коли немає виваженості:** Розважливість перемогла патріотизм [245, № 42, 15. 10. 2004];

3) **коли це необхідно владі:** Російська пропаганда розбудила людей о четвертій ранку 22 червня, будили не самих росіян, а їхній «патріотизм» [245, № 23, 23. 06. 2015], ... Путін пробуджує патріотизм [245, № 9, 14. 03. 2014], Путін заохочував патріотизм задовго до того, як окупував Крим [245, № 2, 31. 03. 2015], ... ми б і безкоштовно просували патріотизм [245, № 16–17, 15. 05. 2015], ... патріотизм культивується в Росії [245, № 33, 01. 09. 2015];

4) **є лише тоді, коли декому вигідно:** Деякі моменти змусили патріотизм відійти в сторону [245, № 32, 17. 09. 2014].

Проаналізовані зразки дискурсу засвідчують, що в якості корелятив метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» використано номінації,

характерні концепту ГРА: ставка, показовість, монополія, патент, вовтузіння, спроба зіграти, маскується, отримати статус лідера, пройти іспит, перемагає, показовість, маніпуляція, ситуативність, відійти в сторону, не конфліктує.

Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» формують такі фрейми: «Патріотизм – любов до країни», «Патріотизм – найвища чеснота».

Фрейм 1. «Патріотизм – любов до країни».

Кваліфікаційна схема **ЩОСЬ Є ТАКЕ**: ... *ціна нашого спокою – втрачені життя цих молодих хлопців. Студенти історичного факультету завжди проявляють найбільший патріотизм, студенти-медики готові рятувати інших* [253, 21. 02. 2017], *патріотизм вимірюється відчуттям обов'язку перед тими, хто відійшов у вічність, та відповідальності перед майбутніми поколіннями своїх земляків* [245, № 28, 06. 09. 2010], ... *урок розуміння патріотизму* [245, № 16, 26. 04. 2013], ... *патріотизм – любов до спільної Батьківщини* [246, № 5, 08. 02. 2002], ... *патріотизм – почуття інтимне, глибинне, безумовне* [245, № 19, 29. 05. 2015], ... *патріотизм – це глобальна конкурентоспроможність* [245, № 20, 31. 05. 2015].

Темпоративна схема **ЩОСЬ Є ТОДІ (за якої умови)**: ... *патріотизм справжній народився саме тут* [245, № 22, 09. 06. 2006], ... *виростає патріотизм з потреби пам'ятати про кожного, хто зробив щось особливе для рідного краю* [245, № 22, 21. 06. 2013], ... *патріот – це той, хто вірить в Бога* [245, № 23, 24. 03. 2016], ... *поєднати патріотизм зі здоровим глуздом* [245, № 25, 04. 07. 2008], ... *патріотизм – це любов, прив'язаність до Батьківщини, що виникає зі спільних традицій, культури, інтересів усіх громадян* [246, № 18, 17. 05. 2002].

Важливим фреймом мережі є акціональний:

ХТОСЬ діє на КОГОСЬ: *Монумент Незалежності повернув нашу історію і розбудив у нас гордість і патріотизм* [245, № 24, 05. 07. 2015];

1) **діє ТАМ**: ... *патріотизм у них (гуцулів) у крові* [245, № 50, 26. 12. 2003];

2) діє **ТАК**: У багатьох із них говорить громадянська позиція та патріотизм [245, № 17, 17. 05. 2013], ... патріотизм не конфліктує з естетикою і професіоналізмом [245, № 43, 02. 11. 2001], ... патріотизм і професіоналізм йдуть поруч [245, № 47, 06. 12. 2002];

3) діє **задня МЕТИ**: ... патріотизм виріс із гуманістичних ідей [245, № 31, 18. 08. 2006], ... патріотизм працює як вищий прояв мотивації [245, № 24, 27. 06. 2008], ... патріотизм і національну гордість закладають культура й освіта [245, № 10, 17. 03. 2006], ... патріотизм демпфірує мало не всі наявні соціальні проблеми [245, № 10, 20. 03. 2015]. Метафоричній моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» властива позитивна конотація.

Фрейм 2. «Патріотизм – найвища чеснота».

Кваліфікаційна схема **ЩОСЬ Є ТАКЕ**: ... гордість переростає в патріотизм [245, № 44, 14. 11. 2003], ... патріотизм не виключає благородства. Навпаки – заохочує рух до високих моральних стандартів [245, № 39, 23. 10. 2014], ... патріотизм як найвища суспільна чеснота [245, № 18, 11. 05. 2007], ... почуття патріотизму йде від самого серця [245, № 28, 01. 09. 2008], Патріотизм – невтомне лікування національних недоліків – іноді без наркозу [245, № 3, 28. 01. 2005], ... переміг патріотизм, перемогла доля [245, № 47, 04. 12. 2015], Мій український патріотизм не сентимент, не національна гордість, це тяжке ярмо, вложене долею на мої плечі. Можу здригатися, можу тишком проклинати долю, але скинути його не можу, не можу шукати іншого краю, бо став би підлий проти власної совісті [253, 20. 08. 2016].

Квантитативна схема **ЩОСЬ Є СТІЛЬКИ** (міра):

- **патріотизм у великому обсязі**: ... його народові не позичати патріотизму [245, № 2, 18. 01. 2002], ... переповнює патріотизм [245, № 27, 18. 07. 2008], ... молодь просто охопив патріотизм, зараз нарешті формується єдина нація [245, № 5, 02. 10. 2014].

Темпоративна схема **ЩОСЬ Є ТОДІ** (за якої умови): за умови війни: патріотизм в добу тяжких випробувань зливався в одне спільне почуття [245, № 2, 16. 01. 2004].

Акціональний фрейм мережі:

ХТОСЬ діє на КОГОСЬ: ... *передавайте маляті разом із молоком свій патріотизм* [245, № 48, 26. 11. 2004], ... *черпають у патріотизмі сили, натхнення багато народів і країн, як боязких, так і самовпевнених* [245, № 32, 03. 10. 2010];

1) **діє ТАМ:** *сьогодні вночі наші «кіборги» в донецькому аеропорту демонструють патріотизм* [245, № 1, 16. 01. 2015];

2) **діє задля МЕТИ:** ... *хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух* [245, № 20, 06. 06. 2014], ... *совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни* [245, № 6, 18. 02. 2005].

Проаналізовані тексти виявили, що в якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» використано номінації-характеристики концепту ЛЮБОВ: не конфліктує, не суперечить, йдуть поруч, зігриває, потреба пам'ятати, йде від серця, черпати сили, злився в спільне почуття. Художні засоби на позначення різних видів відчуттів є одночасно важливими компонентами метафоричних висловлювань, ілюструючи таке ментальне розуміння та сприйняття реальності, що усвідомлюється надто образно та емоційно, бо написано з упродовженням ефекту семантичного зсуву з мовними одиницями чуттєвої сфери. Виявлено, що оновлення семантичного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ, побудованого на звуковому та зоровому сприйнятті, відбувається через нову сполучуваність смислів, слів, а отже, через розширення контексту. Метафоричність концептуальних моделей є художньою узагальненістю – результатом узаємодії тропів (метафори, порівняння, метонімії, епітетів тощо). У мові ЗМІ помітне тяжіння до використання звукових та зорових образів, що виражається персоніфікацією (як «патріоти» неньку доїдають, патріотизм справжній народився саме тут), метафорою (в окопах патріотизму, хвиля патріотизму, урок розуміння патріотизму), одоративними та емотивними епітетами (квасний патріотизм, шовіністичний патріотизм, високий патріотизм), порівняннями (спортивний костюм, празнична одежина).

Отже, аналізуючи метафоричні моделі за допомогою фреймово-слотових операцій та активуючи фрейм (перший рівень концепту) через мисленнєві дані другого рівня (слоти), ми відтворили їх структуру. Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» формують фрейми «Патріотизм – показова іграшка» та «Патріотизм – абсурд». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» – фрейми «Патріотизм – любов до країни» та «Патріотизм – найвища чеснота». Використовуючи в дискурсі метафоричну модель замість прямої номінації, автор спрямовує думку реципієнта в заданому напрямку, робить спробу нав'язати свою систему оцінок і поглядів.

У дослідженні виявлено, що в мові ЗМІ більш продуктивним складником концепту є метафорична модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА». Її особливість – наявність лексики, що вербалізує когнітивно-аналогійні операції, транспоновані з поняттєвої сфери концепту ГРА. Цей прийом – один із яскравих та дієвих інструментів формування негативної оцінки феномена патріотизм в сучасній концептуальній картині світу українців, оскільки наповнює концепт такими ознаками: показовість, маніпулювання.

Слоти, що охоплюють концепти на позначення зовнішніх характеристик, а також інтелектуальних процесів, явищ, почуттів та емоцій, представлені значно меншою кількістю концептів-корелятів для обох метафоричних моделей. Значною кількістю концептів-корелятів репрезентовані слоти, які охоплюють концепти на позначення акціональних характеристик. Як свідчать наведені приклади, найбільш виразною характеристикою феномену ПАТРІОТИЗМ є здатність діяти. Виявлено приклади персоніфікації, у яких спостерігаємо звернення до таких видів діяльності, як пересування в просторі (іде поруч, відійти в сторону), рух (вивергався і фонтанував, виріс, працює), побудова стосунків (не конфліктує, не суперечить, черпає сили).

3. 5. Концептуальна метафора як засіб презентації когнітивного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ

Метафора як феномен свідомості проявляється не тільки в мові, але й у мисленні, у дії: «Наша буденна поняттєва система, у межах якої ми думаємо та діємо, по суті своїй метафорична» [211, с. 256]. Серед усіх видів інформації, що є в опрацьованих нами газетних текстах, особливе значення має інформація, утворена на межі змістовно-фактуальної та змістовно-концептуальної інформації. Ця прихована інформація, що вилучається реципієнтом завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення [42, с. 48], есплікується метафорою.

Необхідність дослідження концептуальної метафори зумовлена її здатністю виступати інструментом пізнання того об'єкта, що називається чи позначається, і в такий спосіб подавати додаткову інформацію про нього [139, с. 196]. Під концептуальною метафорою у нашій роботі розуміємо метафоричну проекцію когнітивної структури корелята ПАТРІОТИЗМ на певний референт, метафорично представлений у контексті. Корелят ПАТРІОТИЗМ представлено дефініціями, з'ясованими в різних джерелах, таких як словники, посібники тощо: моральний принцип, і позиція, і почуття, і політична ідея [115, с. 52].

Зміщення наукових пріоритетів у сферу вивчення когнітивних характеристик зумовило актуальність класифікації метафор за тематичними моделями (досліджують специфіку метафоризації лексики сфери життя, що в певний період особливо знакова для суспільства) і за характером подібності (антропоморфні, природоморфні, зокрема зооморфні, орнітоморфні, ботаноморфні, ландшафтні, соціоморфні, артефактні). Антропоморфізм – семіотичний принцип метафоризації, згідно з яким найменування людини, частин її тіла, ознак і дій за аналогією використовується на позначення інших предметних сфер, зокрема явищ природи, штучно створеного світу, тварин, рослин тощо [165, с. 33].

Виділяємо дієслівні антропометафори, у яких роль метафоричного слова відіграє дієслово, що семантично сконцентровує ознаку предмета, явища через зіставлення його з іншими предметами, явищами:

– антропометафори з ключовими словами на позначення **динамічної сфери життєдіяльності людини з позитивною оцінністю**: ...*патріотизм справжній народився саме тут* [245, № 22, 09. 06. 2006], ... *виріс в Україні патріотизм* [249, № 30, 25. 07. 2014], *Монумент Незалежності повернув нашу історію і розбудив у нас гордість і патріотизм* [245, № 24, 03. 07. 2015], ... *патріотизм і професіоналізм йдуть поруч* [245, № 47, 06. 12. 2002], ...*патріотизм охопив молодь* [245, № 34, 02.10. 2014], ... *патріотизм не конфліктує з естетикою і професіоналізмом* [245, № 43, 02.11.2001], ... *плекання масового патріотизму* [249, № 12, 20. 03. 2015], ... *патріотизм не суперечить любові* [245, № 15, 06. 01. 2007];

– антропометафори з ключовими словами на позначення **динамічної сфери життєдіяльності людини з негативною оцінністю**: ... *як «патріоти» неньку доїдають* [245, № 21, 11. 06. 2016], ... *патріотизм закінчується* [245, № 19, 29. 05. 2015], ... *деякі моменти змусили патріотизм відійти сторону* [245, № 32, 17. 09. 2014], ... *совковість маскується під патріотизм та національну ідею* [245, № 3, 20. 01. 2005];

– антропометафори, що називають **психофізіологічні процеси, стани особи**: ... *поєднати патріотизм зі здоровим глуздом* [245, № 25, 04. 07. 2008], ... *на зміну здоровому глузду мав прийти патріотизм* [245, № 25, 05. 2002], ... *деякі люди тікають саме в такий патріотичний абсурд* [245, № 29, 21. 08. 2014], ... *патріотизм зігріває душу* [245, № 31, 02. 09. 2011], ... *слово «патріотизм» пройшло всі стадії розвитку та деградації* [245, № 8, 02. 03. 2012], ... *патріотизм, який виріс із гуманістичних ідей* [245, № 31, 18. 08. 2006], ... *переповнює патріотизм* [245, № 27, 18. 07. 2008], ... *патріотизм демпфірує мало не всі наявні соціальні проблеми* [245, № 10, 20.03. 2015];

– антропометафоричні контексти з ключовими словами, що характеризують **морально-етичну сферу людини**, наприклад: ... *совість і*

справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни [245, № 6, 18. 02. 2005], ... черпають у патріотизмі сили, натхнення багато народів і країн [245, № 32, 03. 09. 2010], ... його народів не позичати патріотизму [245, № 2, 18. 01. 2002], ... гордість переростає в патріотизм [245, № 44, 14. 11. 2003], ... патріотизм змусить жертвувати чимсь [245, № 16, 11. 05. 2016], ... виростає патріотизм не в останню чергу – з потреби пам'ятати про кожного, хто зробив щось особливе для рідного краю [245, № 22, 21. 06. 2013], ... патріотизм працює як вищий прояв мотивації [245, № 24, 27. 06. 2008], ... у багатьох із них говорить громадянська позиція та патріотизм [245, № 17, 17. 05. 2013];

– антропометафори, які семантично корелюють з назвами **реалій неживого світу, набуваючи статусу антропоморфізмів із негативною оцінністю**: ... *патріотизм має різні барви [245, № 28, 01. 08. 2008], ... розважливість перемогла патріотизм [245, № 42, 15. 10. 2004], ... патріотизм цього «кіно» закінчується [245, № 21, 12. 06. 2015];*

– метафори, які семантично корелюють із назвами **політичних реалій, набуваючи статусу антропоморфізмів з негативною оцінністю**:

1) критика одномоментності вияву: ... *патріотизм української влади має якийсь ситуативний характер [245, № 45, 17. 11. 2000];*

2) критика ідеологічності: *Кремль виростить патріотизм у молоді РФ за 2 млрд. рублів [245, № 6, 20. 02. 2015], Російська пропаганда розбудила не самих росіян, а їхній патріотизм [245, № 23, 23. 06. 2015], ... заражаючись російським державним патріотизмом, переходили згодом на нову стадію національно-політичного роздвоєння – малоросійство, яке наш відомий поет Є. Маланюк назвав «паралічем політичної волі» і «національним поразенством» [249, № 51, 19. 12. 2014];*

3) критика політичних вчинків: ... *як в українському суспільстві уживаються патріотизм і миролюбство до агресора [245, № 35, 03. 10. 2014], ... сально-квасний патріотизм політиків зазвичай обмежується часом телефірів [245, № 5, 08. 02. 2008];*

– антропометафори-переосмислення висловів, унаслідок чого відбувається зближення одних явищ, процесів, рис духовного і фізичного життя індивіда й соціуму з іншими: ... спроба зіграти у показовий патріотизм [245, № 9, 14. 03. 2012], ... кувати патріотизм футболом [245, № 26, 07. 07. 2006], Ми б і безкоштовно просували патріотизм [245, № 10, 15. 05. 2015], ... патріотизм культивується в Росії [245, № 33, 01. 09. 2015], ... совковість маскується під патріотизм [245, № 3, 28. 01. 2005], ... полюбила мову й пісні – створила в собі ґрунт, на якому незабаром вироста її національна свідомість і глибокий патріотизм [249, № 1, 09. 01. 2015], Кувати патріотичним словом духовну зброю для дезорієнтованої в ідейно-світоглядному плані української людності [250, № 29, (5710), 27. 07. 2017];

– антропометафори, ключовими словами яких є **конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, які стосуються абстрактних категорій**: ... патріотизм вилазить боком [245, № 40, 17. 10. 2003], ... людьми керує глобальний патріотизм [245, № 36, 14. 09. 2001], показати свій патріотизм [245, № 3, 14. 04. 2015], ... глибоке коріння патріотизму їхнього роду-народу [249, № 49, 08. 12. 2017], ... плекання патріотизму [249, № 18, 29. 04. 2016].

Також виділяємо генітивні метафори, у яких роль метафоричного слова відіграє іменник:

– антропометафори з **традиційними семантичними центрами-соматизмами**: ... патріотизм має різні обличчя: від шовіністичного до чорносотенного [245, № 26, 18. 07. 2014], ... почуття патріотизму йде від самого серця [245, № 28, 01. 08. 2008].

– новітні індивідуально-авторські утворення, що функціують як **антропометафори-конкретизатори соціально-економічної сфери**: ... монополія на патріотизм [245, № 32, 23. 08. 2002], ... п'ятирічка патріотизму у відсотках [245, № 16, 02. 03. 2012], .. дефіцит патріотизму [245, № 20, 06. 06. 2014], ... кожен із нас часто для себе лише хоче придбати патент на патріотизм [245, № 29, 19. 08. 2011], ... приватизувати

патріотизм [245, № 43, 10. 11. 2006], ... *перемога патріотизму над жадібністю іноземців* [245, № 41, 05. 11. 2010].

– індивідуально-авторські утворення, що в текстах ЗМІ України функціують як **антропометафори-конкретизатори** поняття «**війна**»: ... *в окопах патріотизму* [245, № 39, 23. 10. 2014], ... *хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух* [245, № 20, 06. 06. 2014];

– індивідуально-авторські утворення, що функціують як **антропометафори-конкретизатори** поняття «**захист**»: *Всі міцно стоять на позиціях українського патріотизму. Пліч-о-пліч захищають нашу державу зі зброєю в руках* [249, № 29, 26. 08. 2016], *В нас пробудився дух гідності та патріотизму, і ми це бачимо у тому, що наша молодь пішла захищати свою землю, ту кількість волонтерських рухів – усе це, хоча і у стражданнях, але об'єднує український народ* [249, № 41, 10. 10. 2014];

– антропометафори, які семантично корелюють із назвами **реалій неживого світу**: *урок розуміння патріотизму* [245, № 16, 26. 04. 2013], *на хвилі «відбудовчого патріотизму»* [245, № 15, 22. 04. 2005], ... *надлишок патріотизму, від якого хіба що щелепу не звело* [245, № 22, 15. 06. 2015], ... *патріотизм – на задвірках сьогодення* [249, № 33, 18. 08. 2017], ... *ставка на регіональний патріотизм* [245, № 41, 11. 11. 2011], ... *патріотичне ядро* [249, № 42, 17. 10. 2014].

Наведені приклади на позначення різних видів відчуттів є одночасно важливими компонентами метафоричних висловлювань, ілюструючи таке ментальне розуміння та сприйняття реальності, яке усвідомлюється надто образно та емоційно, бо написане з упровадженням ефекту семантичного зсуву з **мовними одиницями чуттєвої сфери**: ... *патріотизм став як спортивний костюм – «предметом» масової культури, який, як і спортивний костюм, використовується найчастіше не за призначенням* [245, № 35, 06. 10. 2014].

Часто в мові друкованих ЗМІ України натрапляємо на такі поняття, значення яких перебувають у відношенні гострої протилежності. Антоніми *антипатріотичний, квазіпатріотизм* [245, № 28, 06. 08. 2010],

псевдопатріотичний [245, № 3, 26. 01. 2007], *лжепатріотичний* [245, № 19, 29. 05. 2015] та смислове поєднання слів *непатріотична ментальність* [245, № 18, 20. 05. 2016], *надлишок патріотизму* [245, № 22, 15. 06. 2015], *патріотичний абсурд* [245, № 29, 21. 08. 2014], *лжепатріотичне вовтузіння* [245, № 8, 23. 02. 2001] більш повно розкривають наповнення змісту концепту. Показний, галасливий, хибний патріотизм, що виявляється лише на словах, на сторінках газети отримує яскраву метафоричну вербалізацію: ... *сально-квасний патріотизм – свій до свого по своє* [245, № 5, 08. 02. 2008], *ситцевий патріотизм* [245, № 32, 28. 08. 2009], *ура-патріотизм* [245, № 37, 08. 10. 2010], ... *ура-шароварщик – той, хто вдягає патріотизм як святкову одяжину* [245, № 14, 15. 04. 2005], ... *некропатріотизм – любов до неіснуючої батьківщини* [245, № 41, 31. 10. 2008].

Отже, дослідження механізмів метафоричної концептуалізації уможливило реконструювання метафор, що формують у публіцистичному дискурсі сприйняття феномену «патріотизм» та виявляють ставлення українців до нього. Концептуальна метафора об'єктивує дійсність через нову сполучуваність смислів, слів, а отже – через розширення контексту. Результати дослідження свідчать про антропоцентричну спрямованість низки метафоричних виразів, виявлених у газетному дискурсі України. Так, зокрема, зазначені концептуальні метафори стимулюють осмислення феномену «патріотизм». Продуктивними є дієслівні метафори, яких виокремлено сім груп: антропометафори з ключовими словами на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини з позитивною та негативною оцінністю; антропометафори з ключовими словами на позначення психофізіологічних процесів та станів особи; контексти з ключовими словами, що характеризують морально-етичну сферу людини; назви реалій неживого світу із негативною оцінністю; антропометафори-переосмислення висловів, унаслідок чого відбувається зближення одних явищ, процесів, рис духовного й фізичного життя індивіда й соціуму з іншими; антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, які

стосуються абстрактних категорій. Як свідчить наведений корпус прикладів, найбільш виразною характеристикою концепту ПАТРІОТИЗМ є здатність діяти: народився, працює, переростає, плакає, розбудив, не суперечить, не конфліктує, виростає, демпфірує тощо. Генітивна антропометафора менш продуктивна – виокремлено чотири групи: антропометафори з традиційними семантичними центрами-соматизмами; новітні індивідуально-авторські утворення, що функціують як антропометафори-конкретизатори соціально-економічної сфери; індивідуально-авторські утворення, що функціують як антропометафори-конкретизатори поняття «війна», «захист»; антропометафори, які семантично корелюють із назвами реалій неживого світу. Вияв когнітивного наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ компонентами метафоричних висловлювань ілюструє таке ментальне розуміння та сприйняття реальності, що усвідомлюється надто образно та емоційно, бо створене з упровадженням ефекту семантичного зсуву з мовними одиницями чуттєвої сфери.

3. 6. Епітет як засіб розширення змістового потенціалу концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ

Лінгвістика ХХІ століття спрямована на гуманізацію її наукової парадигми – зосередження на мовній особистості. Саме тому простежується новий підхід у дослідженні тропів, зокрема епітетів, як «простіших і найефективніших засобів виразності, що надає мові значно більшої точності, гостроти й емоційності» [132, с. 113]. Раніше їх вивчення зводилося до опису створюваних ними художніх ефектів. Ми поділяємо думку Т. Онопрієнко, що нині епітет розглядається не як орнаментальний засіб, а як змістовне явище, яке виступає в кількох аспектах (логічному, психологічному, лінгвістичному, літературознавчому) [134, с. 127]. Саме епітет допомагає дати яскраву оцінку певному факту, загострити увагу читача, характеризуючи об'єкт з погляду авторського сприйняття, обов'язково містить суб'єктивну оцінку відповідного

факту [133, с. 157]. Здатність епітетів створювати чи увиразнювати загальну картину вислову, конкретизувати авторське бачення уможлиблює суб'єктивізацію оповіді та надання оцінного ефекту.

У межах дослідження необхідно проаналізувати лексеми, що відтворюють концепт ПАТРІОТИЗМ образно-тропеїчними засобами (епітетами) в аспекті презентації когнітивних смислів, оскільки газетна публіцистика, орієнтована на масову аудиторію, потребує використання експресивних засобів мови для максимального впливу на суспільство, на формування й зміну свідомості читацької аудиторії. Епітети, як найбільш популярні мовні засоби, яскраво репрезентуючи концепт ПАТРІОТИЗМ, виявляють авторське бачення картини світу, подане в публіцистичному тексті.

У мові друкованих ЗМІ переважають внутрішньочуттєві епітети. У їх складі ми виділили одоративні та емотивні епітети. Одоративні характеризують предмет за запахом, нюхом, смаком, дотиком. Найбільшу групу становлять емотивні (почуттєві) епітети, виражені емоційно забарвленими прикметниками чи дієприкметниками, з наявним компонентом негативної оцінки «патріота на глум (людини байдужої, що може лише мріями та балачками боронити край, або бореться лише за те, з чого буде мати зиск)» [6, с. 17].

У публіцистичному дискурсі виявлено емотивні епітети, що наповнюють концепт ПАТРІОТИЗМ такими характеристиками:

- *осуд: інформаційно-пропагандистський, агресивний патріотизм* [247, № 8416, 26. 11. 2015], *патріотизм аморальний* [245, № 47, 05. 12. 2003], *егоїстичний патріотизм* [245, № 29, 19. 08. 2011], *хворобливий патріотизм* [245, № 42, 07. 11. 2008], *марнославний ірраціональний патріотизм та показовий* [245, № 32, 03. 09. 2010], *фальшивий патріотизм* [245, № 11, 27. 03. 2015], *патріотизм марний, небезпечний і шкідливий* [245, № 11, 27. 03. 2015], *патріотизм, втілений в небезпечному вигляді* [245, № 4, 20. 05. 2014], *фальсифікований патріотизм* [245, № 25, 05. 07. 2002], *егоїстичний патріотизм* [245, № 29, 19. 08. 2011], *кон'юнктурний патріотизм* [247, № 8647, 29. 04. 2016], *вдаваний зовнішній патріотизм* [247, № 8143, 02. 06.

2015], *хибний патріотизм* [247, № 7545, 13. 05. 2014], *казенний патріотизм* [248, № 17, 22. 04. 2016], *рафінований патріотизм* [248, № 52, 25. 12. 2015], *збочений патріотизм* [248, № 5, 19. 12. 2014].

- **зневага:** *ярмарковий патріотизм під образливими гаслами* [247, № 8449, 17. 12. 2015], *збочений патріотизм, спрямований на знищення сучасності* [247, № 7805, 16. 10. 2014], *безпардонний патріотизм* [245, № 8, 23. 02. 2001], *хибний патріотизм* [245, № 24, 04. 07. 2014], *не справжній патріотизм* [245, № 2, 22. 01. 2016], *патріотизм – коричневий, той, про який англійський поет Самуель Джонсон сказав «останній притулок негідників»* [243, 01. 11. 2014, № 211 (5961)], *ефемерний патріотизм* [247, № 7770, 23. 09. 2014];

- **насмішка:** *патріотизм незобов'язуючий* [245, № 30, 22. 08. 2013], *символічний, декларативний патріотизм* [245, № 4, 10. 06. 2011], *показовий патріотизм* [245, № 16, 11. 05. 2011], *дезінформований патріотизм* [247, № 8791, 01. 09. 2016], *на голому патріотизмі довго не попереш* [247, № 8283, 30. 08. 2015], *беззмістовний патріотизм* [252, № 189, 12. 10. 2010], *примітивний патріотизм* [252, № 002, 06. 01. 2010].

Кожен сам обирає свій спосіб виявлення ставлення до патріотизму, про що й зазначається в мові ЗМІ. Для когось, наприклад, *антипатріотизм – це патріотизм у його нацирїшому вигляді. Наш український патріотизм – це така дивна сума і суміш взаємовиключних міфологій: за великим рахунком патріотизм аморальний* [245, № 47, 05. 12. 2005]. Дехто вважає, що *справжній патріотизм ґрунтується на глибокому розумінні минулого* [245, № 49, 19. 12. 2003]. Іноді відбувається плутанина думок, що ілюструє такий приклад: *багато людей плутають у собі почуття справжнього патріотизму і псевдопатріотизму* [245, № 19, 29. 05. 2015].

Оскільки в мові ЗМІ синтаксичні одиниці виконують не лише пряму функцію, але й несуть певну інформацію, культурний смисл, акумулюючи досвід поколінь, усвідомлення якого є важливим як для національного/етнічного самоусвідомлення індивіда, так і для ефективного

функціювання системи світовідчуття, то поширеними мають бути емотивні епітети з компонентом позитивної оцінки. Так, зокрема, у публіцистичному дискурсі виявлено епітети, що наповнюють концепт ПАТРІОТИЗМ лексико-семантичним полем **почуття**:

- **захоплення**: *високий патріотизм* [252, № 142, 09. 11. 2016], *неймовірний патріотизм* [245, № 21, 13. 06. 2014], *істинний патріотизм* [245, № 17, 06. 05. 2005], *самовідданий патріотизм* [245, № 23, 18. 06. 2010], *справжній патріотизм* [245, № 19, 29. 05. 2015], *ревний патріотизм* [245, № 40, 26. 10. 2007], *грунтовий патріотизм* [245, № 21, 03. 06. 2005], *безкомпромісний патріотизм* [247, № 7127, 5. 09. 2013];

- **чутливість**: *безкорисливий донкіхотівський патріотизм* [245, № 44, 17.11. 2006], *«кардіопатріотизм», тобто сердечний, але не раціональний патріотизм* [245, № 21, 10. 06. 2011], *натхненний патріотизм* [245, № 28, 15. 07. 2015], *наївний патріотизм* [243, 18. 11. 2010], *щирий патріотизм* [247, № 8704, 06. 06. 2016];

- **усвідомленість**: *глибинний патріотизм* [252, № 041, 03.03.2006], *кондовий патріотизм* [252, №179, 05.12.2013], *глобальний патріотизм* [245, № 36, 14. 09. 2001], *патріотизм конкретний, а не «а пагаваріть»* [252, № 219, 27. 11. 2007], *зрілий патріотизм* [252, № 111, 17. 06. 2005], *глибокий патріотизм* [247, № 7975, 09. 02. 2015], *іноземний патріотизм* [247, № 7674, 25. 07. 2014].

Епітети, що формують когнітивне наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ лексико-семантичним полем **результати діяльності**:

- **результативність**, наприклад, *економічний патріотизм* [252, № 148, 08. 10. 2014], *справжній економічний патріотизм* [245, № 13, 10. 04. 2016], *ефективний патріотизм* [245, № 17, 13. 05. 2012], *відбудовчий патріотизм* [244, № 15, 22. 04. 2005], *дієвий патріотизм* [234, № 11, 27. 03. 2015], *патріотизм продуктивний* [245, № 11, 27. 03. 2015], *здоровий патріотизм, який, набагато важливіший, ніж спілкування тільки однією мовою* [247, № 8780, 23. 07. 2016];

- **одномоментність**, наприклад: *модний патріотизм* [245, № 12, 26. 03. 2004], *новий патріотизм* [245, № 32, 31. 08. 2007 та № 24, 24. 06. 2005], *український патріотизм зразка XXI ст.* [245, № 2, 22. 01. 2016], *ситуативний патріотизм* [245, № 45, 17. 11. 2000];

- **масштабність**, наприклад: *регіональний патріотизм* [252, № 010, 21.01.2011], *глибинний не шароварний патріотизм* [247, № 7794, 10. 10. 2014], *тотальний український патріотизм* [245, № 11, 27. 03. 2015], *український локальний патріотизм* [245, № 47, 06. 12. 2002], *масовий російськомовний український патріотизм* [245, № 15, 25. 04. 2014], *вселенський патріотизм* [245, № 16, 27. 04. 2007], *безмежний патріотизм* [245, № 36, 10. 09. 2004], *масовий патріотизм* [245, №15, 25. 04. 2014];

- **духовність**: *християнський патріотизм – це соціальне вираження любові до ближнього* [247, № 7881, 01. 12. 2014];

- **нефальшивість**: *непідробний патріотизм* [249, № 9, 03. 03. 2017];

- **особистна належність**: *його патріотизм* [252, № 057, 18. 04. 2012], *особистий патріотизм* [252, № 094, 03. 07. 2012];

- **територіальність**. Територіальний патріотизм виявляється в любові до свого міста (своєї території), проте водночас не завжди присутнє усвідомлення того, що твоя територія є частиною території більшої, що місто є частиною держави: *регіональний патріотизм! Чи не несе він у собі певні небезпеки конфлікту з патріотизмом загальнодержавним?* [251, № 36, 27. 09. 2017], *регіональний патріотизм* [245, № 16, 27. 05. 2013], *домашній патріотизм* [243, 21. 06. 2011], *місцевий патріотизм* [245, № 29, 22. 08. 2012], *кримський патріотизм* [252, № 009, 20. 01. 2011], *польський патріотизм* [243, 31. 03. 2016], *білоруський патріотизм* [245, № 20, 06. 06. 2014], *проросійський, патріотизм проавстрійський* [245, № 26, 18 липня 2014], *американський патріотизм* [252, № 187, 08. 10. 2010], *галицький або волинський патріотизм* [245, № 41, 11. 11. 2011], *чеченський патріотизм, і прибалтійський патріотизм* [245, № 24, 22. 06. 2001], *скандинавський патріотизм* [245, № 48, 13. 12. 2002],

український патріотизм [245, № 49, 14. 12. 2001], *донецький патріотизм* [245, № 28, 06. 08. 2010];

- **ідеологічна база почуття:** *радянський патріотизм* [245, № 8, 01. 03. 2013], *державний патріотизм* [245, № 36, 22. 09. 2006], *загальнодержавний патріотизм* [245, № 5, 12. 02. 2010].

Характерною рисою преси є пошук нових, яскравих засобів вираження: слів, образів, стилістичних прийомів. Для створення **оцінного ефекту** й образності в мові ЗМІ використовуються епітети з метою формування когнітивного змісту:

1) **критичність:** *правдивий патріотизм* [243, 27. 03. 2017], *надмірний патріотизм* [252, № 025, 20. 02. 2015];

2) **складник ідеології:** *етнічний патріотизм* [253, № 171, 16.09. 2010], *національний патріотизм* [245, № 10, 14. 03. 2008];

3) **доступність:** *зрозумілий патріотизм* [245, № 33, 30. 08. 2002], *різний патріотизм* [245, № 20, 03. 06. 2011];

4) **своєрідність вияву почуття:** *специфічний патріотизм* [245, № 20, 09. 06. 2011], *звичайний патріотизм* [252, № 141, 25. 09. 2014], *своєрідний патріотизм* [245, № 28, 27. 07. 2006];

5) **фаховість:** *футбольний патріотизм* [245, № 26, 07. 07. 2006], *літературний патріотизм* [245, № 4, 03. 02. 2006];

6) **людина – носій ідей:** *кадровий патріотизм* [245, № 50, 26. 12. 2014], *слідопитський патріотизм* [245, № 5, 07. 02. 2003].

Важливими експлікаторами концепту ПАТРІОТИЗМ є лексеми, що розкривають глибинний зміст відчуттів, – одоративні епітети. Загалом суть їхнього використання полягає в тому, щоб назвати ознаку та здійснити певний сугестивний вплив на читача.

Аналіз епітетів смаку і дотику, перш за все, передбачає осмислення глибинного змісту слова. Виокремлюємо **смакові епітети:** *квасний патріотизм* [245, № 34, 28. 09. 2012], *сально-квасний патріотизм* [245, № 5, 08. 02. 2008] і **тактильні:** *вишиватниківський патріотизм* [245, № 13, 10. 04. 2016], *ситцевий*

патріотизм [245, № 32, 28. 08. 2009]. Вони іронічно визначають уперту відданість дрібницям національного побуту.

Не лише негативну конотацію мають епітети на позначення дотику. Епітети у складі словосполучень *сильний патріотизм* [245, № 10, 20. 03. 2015], *палкий патріотизм* [245, № 26, 03. 09. 2012], *гарячий патріотизм* [245, № 10, 18. 03. 2005] викликають позитивні емоції. Епітети *книжковий патріотизм* [252, № 011, 26. 01. 2011], *продовольчий патріотизм* [243, 13. 02. 2009, № 26 (4526)] формують матеріальний вектор когнітивного наповнення концепту.

Уживання зорових епітетів у мові ЗМІ є стилістично виправданими, адже дозволяє зобразити концепт з несподіваного боку, індивідуалізувати його визначальну рису. Виявлено **зорові епітети**, що наповнюють концепт негативною конотацією:

1) **показовість**: *показний патріотизм* [243, 16. 10. 2014], *парадний патріотизм* викликає стійку відразу своєю глянцевою фальшивістю [252, № 94, 26. 05. 2004], *роздутий патріотизм* [252, № 209, 13. 11. 2007];

2) **фальшивість**: *декоративний патріотизм* [252, № 68, 14. 04. 2004], *безупинно декларований* [245, № 49, 14. 12. 2001], *театральний патріотизм* [243, 12. 01. 2017], *патріотично маніпульований патріотизм* [250, № 10, (5743), 15. 03. 2018];

3) **недієвість**: *голий патріотизм* [245, № 5, 13. 02. 2009], *беззубий (себто беззбройний) патріотизм* [245, № 17, 06. 05. 2005], *куций патріотизм* [245, № 20, 25. 05. 2007], *патріотизм половинчастий* [245, № 32, 03. 09. 2010].

Виявлено **зорові епітети** з позитивною конотацією:

1) **зв'язок з родом**: *кровний патріотизм* [247, № 8693, 27. 05. 2016];

2) **ступінь вияву почуття**: *високий патріотизм* [245, № 28, 01. 08. 2008], *палкий патріотизм* [252, № 084, 14. 05. 2009], *глибокий патріотизм* [245, № 2, 21. 01. 2005];

3) **ступінь поширеності почуття**: *масовий патріотизм* [251, № 31, 16. 08. 2017].

З метою підсилення експресивності висловлювання в мові друкованих ЗМІ вживаються **звукові епітети**, зокрема:

1) **позитивної оцінки** – ілюстрація поваги до подій /осіб, що з гідністю дотримуються патріотичних позицій, наприклад: *негаласливий патріотизм* [252, № 239, 22. 12. 2010], *нечуваний патріотизм* [247, № 7904, 17.12. 2014], *невимовний патріотизм* [245, № 15, 14. 05. 2015], *мовний патріотизм* [245, № 31, 06. 08. 2004];

2) **негативної оцінки** – вияв неприйняття широким загалом надмірного галасу щодо вияву патріотичних почувань, наприклад: *галасливий патріотизм* [245, № 24, 03. 07. 2015], *оскаженілий патріотизм* [247, № 7639, 05. 07. 2014], *істеричний патріотизм* [245, № 36, 28. 09. 2007].

Отже, процес концептуалізації феномена «патріотизм» є досить продуктивним у наш час. Про це свідчать його «види», що надають поняттю додаткових значень. Палітра відтворених чуттєвих картин концепту ПАТРІОТИЗМ найрізноманітніша – від приємних, що викликають позитивні асоціації та відповідні емоції, до ганебних, що мають на меті сформуванню негативну когнітивну установку. На відміну від логічно-предметної інформації про денотат, епітет є емотивно забарвленим, виступаючи засобом вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до об'єкта пізнання. Епітети розширюють змістовий потенціал досліджуваного концепту, оскільки їх завдання полягає в тому, щоб назвати ознаку та здійснити певний сугестивний вплив на читача.

У мові ЗМІ найпоширенішими є емотивні епітети, що виявляють когнітивне наповнення концепту негативними (осуд, зневага, насмішка) та позитивними оцінками (захоплення, чутливість, результативність, одномоментність, масштабність, територіальність). Використання одоративних епітетів для увиразнення й деталізації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ є стилістично виправданим, адже дозволяє, створивши момент оцінного ефекту, більш образно, у несподіваному ракурсі, зобразити предмет, індивідуалізувати його визначальну глибинну рису. Епітети є ефективними засобами образної мовної конкретизації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ, оскільки влучно

акцентують увагу читача на конкретній частині тексту. Їх використання в публіцистичному дискурсі максимально посилює вплив на формування або зміну мовної картини світу українців.

Висновки до третього розділу

Динамічна природа концепту ПАТРІОТИЗМ відбиває постійні трансформації в колективній та індивідуальній свідомості носіїв мов унаслідок змін аксіологічних установок соціуму. Фіксуючи результати таких досліджень, ми заглиблюємося в інформаційне поле концепту й семантичне поле його номінантів, розширюючи відомості про пасивну зону ментальних структур. Виявлено спектр смислового наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ. Актуалізація концепту надзвичайно широка, адже охоплює не лише окремі значення його слова-імені, а й різноманітні емоції, асоціації, уявлення, нашарування особистого досвіду як носія мови, так і цілого етносу. Особливістю експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ у публіцистичному дискурсі є референція до ознак, які формують асоціативно-образні уявлення та виявляють аксіологічний вектор: самовдосконалення, почуття власної гідності, праця заради країни, чесність, любов, родина, усвідомлення екологічних проблем, захист, повага до минулого та мови, толерантність.

Дослідження мовних засобів на вираження внутрішнього світу людини розкриває спосіб мислення особистості. Так, зокрема, його емоційна сфера, становить багатогранне й складне утворення та є цікавим об'єктом наукових студій не лише філософського, психологічного, а й мовознавчого характеру. Оскільки концепт ПАТРІОТИЗМ є досить багатогранною одиницею інформації, у його складі є ряд взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів-концептів. Власне виявлена об'єктивна взаємозалежність концептів ЖЕРТОВНІСТЬ та ЛЮБОВ. Вони формують україномовну концептуальну картину світу, зокрема – внутрішню організацію концепту ПАТРІОТИЗМ.

Внутрішнє структурування концепту ПАТРІОТИЗМ окреслено схемою, що складається з базисних фреймів, утворюючи концептуальну мережу інформаційної системи та виявляючи узагальнені принципи категоризації й організації вербалізованої інформації. Предметний фрейм досліджуваного

концепту представлений набором пропозицій, де ознака поєднується з предметом зв'язкою «є» – «Патріотизм є показова іграшка», «Патріотизм є абсурд», що уособлює модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» формують фрейми «Патріотизм – любов до країни» та «Патріотизм – найвища чеснота». В якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» використано номінації-характеристики концепту ЛЮБОВ: не конфліктує, не суперечить, йдуть поруч, зігріває, потреба пам'ятати, йде від серця, черпати сили, злився в спільне почуття. Художні засоби на позначення різних видів відчуттів є важливими компонентами метафоричних висловлювань. Вони виявляють усвідомлення та сприйняття особистістю реальності, що усвідомлюється надто образно та емоційно, бо посилюється ефектом семантичного зсуву мовних одиниць чуттєвої сфери. Автору легше спрямовати думку читача в заданому напрямку, нав'язати свою систему оцінок і поглядів, якщо використовувати в дискурсі метафоричну модель замість прямої номінації.

Результати дослідження свідчать про антропоцентричну спрямованість низки метафоричних виразів, виявлених у ЗМІ. Так, зокрема, виявлено антропометафори з ключовими словами на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини з позитивною оцінністю (*патріотизм і професіоналізм йдуть поруч, патріотизм не конфліктує з естетикою і професіоналізмом, патріотизм не суперечить любові*); антропометафори з ключовими словами на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини з негативною оцінністю (як *«патріоти»* неньку доїдають, *совковість* маскується під *патріотизм та національну ідею*); антропометафори, що називають психофізіологічні процеси, стани особи (*на зміну здоровому глузду мав прийти патріотизм, деякі люди тікають саме в такий патріотичний абсурд*); антропометафоричні контексти з ключовими словами, що характеризують морально-етичну сферу людини (*совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни, черпають у патріотизмі сили, гордість переростає в патріотизм, патріотизм*); антропометафори, які семантично корелюють з назвами реалій

неживого світу, набуваючи статусу антропоморфізмів із негативною оцінністю (*патріотизм має різні барви, розважливість перемогла патріотизм*); метафори, які семантично корелюють із назвами політичних реалій, набуваючи статусу антропоморфізмів з негативною оцінністю (*патріотизм української влади має якийсь ситуативний характер, сально-квасний патріотизм політиків зазвичай обмежується часом телефірів*); антропометафори-переосмислення висловів, унаслідок чого відбувається зближення одних явищ, процесів, рис духовного і фізичного життя індивіда й соціуму з іншими (*спроба зіграти у показовий патріотизм, полюбила мову й пісні – створила в собі ґрунт, на якому незабаром вироста її національна свідомість і глибокий патріотизм*); антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, які стосуються абстрактних категорій (*людьми керує глобальний патріотизм, глибоке коріння патріотизму їхнього роду-народу*). Отже, найбільш яскравою характеристикою концепту ПАТРІОТИЗМ є здатність діяти: народився, керує, працює, переростає, розбудив, не суперечить, плекає, не конфліктує, виростає, демпфірує тощо. Зазначені концептуальні метафори, постаючи невід’ємною частиною мови ЗМІ України, стимулюють осмислення феномену «патріотизм». Концептуальна метафора об’єктивує дійсність через нову сполучуваність смислів, слів, а отже – через розширення контексту.

Значно розширюють змістовий потенціал досліджуваного концепту епітети, оскільки їх завдання полягає в тому, щоб назвати ознаку та здійснити певний сугестивний вплив на читача, формуючи або змінюючи мовну картину світу українців. Епітети утворюють широку палітру чуттєвих картин означеного концепту – від приємних, що викликають позитивні асоціації та відповідні емоції, до ганебних, що мають на меті сформувати негативну когнітивну установку. На відміну від логічно-предметної інформації про денотат, епітет є емотивно забарвленим, виступаючи засобом вираження суб’єктивно-оцінного ставлення до об’єкта пізнання.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження концепту ПАТРІОТИЗМ, експлікованого засобами української мови та актуалізованого в мові друкованих ЗМІ України XXI століття, дало можливість дійти висновку, що цей концепт є ментальною одиницею зі складною структурою, компоненти якої відрізняються в залежності від екстралінгвального досвіду носіїв мови та їхньої належності до певної соціальної групи. Когнітивні риси, характерні для означеного концепту, є результатом уявлення українців про досліджуваний феномен. Їх сукупність відображена в мовній картині світу та експлікована ресурсами мови.

У дисертації концепт ПАТРІОТИЗМ розглядається в контексті ціннісних домінант соціально-психологічних характеристик людини-особистості, що ґрунтується на вищих людських почуттях, відображаючи процес самоствердження у свідомості українців. У системі аксіологічних координат української духовної культури концепт ПАТРІОТИЗМ посідає важливе місце. Саме тому його дослідження потребувало поєднання двох підходів: лінгвокогнітивного й лінгвокультурологічного.

Аксіологічний компонент структури концепту, визначаючи специфіку семантики одиниць природної мови, відображає мовну картину світу її носіїв, тому варто враховувати безперечний вплив процесу концептуалізації на формування мовної картини світу. Аналіз особливостей експлікації концепту ПАТРІОТИЗМ уможливив дослідження специфіки концептуалізації мовної картини світу окремим індивідуумом чи етносом. Неможливо зупинити процес номінації подій, предметів, явищ об'єктивної дійсності, а також суспільно-політичних, економічних, соціальних та культурних реалій життя в Україні. Саме тому картина світу є динамічним утворенням, що постійно змінюється, викликаючи модифікації в концептосфері українців. Спектр смислового наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ надто широкий, тому його дослідження є надзвичайно важливим у процесі формування мовної картини світу, оскільки відбувається апеляція до поняття «самоусвідомлення».

2. Теоретико-методологічна концепція дисертаційної праці ґрунтується на основоположному в сучасній лінгвістиці антропоцентричному підході до опису мовних явищ, який передбачає зосередження уваги дослідника на аналізі змістового наповнення лексичних одиниць. У розвідці реалізовано семантико-когнітивний підхід, згідно з яким мовні факти слугують «ключем» до розкриття інформації щодо концептуальних структур свідомості людини, та лінгвокультурологічний підхід, відповідно до якого концепт ПАТРІОТИЗМ трактуємо як фрагмент загальнолюдської культури.

3. У дисертації концепт визначається як базова одиниця мисленнєвого коду людини, яка має внутрішню структуру, наповнену концептуальними ознаками, і є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства, містить комплексну інформацію про цю ментальну структуру. Засобом експлікації концепту є мовні форми, які досліджено з позицій того, як вони відображають певне бачення світу людиною та уможливають його концептуалізацію в мові, використовуючи загальні принципи категоризації та механізми оброблення інформації всього пізнавального досвіду людини, впливу зовнішніх і внутрішніх соціальних факторів.

4. Ментальна ідея патріотизму складається з двох основних семантичних блоків: предметного, що вказує на певну країну в певний час, і прагматичного, що відображає емоційне та оцінне ставлення до феномену. Нині значно змінилось змістове наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ: акцент уваги – на дієвості, активності, відповідальності за всі сфери життя суспільства. У лінгвокультурологічному векторі дослідження концепт характеризується як трикомпонентне ментальне утворення, що вміщує поняттєві, образні й ціннісні елементи, належить свідомості, а також детермінується культурою та експлікується в мові.

5. Концепт ПАТРІОТИЗМ як одиниця лінгвокультурології сконцентровано відображає національно-культурну специфіку, надаючи достовірну інформацію про матеріальну й духовну самобутність українського етносу. Як ментальне утворення він експлікується в газетному дискурсі

мовними засобами різних рівнів, у його номінативному просторі такі елементи: лексема «патріотизм», вільні словосполучення, речення, надфразові єдності, тексти. За смисловим обсягом концепт ПАТРІОТИЗМ належить до макрорівня, є багатокомпонентним концептом-когнітивом культурноспецифічного порядку. Концепт проаналізовано з погляду етимології (внутрішня форма), психолінгвістики (результати психолінгвістичних експериментів: асоціативний і експлікативний) та когнітології (виявлення найновішого шару концепту, що наповнений основними актуальними ознаками сьогодення, відомими кожному носієві культури).

6. Ядро досліджуваного концепту (інформаційний зміст) за результатами експлікативного експерименту становлять почуття любові до батьківщини, відданість їй і гордість за неї. Периферія (образний зміст) за результатами аналізу мовного матеріалу представлена когнітивним (метафоричним) складником: спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самобутність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра – позитивна конотація; зрада, лицемірство, смерть, брехня – негативна конотація. Перцептивний складник актуалізовано зоровими (українець, паспорт, Карпатські гори, верба, вишиванка, майдан, прапор, калина, рідний дім, тризуб), смаковими (борщ, вареники), тактильними (сила, підтримка) та слуховими (гімн, пісні, мова) образами.

7. Поняттєвий сегмент ЛСП лексеми-номінатора концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ есплікується через систему контекстів, що формують відповідні цінності в індивідуальній свідомості та суспільстві. Це саме ті структурні одиниці концепту, що сконцентровано відображають певні фрагменти національної картини світу й надають змістовну актуальну інформацію щодо сучасного стану країни. У суспільно-громадянському контексті ЛСП концепту ПАТРІОТИЗМ виокремлюємо ядро (макрополя «Позиція», «Почуття», «Принцип»), ближню периферію (мікрополя «Відповідальність», «Захист», «Допомога», «Складник виховання», «Вагомий чинник при отриманні керівної посади», «Критика»). Аналіз центральної зони,

зважаючи на характер та інтенсивність вираження її архісем «Відповідальність» і «Допомога», виявив наповнення структури ЛСП лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ. Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Допомога» методом компонентного виявило загальні (інтегрувальні) і диференційні ознаки, що є складниками дальньої периферії концепту: допомога інших країн, усього світу і окремих впливових осіб у складні воєнні часи; допомога підприємців та громадських організацій українській армії; допомога біженцям; допомога волонтерів армії; допомога ветеранам АТО; допомога українських військових різним соціальним категоріям. Аналіз змістовної ділянки архісем «Гордість» і «Любов» виявив вміст ядра концепту ПАТРІОТИЗМ – мікрополе «Почуття», наповнене смисловими складниками: «Доля Батьківщини» та «Готовність служити її інтересам». Дослідження домінантної лексеми мікрополя «Гордість» методом компонентного аналізу виявило загальні (інтегрувальні) і диференційні ознаки, що є складниками периферії: гордість за наших бійців; гордість за досягнення в мистецтві (у музиці, в кіно тощо); гордість за перемоги у спорті; гордість за культурні надбання.

8. Аксіологійний складник змісту концепту ПАТРІОТИЗМ сформований базовими доменами, що наповнюють примітивне репрезентаційне поле, створюючи потенціал концепту: «Діяльність», «Виховання», «Позиція», «Захист», «Політика», «Маніпуляція». Їхнє когнітивне наповнення, виявлене на матеріалі мови ЗМІ: система поглядів народу на суспільство; успадкована й культивована в народі любов до всього рідного (мови, культури, традицій тощо); виявлення почуття любові і відповідальності за долю свого народу за рахунок переваги інтересів суспільства над власними. Аксіологійний складник виявляє ступінь значущості сприйманого змісту для суб'єкта. Так, зокрема, виокремлено такі його ознаки: масштабність (у межах родини, міста, країни), минуле (повага до традицій), сьогодення (розвиток країни), майбутнє (патріотизм як запорука щасливої, незалежної, розвиненої країни), активність або пасивність у зовнішньому середовищі. Виявлено суб'єктивно-оцінне ставлення людини до феномену «патріотизм», а саме: діяльність особистості

або групи людей, об'єднаних спільною метою, провідною ідеєю яких є служіння на благо української спільноти; у контексті сімейного та суспільного життя – виховання почуття патріотизму в родині та в суспільній свідомості (фільми, журнали, фестивалі тощо); патріотизм як політична свідомість (опосередковане відображення політичного життя суспільства); активна позиція в суспільстві, що сприяє розбудові країни; активна позиція в суспільстві, що сприяє дотриманню інтересів країни; патріотизм як дія, спрямована на створення захисту.

9. Концептуальною основою ядерного сегмента номінативного поля концепту ПАТРІОТИЗМ є слово-номінант «патріотизм». Концептуальну основу периферії складають поля, у яких знаходяться вираження особистого досвіду, конотації, асоціації: «Розуміння сутності патріотизму», «Усвідомлення важливості патріотизму», «Відчуття посилення впливу патріотизму», «Вияв протидії патріотизму», «Недовіра». Їх диференційований зміст формує смислову багатоплановість концепту, а саме: жертовність; мірило людяності, пізнання і самопізнання душі; громадянська чеснота; вимір професіоналізму; усвідомлення трагедії підміни понять; усвідомлення неможливості відродження патріотизму; насмішка; відчуття меншовартості; недовіра; несприйняття; антипатія. Інваріантний категоріальний елемент осмислення слугує основою об'єднання вказаних когнітивних категорій у семантичний простір досліджуваного концепту. Виявлені результати свідчать про те, що концепт ПАТРІОТИЗМ є відкритою системою, складники якої взаємодіють між собою, щільно доповнюючи один одного та утворюючи цілісне поле.

10. Стимулюють осмислення концепту ПАТРІОТИЗМ концептуальні метафори. Продуктивними з-поміж інших є дієслівні метафори, яких виокремлено сім груп: антропометафори з ключовими словами на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини з позитивною та негативною оцінністю; антропометафори з ключовими словами на позначення психофізіологічних процесів та станів особи; контексти з ключовими словами, що характеризують морально-етичну сферу людини; назви реалій неживого

світу із негативною оцінністю; антропометафори-переосмислення висловів, унаслідок чого відбувається зближення одних явищ, процесів, рис духовного і фізичного життя індивіда й соціуму з іншими; антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, які стосуються абстрактних категорій. Генітивна антропометафора менш продуктивна. Виокремлено чотири групи: антропометафори з традиційними семантичними центрами-соматизмами; новітні індивідуально-авторські утворення, що функціують як антропометафори-конкретизатори соціально-економічної сфери; індивідуально-авторські утворення, що функціують як антропометафори-конкретизатори понять «війна», «захист»; антропометафори, які семантично корелюють із назвами реалій неживого світу.

11. Концепт ПАТРІОТИЗМ формують метафоричні моделі – ментальні одиниці, структуровані за допомогою низки концептуальних метафор, не подібних до оригіналу. У свідомості українців сукупність культурно-специфічних зв'язків досліджуваного концепту виявлена двома метафоричними моделями: «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» та «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» активують фрейми (перший рівень концепту) «Патріотизм – показова іграшка» та «Патріотизм – абсурд». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» – фрейми «Патріотизм – любов до країни» та «Патріотизм – найвища чеснота». У мові ЗМІ більш продуктивним складником концепту ПАТРІОТИЗМ є модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА». Її собливістю є наявність лексики, що вербалізує когнітивно-аналогійні операції, транспоновані з понятійної сфери концепту ГРА. Цей прийом є одним з яскравих та дієвих інструментів створення негативного потенціалу в процесі метафоричного моделювання концепту ПАТРІОТИЗМ у сучасній мовній картині світу: показовість, маніпулювання. Слоти, що охоплюють концепти на позначення зовнішніх характеристик, а також інтелектуальних процесів, явищ, почуттів та емоцій, представлені значно меншою кількістю концептів-корелятивів для обох метафоричних моделей. Значною кількістю концептів-корелятивів репрезентовані слоти, які охоплюють концепти на позначення акціональних характеристик. Як

свідчать наведені приклади, найбільш виразною характеристикою феномену ПАТРІОТИЗМ є здатність діяти: пересування у просторі (*іде поруч, відійти в сторону*), рух (*вивергався і фонтанував, виріс, працює*), побудова стосунків (*не конфліктує, не суперечить, черпає сили*).

12. Отримані результати дали підстави стверджувати, що епітети є продуктивним джерелом формування вторинних найменувань, розширюючи змістовий потенціал досліджуваного концепту. У мові ЗМІ найпоширенішими є емотивні епітети, що виявляють когнітивне наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ негативною оцінкою (осуд, зневага, насмішка) та епітети, що виявляють когнітивне наповнення концепту позитивною оцінкою (захоплення, чутливість, результативність, одномоментність, масштабність, територіальність). Використання одоративних епітетів є стилістично виправданим, адже дозволяє, створивши момент оцінного ефекту, більш образно, у несподіваному ракурсі, зобразити феномен, індивідуалізувати його визначальну глибинну рису. Епітети є ефективними засобами образної мовної конкретизації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ, їхнє використання в публіцистичному дискурсі максимально посилює вплив на формування або зміну мовної картини світу українців.

13 На передній план у семантичному прототипі концепту ПАТРІОТИЗМ виходить його компонент-концепт ЛЮБОВ, поєднуючись із концептом ЖЕРТОВНІСТЬ. Лексема «любов» як ключовий вербалізатор концепту ЛЮБОВ виявляє полісемантичну структуру з таким когнітивним наповненням: прив'язаність, що виникає на ґрунті спільних інтересів; предмет гордості; важливий складник виховання, почуття, що потребує популяризації. Лексема «жертвність» як ключовий вербалізатор концепту ЖЕРТОВНІСТЬ виявляє полісемантичну структуру з таким когнітивним наповненням: усвідомлена необхідність зберігати й захищати досягнуте; чеснота громадянина, що заслуговує найбільшій пошани, відзнаки й нагороди; чеснота громадянина, що заслуговує довічної пам'яті; складник понять «захист країни» і «невмирущість нації». Концепти ЛЮБОВ, ЖЕРТОВНІСТЬ мають об'єктивну

взаємозалежність, що відтворено в україномовній концептуальній картині світу, зокрема у внутрішній організації концепту. Саме тому ми вважаємо, що патріотизм – це не слова чи політичні гасла, оскільки природа цього феномену – любов і жертвовність.

Отже, патріотизм варто шукати не в зовнішніх його виявах, а там, де він зароджується й стає елементом внутрішнього світу, – у свідомості. Дослідження концепту дозволило виявити цінності та їх сегменти, які є найбільш важливими в сучасному українському комунікативному просторі, з огляду на останні події в суспільному житті.

Перспективним у подальших розвідках з даної проблематики є вивчення інших базових компонентів структури концепту ПАТРІОТИЗМ, побудови інших метафоричних моделей, оскільки вони, як когнітивні складники думок, стереотипізуючи та категоризуючи дійсність, визначають ставлення до цього феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Когнитивная семантика: миф и реальность. *Вестник Томск. гос. пед. ун-та. Серия : Гуманит. науки (филология)*. Томск, 2006. Вып. 5 (6). С. 43–48.
2. Алефиренко Н. Ф. Методологические основания исследования проблемы вербализации концепта. *Вестник ВГУ. Серия : Гуманитарные науки*. 2004. № 2. С. 60–66.
3. Антіпов О. С. Феномен патріотизму як один зі складників національно-мовної картини світу. *Теоретична і дидактична філологія*. Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2014. Вип. 17. С. 226–237.
4. Антіпов О. С. Лексико-семантичне поле «патріот» у публіцистичних статтях Панаса Мирного та Павла Грабовського. *Мовознавчий вісник*. Черкаси : Брама, 2014. Вип. 18. С. 35–41.
5. Антіпов О. С. Лексико-семантичне поле «патріот» у художній публіцистиці Лесі Українки. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. Бердянськ. 2015. Вип. 6. С. 37–43
6. Антіпов О. С. Лексико-семантичне поле «патріот» у публіцистичних статтях Івана Франка (1890 – 1910 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. Острог : Вид-во НаУОА, 2014. Вип. 43. С. 17–20.
7. Арутюнова Н. Д. Введение. *Логический анализ языка. Культурные концепты*. М. : Наука, 1991. С. 3–4.
8. Арутюнова Н. Д. Вступление. *Логический анализ языка. Ментальные действия*. М. : Наука, 1993. С. 3–7.
9. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // теория метафоры. М. : Прогресс, 1990. С. 5–32.

10. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. М. : Языки русской культуры, 1999. 905 с.
11. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань : Издательство Казанского университета, 1989. 130 с.
12. Аркадьева Т. Г. Преобразования этимологических связей слов в системной организации лексики русского языка : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10. 02. 01. Л., 1990. 20 с.
13. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). Москва : Просвещение, 1990. 300 с.
14. Бабакова О. В. Асоціативні ознаки концепту лелека в українській лінгвокультурі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*, 2017. № 26. Том 1. С. 4–8.
15. Байдак А. В. Экспериментальные исследования концептов «жизнь» и «смерть». *Известия Томского политехнического университета. Томский политехнический университет (ТПУ)*, 2010. № 6. С. 21–32.
16. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. М. : Логос, 2002. 390 с.
17. Бардина Н. В. Концепт «метель» в пушкинском дискурсе. А. С. Пушкин и мировой литературный процесс. *Сб. научн. ст. по материалам Международной научной конференции, посвященной памяти д-ра филол. наук, проф. А. А. Слюсаря*. Одесса : Астропринт, 2002. 351 с.
18. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 130–137.
19. Беляевская Е. Г. Принципы когнитивных исследований: проблема моделирования семантики языковых единиц. *Когнитивная семантика : материалы 2-й международной школы-семинара: в 2 ч.* Тамбов, 2000. Ч. 2. С. 8–10.
20. Белецкий А. А. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка) : монография. К. : Изд-во КГУ им. Т. Г. Шевченко, 1950. 267 с.

21. Берегова О. А. Епітет як винятковий засіб формування образності іспанської народної загадки. *Збірник наукових праць. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. КНУ ім. Т. Шевченка*. Київ : Логос, 2012. Вип. 21. С. 3–10.
22. Близнюк К. Р. Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень (на прикладі вивчення концепту «патріотизм» в українській мові). *Магістеріум. Мовознавчі студії. Збірник Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Київ : ВПЦ НАУКМА, 2013. Вип. 50. С. 4–8.
23. Болдырев Н. Н. Антропоцентричность языка с позиции разных культур. *Филология и культура: Материалы III-ей межкультурной конференции*. Тамбов : Изд-во ТГУ им Г. Р. Державина, 2001. Ч. 1. С. 15–20.
24. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии. Изд. 2-е, стер. Тамбов : Издательство Тамб. университета. 2001. 123 с.
25. Болдырев Н. Н., Беседина Н. А. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2007. Т. 66, № 1. С.3–10.
26. Боева Е. В. Актуалізація концепту Україна у поетичному дискурсі Т. Г. Шевченка. *Збірник наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія». Одеський лінгвістичний збірник*. Одеса : ВД «Гельветика». 2014. Вип. 3. С. 45–50.
27. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : учебное пособие для студентов пед. ин-тов. М. : Просвещение, 1983. 224 с.
28. Братусь Т. В. Образно-ціннісний зміст концепту ЩАСТЯ (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). *Методологічні проблеми сучасного перекладу : VIII Міжнар. наук.-метод. конф., 23-25 січня 2009 р. : Суми : СумДУ, 2009. С. 15 – 16.*
29. Будаев Э. В. Становление когнитивной теории метафоры. *Лингвокультурология*. Екатеринбург, 2007. Вып. 1. С. 16–32.

30. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). Москва : Языки русской культуры, 1997. 574 с.
31. Васюкова Н. В. Этимологический и семантический анализ имени концепта патриот (на материале украинского, русского, английского и французского языков). *Збірник наукових праць Studia Linguistica, КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2012. Випуск 6. С. 82–86.
32. Варинська А. Репрезентація мегаконцепту «Україна» у творчості Миколи Хвильового. *Науковий вісник ХДУ. Сер. : Лінгвістика: Зб. наук. праць*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. Вип. IV. С. 134–137.
33. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева. М. : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
34. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / пер. с англ. А. Д. Шмелева. М. : Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
35. Венжинович Н. Ф. Концепт і його лінгвокультурологічна природа. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер. : Філологія*. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2006. №. 14. С. 89–94.
36. Венжинович Н.Ф. Концептуальна й мовна картина світу як похідні етнічних менталітетів. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Донецьк : ДонНУ, 2006. Вип.14. С. 8–13.
37. Воркачѳв С. Г. Концепт счастья: значимостная составляющая. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2002. Вып. 2. С. 4–18.
38. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных линвоконцептов : монографія. Волгоград : Парадигма, 2005. 214 с.
39. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение. *Труды Кубанского государственного технологического университета. Сер. Гуманитарные науки*. Краснодар. 2003. Т. 17. Вып. 2. С. 268–276.

40. Гармаш О. Л. Фрейми і концепти як базові одиниці ментальної репрезентації інформації в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна.* Острог : Вид-во НаУОА, 2011. Вип. 19. С. 22–28.
41. Гаплевська О. І. До етимології поняття любов. *Гуманітарний часопис.* 2006. № 1. С. 75–78.
42. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : Наука, 1981. 138 с.
43. Гвоздева А. А. Языковая картина мира: лингвокультурологические и гендерные особенности (на материале художественных произведений русскоязычных и англоязычных авторов): автореф. дисс. на соискание науч. степени кандидата. филол. наук: 10. 02. 19. Тамбов, 2004. 25 с.
44. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. М. : Мысль, 1972. Т. 3. 371 с.
45. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. *РАН. Инос. языкознания.* Х.; М. : Издательская группа «РА – Каравелла», 2001. 316 с.
46. Голобородько К. Ю. Концептосфера мовотворчості Олександра Олеся : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук : 10. 02. 01. Харків, 2011. 21 с.
47. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст. Коломия : Вік, 1997. 180 с.
48. Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. Изд. 2-е, доп. Санкт-Петербург : «Общественная польза», 1906. VIII, (2). 512 с.
49. Гумбольдт В. Ф. Избранные труды по языкознанию. М. : Прогресс, 2000. 400 с.
50. Гузенко С. В. Концепт «патріотизм» у сучасному публіцистичному дискурсі. *Studia methodological. Ternopil,* 2015. Issue 40. S. 235– 240.
51. Гудмен Н. Метафора – работа по совместительству. Теория метафоры : сборник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М. : Прогресс, 1990. С. 194–200.

52. Гуцол С. Ю. Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. К. : ІВЦ «Політехніка», 2007. № 3 (21), ч. 1. С. 109–116.*

53. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего похода. *Вопросы языкознания. М. : ВО «Наука», 1994. № 4. С. 17–33.*

54. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина. М. : Институт экспериментальной социологии, Спб. : Алетейя, 1998. 288 с.

55. Євтушина Т. О. Лінгвостилістичний потенціал фразеології у творах В. Стефаника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10. 02. 01. Київ. 2005. 20 с.

56. Єсипенко Н. Г. Профілювання лінгвокультурних концептів. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. філологічна. Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. Вип. 29. С. 64–66.*

57. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії. Черкаси : Сіяч, 1997. Вип. 2. С. 3–11.*

58. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. № 928. С. 6–20.*

59. Жаботинская С. А. Теория номинации: когнитивный ракурс. *Вестник МГЛУ. М. : Московский гос. лингвистический ун-т, 2003. Выпуск 478. С. 145–164.*

60. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету. Сер : Філол. науки. Черкаси : Черкаський*

національний університет імені Богдана Хмельницького, 1999. Випуск 11. С. 12–25.

61. Жаботинская С. А. Концепт /домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168, Т. 1. С. 254–259.

62. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей. *Вісник Черкаського університету. Сер: Філол. науки. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*, 1997. Вид. 3. С. 3–11.

63. Жаботинская С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии. *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства : До 70-річчя проф. В. В. Левицького : зб. наук. пр. Чернівці : Книги-XXI*, 2008. С. 357–368.

64. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка*, 2001. № 5. С. 48–63.

65. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.

66. Залевская А. А. Время перемен в теориях лексической семантики. *Прямая и непряма коммунікація : сб. научн. ст. Саратов : Изд-во ГосУНЦ Колледж*, 2003. С. 120 – 135.

67. Зусман В. Концепт в системе гуманитарного знания. *Вопросы литературы*. М. : Гнозис, 2003. № 2. С. 3–29.

68. Іващенко В. Л. Ментальна структура концепту. *Мова і культура. К. : Издательский Дом Дм. Бурого*, 2003. Вип. 6. Т. II / 1. С. 100 –108.

69. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. К. : Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2006. 326 с.

70. О. Г. Ігнатович Сучасний дискурс патріотичного виховання: традиції та інновації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: педагогічні науки*. 2015. № 7 (296). С. 127–135.

71. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 390 с.
72. Карасик В. И. Институциональные концепты. *Vita in lingua : К юбилею профессора С. Г. Воркачева. Краснодар : Атриум, 2007. С. 87–97.*
73. Карасик, В. И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: культурные концепты. Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. С. 3–16.*
74. Карасик В. И. Лингвокультурная концептология : учебн. пособие. Волгоград : Парадигма, 2009. 114 с.
75. Карасик В. И. Зеркальный концепт «ПРОСТОТА». *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Харків, 2006. № 726. Вип. 49. С. 5–14.*
76. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. ... доктора філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2006. 416 с.
77. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М. : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
78. Казимір В. О. Значення когнітивного підходу в дослідженні метафори. *Наук. праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія : Філологічні науки. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2012. Вип. 30. С. 118–121.*
79. Капуш А.В. Новоутворення-метафори в сучасній німецькій лексиці суспільно – політичного змісту: номінативний та когнітивний аспекти. *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія : Філологія. 1999. Т. 2. № 2. С. 121–127.*
80. Качмар О. Ю. Концепт як об'єкт дослідження когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології : до постановки проблеми. *Проблеми романо-германської філології. Ужгород : Ліра, 2010. С. 32–38.*
81. Кибрик А. А. Когнитивные исследования по дискурсу. *Вопросы языкознания. М. : «Наука», 1994. № 5. С. 126–139.*
82. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : ученик. М. : Эдиториал УРСС, 2000. 288 с.

83. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія: навч. посібник. К. : Вища шк., 2008. 327 с.
84. Коляденко О. Когнітивна метафора як засіб об'єктивації концепту «страх» у творах М. Коцюбинського. *Українська мова. К. : Інститут української мови НАН України*, 2009. № 3. С. 39–46.
85. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту життя в українській фраземіці). *Українська мова. К. : Інститут української мови НАН України*, 2009. № 1. С. 41–51.
86. Красных В. В. От концепта к тексту и обратно (к вопросу о психолингвистике текста). *Вестн. Московского ун-та. Сер. : Филология*, 1998. № 1. С. 53–70.
87. Крацило С. О. Лексико-семантичне поле концепту MARRIAGE в англійській мові. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття : збірник матеріалів конференції присвяченій пам'яті Академіка АН ВШ України К. Я. Кусько*. Львів, 2011. С. 93–94.
88. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 2013. № 5. С. 52–58.
89. Крючкова Н. В. Лингвокультурное варьирование концептов. Саратов : Научная книга, 2005. 165 с.
90. Кремзикова С. Ю. Дискурсна варіативність лінгвокультурного концепту «VILAIN» / «ПРОСТОЛЮДИН» в старофранцузький період. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: зб. наук. пр. Донецьк : ДонДН*, 2006. Вип. 14. С. 86–97.
91. Куликов Л. В. Психологическое исследование : методическое рекомендации по проведению. СПб. : Речь, 2001. 184с.
92. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «КОГНИТИВНЫЙ». *Вестник Воронежского государственного университета*.

Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. Воронеж : Издательский дом ВГУ, 2001. С. 4–10.

93. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

94. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики.* Тамбов : Институт языкознания РАН, 2004. № 1. С. 6–17.

95. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.

96. Кульчицкий О. Світовідчуття українця. *Українська душа: Збірник наукових праць.* К. : МП «Фенікс», 1992. С. 49–55.

97. Кудрявцева Н. С. Концептуальна метафора як підґрунтя наукової теорії. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, педагогіка, психологія,* 2015. Вип. 30. С. 37–41.

98. Кузнецова Т. В. Концепт як інструмент дослідження ціннісності журналістського тексту. *Наукові записки Інституту журналістики.* К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. Т. 32. С. 11–16.

99. Куцак Г. М. Роль внутрішньої форми слова в ономаціологічних структурах похідних одиниць у мові та мовленні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія.* 2016. Вип. 74. С. 121–124.

100. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / пер. с англ. под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. М. : Едиториал УРСС, 2004. 256 с.

101. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.

102. Літяга В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія :*

Іноземна філологія. Київ : Вид во КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. № 1 (46). С. 48–50.

103. Г. Лильо. Концепт ПАТРИОТИЗМ у системі бінарних концептів СВІЙ / ЧУЖИЙ в українськомовному соціокомунікативному дискурсі 2014–2016 років. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика, 2016. Випуск 41. С. 172–181.*

104. Литвин Ф. А. Экспрессивность как свойство лексико-семантической группы. *Экспрессивность лексики и фразеологии. Новосибирск : Изд-во НГУ, 1983. С 12–41*

105. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Изв. Рос. АН. Серия : лит. и яз., 1993. № 1. С. 3–10.*

106. Логический анализ языка: *Языки этики. М. : Языки русской культуры, 2000. 444 с.*

107. Лукашевич Е. В. Становление когнитивной структуры слова: лингвоментальный аспект. *Методология современной психолингвистики: Сборник статей. М., Барнаул : Изд-во Алтайск. ун-та, 2003. С. 70–90.*

108. Манакин В. М. Внутрішня форма слова в англійській та українській мовах : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. 150 с.

109. Манюх Н. Б. Асоціативний потенціал концепту Батьківщина у процесі вивчення української мови як іноземної. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. філологічна. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. Вип. 23. С. 84–86.*

110. Марчук У. Б. Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2009. 20 с.

111. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.

112. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию: учеб. пособие. М. : Наследие, 1997. 208 с.

113. Маркова О. І. Епітет як засіб вербалізації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові газети «Дзеркало тижня». *Міжвідомчий науковий збірник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Українське мовознавство*. Київ : ВД «Монограф». 2016. Вип. 46 / 2. С. 90–95.

114. Маркова О. І. Метафоричні моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» і «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» як засоби формування концепту ПАТРІОТИЗМ. *«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»*. Серія : «Філологія». Одеса : ВД «Гельветика», 2016. Вип. 23. Том 1. С. 37–39.

115. Маркова О. І. Експлікація концепту ПАТРІОТИЗМ у мовній картині публіцистичного дискурсу. *«Науковий вісник гуманітарного університету»*. Сер.: Філологія. Одеса : ВД «Гельветика», 2017. Вип. 26. Том 1. С. 50–53.

116. Маркова О. І. Антропометафора як засіб вербалізації концепту ПАТРІОТИЗМ у мові газети «Дзеркало тижня». *Збірник наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеський лінгвістичний збірник. Одеса : ВД «Гельветика». 2016. Вип. 2. С. 109–114.

117. Маркова О. І., Серебрянська І. М. Репрезентація концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ (на матеріалі газети «День»). *Міжвідомчий науковий збірник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Українське мовознавство*. Київ : ВД «Монограф», 2015. Вип. 45/1. С. 360–365.

118. Маркова О. І. Структура концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами експлікативного (рецептивного) експерименту. *The European Journal of Literature and Linguistics. Premier Publishing s.r.o. Vienna*, 2017. № 4, Pp. 119–122.

119. Маркова О. І. Внутрішня форма концепту ПАТРІОТИЗМ на базі етимологічного аналізу. *Науковий журнал Сумського державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Філологічні трактати»*. Суми, Харків, 2017. Том 9. № 4. С. 55–60.

120. Маркова О. І. Аксіологічна складова змісту концепту ПАТРІОТИЗМ на матеріалі газетного дискурсу України. *Науковий журнал Сумського державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Філологічні трактати»*. Суми, Харків, 2018. Том 1. № 1 С. 50–57.
121. Маркова О. І. Предметно-образний зміст концепту ПАТРІОТИЗМ за результатами асоціативного експерименту. *World science*. Warsaw, Poland, 2017. № 11 (27). Vol. 2. Pp. 28–31.
122. Мартинюк А. П. Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методики аналізу, перспективи розвитку. *Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки*. Луцьк : ВНУ, 2012. № 23. С. 81–88.
123. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник. К. : Вища школа, 2003. 462 с.
124. Макінтайр Е. Чи є патріотизм чеснотою? *Сучасна політична філософія : Антологія* /пер. з англ. К. : Основи, 1998. С. 525–543.
125. Мех Н. Зміст терміна концепт. *Культура слова*. К. : ВД Дмитра Бураго, 2003. Вип. 62. С. 26–30.
126. Мирзоева Л. Ю. Диахроническая детерминированность восприятия средств выражения оценки. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов : Институт языкознания РАН, 2013. № 4. С. 123–128.
127. Минский М. Фреймы для представления знаний / пер. с англ. М. : Энергия, 1979. 151 с.
128. Мова в культурі народу / С. С. Єрмоленко, Т. А. Харитоновна, О. Б. Ткаченко та ін. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал*. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1998. № 4–5. С. 3–17.
129. Мовчан Д. В. Філософський аспект антонїмії. *Науковий журнал Сумського державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Філологічні трактати»*. Суми, Харків, 2013. Т. 5. № 3. С. 56–60.

130. Мунтян Л. В. Концептуальний аналіз та методи дослідження вербалізованих концептів. *Наукові записки. Національний університет «Острозька академія». Серія : Філологічна.* Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. № 33. С. 103 – 105.

131. Навальна М. І. Нові явища та процеси у вживанні дієслів соціально-економічної сфери в українській мові: монографія. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2014. 188 с.

132. Ніконова В. Г. Художній концепт : процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра). *Вісник КНЛУ. Серія : Філологія.* К. : Київський національний лінгвістичний університет, 2011. Т. 14. № 2. С. 113–122.

133. Никитина С. Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов: принципы составления и избранные словарные статьи. М. : Рос. акад. наук, Ин-т языкознания, 1996. 172 с.

134. Онопрієнко Т. М. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник ЖДПУ.* Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2001. № 8. С. 127–130.

135. Остапчук Я. В. Концепт UNDERSTANDING: когнітивні ознаки та номінативне поле. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* Одеса : ВД Гельветика, 2014. Вип. 11(2). С. 45 – 47.

136. Палеева Е. В. Концептуальный анализ как метод лингвистических исследований. *Теория языка и межкультурная коммуникация.* Курск, ФГБОУ ВО «Курский государственный университет», 2010. Вып 2 (8). С. 1–5.

137. Пашкова Н. І. Етимологічний аналіз у лінгвоконцептуальних дослідженнях. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія.* К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 27. С. 32–39.

138. Петров І. Л. Культурологічні засади поняття «концепт». *Культура народів Причорномор'я.* 2006. № 82. Т. 2. С. 73–75.

139. Петров В. В. Научные метафоры: природа и механизм функционирования. *Философские основания научной теории*. Новосибирск: Наука, 1985. С. 196–220.
140. Пименова М. В. Предисловие. *Введение в когнитивную лингвистику*. Кемерово : Кемеровский государственный университет, 2004. Вып. 4. С. 7–9.
141. Пименова М. В. Методология концептуальных исследований. *Вестник Кемер. гос. ун-та.: сб. ст. Серия : Филология. Кемерово*, 2002. Вып. 4 (12). С. 100–105.
142. Пламенац Дж. Два типи націоналізму. *Націоналізм : теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера : антологія / упоряд.: Олег Проценко, Василь Лісовий*. К. : Простір : Смолоскип, 2010. С. 483–494.
143. Потапенко О. І. Лінгвоконцептологія. К. : Освіта України, 2010. 336 с.
144. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 192 с.
145. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка : науч. изд. Воронеж : Истоки, 2006. 226 с.
146. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. 314 с.
147. Попова З. Д. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. *Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина*. М. : Гнозис, 2007. С. 7–9.
148. Потебня А. А. Полное собрание сочинений : Мысль и язык / Под ред. Комитета по изд. соч. А. А. Потебни при ВУАН. Одесса : Одесполиграф, 1926. Т. 1. 208 с.
149. Полюжин М. М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості. *Проблеми романо-германської філології. Збірник наукових праць*. Ужгород : «Ліра», 2005. С. 5–19.

150. Полюжин М. М. Про синкретичні теорії концепту. *Проблеми романо-германської філології: зб. наук. пр.* Ужгород : «Ліра», 2006. С. 5–22.
151. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Серія : Прем'єр, 2008. 332 с.
152. Приходько А. М. Концепт як об'єкт зіставного мовознавства. *Мова. Людина. Світ : зб. наук. ст. (до 70-річчя М. Кочергана)*. К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 212–220.
153. Приходько А. Н. Языковое картирование мира в паттерне «концептосфера-концептополе-концептосистема». *Нова філологія: зб. наук. праць.* Запоріжжя : ЗНУ, 2005. № 1 (21). С. 94–104.
154. Приходько А. Н. Концепт как трехмерное ментальное образование. *Вісник ХНУ ім. ВН Каразіна. Сер.: Романо-германська філологія.* Харків : Константа, 2006. № 726. С. 20–25.
155. Приходько А. М. Концепт ORDNUNG как мерная единица немецкого этнического менталитета (лингвокультурный аспект). *Vita in lingua: к юбилею профессора С. Г. Воркачева.* Сб. ст. / отв. ред. В. И. Карасик. Краснодар : Атриум, 2007. С. 158–171.
156. Прокопович Л. С. Епітетні структури із семою «простір» у мові української поезії другої половини ХХ століття. *Філологічні науки: Збірник наукових праць.* Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. С. 142-147.
157. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття : семантико-функціональний аспект : монографія. К. : Рідна мова, 2009. 243 с.
158. Радищев А. Н. Полное собрание сочинений А. Радищева / Ред., вступ. ст. и прим. В. В. Каллаша. Т. 1. М. : В. М. Саблин, 1907. 486 с.
159. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. А. Серебрянников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. М. : Наука, 1988. 215 с.
160. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. К. : АртЕк, 2001. 349 с.

161. Савенкова Л. Б. Языковое воплощение концепта. *Проблемы вербализации концептов в семантике текста : материалы междунар. симпозиума*. Волгоград, 22–24 мая 2003 г. : в 2 ч. Ч. 1. С. 258–264.
162. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / пер. с англ. общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. М. : «Прогресс», «Универс», 1993. 656 с.
163. Селіванова О. О. Проблеми концептуального моделювання в сучасних мовознавчих студіях. *Лінгвістичні студії: Зб. наукових праць*. Черкаси-Брама-Україна. 2006. Вип. 2. С. 7–13.
164. Селіванова О. О. Концептуальний аналіз: проблеми та принципи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Лінгвістика»: Зб. наук. праць*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. Вип. 4. С. 194–197.
165. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
166. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 843 с.
167. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографія. Черкасский гос. ун-т им. Б. Хмельницкого. К. : Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
168. Серебрянська І. М. Концептосфера «нежива природа» в мові української прози другої половини ХХ століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10. 02. 01. Х., 2010. 237 с.
169. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М. : Akademia, 2000. 128 с.
170. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М. : Academia, 2000. 139 с.
171. Слышкин Г. Г. Концептологический анализ институционального дискурса. *Филология и культура. Материалы III международной конференции*. Тамбов : Изд-во ТГУ, 2001. № 4 (2). С. 34–36.

172. Смитко О. С. Внутрішня форма номінативних одиниць. Львів : Світ, 1990. 188 с.
173. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры. М. : Академический Проект, 2004. 991 с.
174. Степанов Ю. С. «Интертекст», «интернет», «интерсубъект». (К основаниям сравнительной концептологии). *Изв. РАН. сер.: Лит и яз.* М. : Наука, 2001. № 1. С. 3–11.
175. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание. Воронеж : ВГУ, 2001. 182 с.
176. Стернин И. А. Типы значений и концепт. Концептуальное пространство языка. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2005. С. 258 – 282.
177. Субиркина Н. Ю. Дискурс в аспекте диахронической концептологии (на материале исследования концепта «честь»). *Вестник МГЛУ. Серия : Языкознание.* 2011. Вып. 8 (614). С. 43– 52.
178. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. Метафора в языке и тексте. М. : Наука, 1988. С. 26–52.
179. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1988. С. 173–204.
180. Ткаченко В. М. Патріотизм / Енциклопедія освіти. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
181. Турченко В. О. Когнітивно-комунікативні характеристики концепту СКРОМНІСТЬ в англо-мовному дискурсі XIV–XXI століть: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2014. 241 с.
182. Україна у контексті світової цивілізації / Д. О. Тхоржевський, Ю. Д. Руденко, П. П. Хропко, В. К. Сидоренко та ін. : навч. посібник. К. : НПУ, ТДПУ, 1999. 176 с.

183. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
184. Ужченко В. Д. Когнітивні аспекти вивчення фразеології в Україні. *Лінгвістика : зб. наук. праць. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка*, 2008. № 2. С. 46–59.
185. Храбан Т. Є. Зміст і структура концепту APPEARANCE: комплексний підхід. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*. 2016. № 5(2). С. 148–152.
186. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии. М. : Флинта, 2009. 184 с.
187. Фесенко И. М. Современная картина мира и её отражение в английском языке. *Вісник Запорізького державного університету. Збірник наукових праць. Серія : Філологічні науки*. 2001. № 4. С. 130–132.
188. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. М. : Прогрес, 1988. Вып. 23. С. 52 – 92.
189. Фрасинюк Н. І. Типологія концептів як одиниць когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 30. С. 335–338.
190. Фуко М. Археология знания / пер. с фр. С. Митина и Д. Стасова под общей редакцией Б. Левченко. К. : Ника-Центр, 1996. 214 с.
191. Чернова А. В. Концепти «батько», «мати» в українській лексико-фразеологічній системі світу: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Д., 2010. 252 с.
192. Чернова А. В. Концептуальна статусна дихотомія «батько-дитина». *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Т. 26 (65). № 1. С.196–172.

193. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монографія. Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2003. 248 с.
194. Шевченко Л. Л. Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 2006. № 2-3. С. 153–162.*
195. Шевченко И. С. Концепты коммуникативного поведения и дискурс. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. № 1072. С. 15–20.*
196. Шипицина Г. М. Сопряжение языка и культуры в деривации устойчивых сочетаний слов. In: *Фразеология и когнитивистика. Материалы 1-й Международной научной конференции (Белгород, 4 - 6 мая 2008 года) в двух томах. Том 1. Идиоматика и познание.* Белгород : Издательство БелГУ, 2008. С. 114–118.
197. Шмелев А. Д. Русский язык и неязыковая действительность. М. : Языки славянской культуры, 2002. 496 с.
198. Шпенглер О. Закат Европы. Новосибирск : ВО «Наука», 1993. 142 с.
199. Шрейдер Ю. А. Логика знаковых систем (элементы семиотики). М. : «Знание», 1974. 64 с.
200. Щерба Л. В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность.* М. : Едиториал УРСС, 2004. С. 24–39.
201. Яковлева В. Б. Взаємозв'язок ментальності та мовної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Лінгвістика». Збірник наукових праць.* Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. Вип. 4. 378 с.
202. Яніцька Н. Р. Онімний фрагмент мовної картини світу (на матеріалі мікротопонімії центральних та східних районів Львівщини). *Наукові праці :*

Філологія. Мовознавство. Миколаїв : Видання ЧДУ ім. П. Могили, 2009. Т. 119. Вип. 106. С. 103–107.

203. Bartmiński J. Stereotypy mieszkają w języku. *Studia etnolingwistyczne* Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. 360 s.

204. Bartminski J. Językowe podstawy obrazu świata. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. 318 s.

205. Clausner T.C. Domains and Image Schemas [Electronic resource]. *Cognitive Linguistics*. – New York : Mouton de Gruyter, 224 1999. № 10–1. P. 1–31. Access : [http://terpconnect.umd.edu/~israel/Clausner %26Croft-Construals.pdf](http://terpconnect.umd.edu/~israel/Clausner%26Croft-Construals.pdf).

206. Goffman E. *Frame Analysis. An Essey on the Organization of Experience* / Erving Goffman. New York, 1974. 148 p.

207. Fillmore Ch. J. *Frame Semantics* / Ch. J. Fillmore // *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL*, 1981. Seoul: Hanship, 1982. P. 111-137.

208. Fauconnier G. *Rethinking metaphor. The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* / edited by R. W. Gibbs. NY : Cambridge University Press, 2008. P. 53–67.

209. Holland D. *The Woman who Climbed up the House: Some Limitations of Schema Theory. New Directions in Psychological Anthropology.* Edited by Theodore Schwartz, Geoffrey M. White, Catheneri A.Lutz. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. P. 68–79.

210. Jackendoff R. *Semantics and Cognition* / Ray Jackendoff. Cambridge, MA : MIT Press, 1983. 283 p.

211. Lakoff G. *Metaphors We Live By.* Chicago : Chicago University Press, 1985. 242 p.

212. Langacker R.W. *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites.* Stanford : Stanford university press, 1987. T. 1. 515 p.

213. Langacker R. W. *Cognitive grammar. A basic introduction.* New York : Oxford University Press, 2008. 562 p.

214. Mlacek, J. Jazykové principy a frazeologický obraz sveta. In: *Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków*. Red. W. Chlebda. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007, s. 67–74.

215. On understanding non-literal speech: Can people ignore metaphors? *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*. 1982. № 21. P. 85–98.

216. Uexküll J. Von. Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen. Bedeutungslehre. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1970. 173 p.

217. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics. Longman, London and New York, 1996. 293 p.

218. Wierzbicka A. Ethno-syntax and the philosophy of grammar. *Stud. Lang.* 1979. Vol. 3, № 3. P. 323–375.

219. Wierzbicka A. *Semantic Primitives*. Frankfurt / Main, 1972. 235 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

а) Словники та енциклопедії

220. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
221. Енциклопедія політичної думки / Пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. С. 472.
222. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 4 / уклад. Р. Болдирев та ін. К. : Наук. думка, 2003. 656 с.
223. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5- те вид., опрацьоване і доповн. Львів : БаК, 2014. XIV. 530 с.
224. Словарь української мови під ред. Бориса Грінченка. Том 2. Том 2. З - Н (у PDF форматі).
225. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Рос. акад. наук, Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. М. : Азбуковник, 2002. 944 с.
226. Полюга Л. М. Словник українських синонімів і антонімів. К. : Довіра, 2007. 575с.
227. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К. : Довіра, 2000. 1018 с.
228. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст: в 3 т. К.: Наукова думка, 1977. Т. 1. 927 с.
229. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР Інститут мовознавства / ред. І. К. Білодід. К. : Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 6. 832 с.
230. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів / укл. В. М. Доманіцький. К. : Друкарня С. А. Борисова, 1906. 128 с.
231. Словник іншомовних слів / за ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. К. : Гол. ред. Укр. рад. енциклоп., 1985. 970 с.
232. Україна в словах: Мовокраїзнав. слов.-довід. : навч. посіб. для учнів загальноосвіт. шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів, усіх, хто вивчає українську мову. К. : ВЦ «Просвіта», 2004. 704 с.

233. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред чл.-кор. НАНУ М. Попович. К., 2001. 1500 с.

234. Універсальний словник української мови: Орфоепічний. Словотворчий. Етимологічний / Уклад.: Дорошенко Т. С., Череп І. А., Омеляненко В. І. Харків : «Торсінг плюс», 2009. 720 с.

235. Філософський енциклопедичний словник / В І. Шинкарук та ін. К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАНУ, 2002. 742 с.

236. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. I. А – Д / М. Фасмер; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. изд. 2-е, стереотипное. М. : Прогресс, 1986. 576 с.

237. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / ed. By T. F. Hoard. New York, Oxford : Oxford University Press, 1996. 552 p.

238. Merriam-Webster's collegiate dictionary. 11th ed. Springfield, Mass. : Merriam-Webster, Inc., 2005. 1623 p.

239. Nowy słownik języka polskiego / red. E. Sobol. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 2003. 1311 s..

240. Petit Larousse tn couleursse tn couletrs. Paris : Librairie Larousse, 1980. - 851 p.

б) Періодичні видання

241. «Всеукраїнське об'єднання «Свобода»: щотижневий часопис / ред. Г. Чорна. К, 2012 –2018.

242. «Галицький кореспондент» : суспільно-політичний тижневик / ред. Т. Соболик. Івано-Франківськ, 2000 – 2017.

243. «Галичина» : регіональна газета / ред. П. Парипа. Івано-Франківськ, 2000 –2017.

244. «Голос України»: щоденна газета / ред. А. Горлов. К., 2000 – 2018.

245. «Дзеркало тижня»: суспільно-політичний тижневик / ред. В. Мостовий. К., 2006 – 2017.

246. «День» : щоденна всеукраїнська газета / ред. Л. Івшина. К., 2000 – 2017.
247. «Експрес»: всеукраїнська газета / ред. У. Вітюк. Л., 2000 – 2018.
248. «Культура України»: загальнодержавна українська щотижнева газета / ред. Є. Букет. К., 2012 – 2016.
249. «Кримська світлиця» : всеукраїнська громадсько-політична та літературно-художня газета / ред. В. Мержвинський. К., 2012 – 2017.
250. Літературна Україна : щотижневик / ред. С. Бондаренко. К., 2007 – 2018.
251. «Місто»: інформаційно-рекламний тижневик / ред. І. Жук. Вінниця, 2000 – 2018.
252. «Україна молода»: щоденна інформаційно-політична газета / ред. М. Дорошенко. К., 2000 – 2018.
253. «Урядовий кур'єр»: щоденне видання центральних органів влади України / ред. С. Брага. К., 2000 – 2017.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЛСП лексеми-номінанта концепту ПАТРІОТИЗМ у мові ЗМІ

ПОЗИЦІЯ (ядро)	СУСПІЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ: Мікрополе «Відповідальність» Когнітивне наповнення: доля Батьківщини та готовність служити її інтересам (самовіддано боронити здобутки свого народу); складник виховання; вагомий чинник при отриманні керівної посади. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ: Мікрополе «Любов» Когнітивне наповнення: повага до минулого, історії країни, бажання зберегти святині: рідну пісню, мову, культурно-мистецькі пам'ятники тощо.
ПОЧУТТЯ (ближня периферія)	СУСПІЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ Мікрополя «Захист», «Допомога» Когнітивне наповнення: допомога інших країн, усього світу і окремих впливових осіб у складні воєнні часи; допомога підприємців та громадських організацій українській армії; допомога біженцям; допомога волонтерів армії; допомога ветеранам АТО; допомога українських військових різним соціальним категоріям.

	<p>КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ</p> <p>Мікрополе «Гордість» Когнітивне наповнення: гордість за наших бійців; гордість за досягнення в мистецтві (у музиці, в кіно тощо); гордість за перемоги у спорті; гордість за культурні надбання (<i>сила духу наших хлопців викликає повагу та гордість; хочу вигравати лише за Україну і разом з Україною; українець переміг у третьому раунді Кубка світу зі спортивної гімнастики; Людмила Монастирська – номінантка на Opera Awards2015 тощо</i>).</p>
<p>ПРИНЦИП (дальня периферія)</p>	<p>Мікрополе «Критика»</p> <p>Когнітивне наповнення: український політик-патріот, бізнесмен-патріот зазнавав деформації на рівні менталітету. Одверта критика і заперечення такої зради ідеалів і переконань (<i>експлуатує патріотизм українців; є у регіоні речі, важливіші за патріотизм! І це – високоприбуткова корупція; політикани перетворили патріотизм на професію і перманентно борються за дохідне місце у ВР; у своєму есе «Моя єдина Україна» хлопець проявив значно більше патріотизму, ніж деякі маститі політики; варто правильно побудувати наступну виборчу кампанію, вкинути в маси заряд гасел на тему регіонального патріотизму – і Партія регіонів знову візьме свій куш; мода на патріотизм</i>).</p>

Додаток Б
Схема-модель
Когнітивне наповнення ЗМІСТУ концепту ПАТРІОТИЗМ,
упорядкованого за польовим принципом

<p>Ядро</p>	<p>слово – номінант концепту ПАТРІОТИЗМ внутрішній зміст ядра: БАТЬКО (позитивне оцінювання, що сягає рівня ідеалізації), БАТЬКІВЩИНА (соціальний та державний устрій, система політичних відносин, культура, духовні цінності, особливості мови, побут, звичаї), ЗЕМЛЯ (природне середовище (земля з її лісами, луками, річками та озерами, прилеглими морськими просторами тощо), оцінене культурою, осмислене як своє, як свідчення історичного минулого етносу й сукупність його історичних пам'яток, як джерело індивідуальних та спільних для етнічної групи спогадів і переживань).</p>
<p>Периферія ближня</p>	<ul style="list-style-type: none"> - розуміння сутності патріотизму, усвідомлення важливості патріотизму, відчуття посилення впливу патріотизму, вияв протидії патріотизму; - недовіра.
<p>Периферія дальня</p>	<ul style="list-style-type: none"> - жертвність, мірило людяності, пізнання й самопізнання душі, громадянська чеснота, вимір професіоналізму; - усвідомлення трагедії підміни понять, усвідомлення неможливості відродження патріотизму, насмішка, відчуття меншовартості, недієвість, несприйняття, антипатія.

Додаток В
Лінгвокультурологічний вектор дослідження
Схема-модель
СТРУКТУРИ концепту ПАТРІОТИЗМ.
Упорядкування за польовим принципом

<p>ПОНЯТІЙНИЙ СКЛАДНИК (ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ) : мовна фіксація концепту</p>	<p>почуття любові до батьківщини, відданість їй та гордість за неї.</p>
<p>ОБРАЗНИЙ СКЛАДНИК (ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ПОЛЕ) мовні одиниці, які наділені універсальними та національно-специфічними характеристиками</p>	<p>- когнітивний (метафоричний) складник: спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самобутність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра – позитивна конотація; зрада, лицемірство, смерть, підстава – негативна конотація. - перцептивний складник: зорові (українець, паспорт, Карпатські гори, верба, вишиванка, майдан, прапор, калина, рідний дім, тризуб), смакові (борщ, вареники), тактильні (сила, підтримка) та слухові (гімн, пісні, мова) образи.</p>
<p>ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК (ЧУТТЄВИЙ ОБРАЗ) етично-культурні нормативи окремого індивідуума або суспільства в цілому</p>	<p>- успадкована і культивована в народі любов до всього рідного (мови, культури, традицій тощо); - виявлення почуття любові і відповідальності за долю свого народу за рахунок переваги інтересів суспільства над власними; - діяльність особистості або групи людей, об'єднаних спільною метою, провідною ідеєю яких є служіння на благо української спільноти; - виховання почуття патріотизму в родині та в суспільній свідомості (фільми, журнали, фестивалі); - самовдосконалення, - почуття власної гідності, - праця заради країни, - чесність, любов, родина, захист</p>

Додаток Г
СТРУКТУРА МЕТАФОРИЧНОЇ МОДЕЛІ
«ПАТРІОТИЗМ – ГРА»

Фрейм 1 «Патріотизм – показова іграшка».

Фрейм 2 «Патріотизм – абсурд»

Номінації фреймів:

ставка, показовість, монополія, патент, вовтузіння, спроба зіграти, маскується, отримати статус лідера, пройти іспит, перемагає, показовість, маніпуляція, ситуативність, відійти в сторону, не конфліктує.

Негативний потенціал метафоричного моделювання концепту:

показовість, маніпулювання, маскується

СЛОТИ, що наповнюють ФРЕЙМИ:

пропаганда розбудила патріотизм; просували патріотизм; надлишок патріотизму, від якого хіба що щелети не звело; патріотизм вилазить боком; патріотизм вивергався і фонтанував; пройшов всі стадії розвитку та деградації; розважливість перемогла патріотизм; на зміну здоровому глузду мав прийти патріотизм; патріотизм має різні обличчя; патріотизм, втілений в небезпечному вигляді; патріотизм, безупинно декларований і невпинно демонстрований; патріотизм пішов на спад; голий патріотизм влади неминуче призведе до невтішного фіналу; ставка робилася на регіональний патріотизм; совковість маскується під патріотизм; спроба зіграти у показовий патріотизм

Додаток Д
СТРУКТУРА МЕТАФОРИЧНОЇ МОДЕЛІ
«ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ»

Фрейм 1 «Патріотизм – любов до країни».

Фрейм 2 «Патріотизм – найвища чеснота»

Номінації фреймів:

не конфліктує, не суперечить, йдуть поруч, зігриває, потреба пам'ятати, йде від серця, черпати сили, злився в спільне почуття

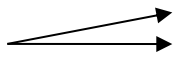

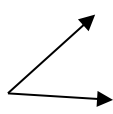
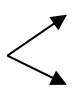
Позитивний потенціал
метафоричного моделювання концепту: **здатність діяти.**

СЛОТИ, що наповнюють ФРЕЙМИ:

патріотизм – це любов до своєї землі; патріотизм – це любов до Батьківщини, до свого народу; гордість переростає в патріотизм; його народові не позичати патріотизму; переповнює патріотизм; черпають у патріотизмі сили; почуття патріотизму йде від самого серця; хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух; совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни; переміг патріотизм; патріотизм заохочує рух до високих моральних стандартів; патріотизм як найвища суспільна чеснота; справжній патріотизм – невтомне лікування національних недоліків; патріотизм в добу тяжких випробувань зливався в одне спільне почуття

Додаток Е

Інтерпретаційне поле концепту ПАТРІОТИЗМ

ЗОНИ	КОГНІТИВНЕ НАПОВНЕННЯ
1. Оцінна 	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна позитивна оцінка • Загальна негативна оцінка
2. Енциклопедійна 	<ul style="list-style-type: none"> • патріотизм – це суспільна необхідність • патріотизм – це жертвовність • патріотизм – це екологічність • патріотизм – це самодостатність
3. Утилітарна <i>(практична необхідність)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • у ЗМІ (інформаційний вісник) • у спорті (емоційний вплив) • в економіці(розвиток промисловості) • у громадянсько - політичному житті: <ul style="list-style-type: none"> - захист території - спроби зупинити війну - єдність • особистий досвід (власні переконання)
4. Регулятивна: <i>Забороняється</i> <i>Дозволяється</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • патріотизм як засіб маніпуляції • патріотизм як спосіб прикриття злочинних дій • спілкування рідною мовою • збереження цінностей • використання символіки (прапор, гімн, вишиванка)
5. Соціально-культурна 	<ul style="list-style-type: none"> • зв'язок із побутом • зв'язок із культурою (фестивалі, пісні, кіно тощо)